

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINDA MİMARİ
TASARIMIN ROLÜ**

Burcu TAN

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Doç. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU

Ağustos, 2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TARİHİ ÇEVRENİN KORUNMASINDA MİMARİ TASARIMIN ROLÜ

Burcu TAN tarafından hazırlanan tez çalışması 13.08.2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU, Danışman

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Engin Eyüp EYUBOĞLU, Üye

İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Elvan Ebru OMA Y POLAT, Üye

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Hikmet Selim ÖKEM, Üye

Yıldız Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mine ESMER, Üye

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Danışmanım Doç. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU sorumluluğunda tarafımca hazırlanan Tarihi Çevrenin Korunmasında Mimari Tasarımın Rolü başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Burcu TAN

İmza

Aileme

TEŐEKKÜR

Doktora çalıőmalarım boyunca emeğini ve sabrını benden esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU'na;

Tez izleme jürilerimde yapıcı eleőtirileri, tanıttığı kaynaklar ve yardımları ile beni destekleyen değerli jüri üyelerim Doç. Dr. Engin Eyüp EYUBOĞLU ve Doç. Dr. Elvan Ebru OMA Y POLAT hocalarıma;

Maddi ve manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim ve beni her konuda cesaretlendiren çok sevgili aileme ve arkadaşlarım Perihan TAŐ HÜNDÜR, Asiye KILINÇ ve Buket GİRESUN'a

Teőekkürlerimi sunarım

Burcu TAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
TABLO LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiv
1 GİRİŞ	16
1.1 Literatür Özeti	18
1.2 Tezin Amacı	21
1.3 Hipotez	24
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE	27
2.1 Tarihi Çevre Koruma	28
2.2 Tarihi Çevre Koruma ve Mimari Tasarım	33
2.3 Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma	38
2.4 Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar	53
2.4.1 Tarih Boyunca Kavramsal Tartışmalar	53
2.4.2 Uygulama Yöntemleri	58
2.4.3 Uygulamalar ile İlgili Düzenlemeler	67
3 TARİHİ ÇEVREDE MİMARİ TASARIM ÖLÇÜTLERİ	70
3.1 Zaman	71
3.2 Yer	77
3.3 Süreklilik	80
3.4 Bölüm Değerlendirmesi	82
4 TARİHİ ÇEVRE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI VE MİMARİ TASARIMIN ETKİNLİĞİ; İSTANBUL ÖRNEKLERİ	84
4.1 Tarihi Çevrede Koruma ve Mimari Tasarımın Sorgulanması	87
4.2 Kentsel Yenileme Alanları Ve Bu Alanlarda Gerçekleştirilen Projelerin Sorgulanması	94
4.2.1 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi ve Mimari Tasarım Yaklaşımı ...	94
4.2.2 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi ve Mimari Tasarım Yaklaşımı	106

4.2.3 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Mimari Tasarım Yaklaşımı	119
4.3 Yenileme Projelerinin Değerlendirilmesi	128
5 SONUÇ VE ÖNERİLER	137
KAYNAKÇA	145
TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR	153

KISALTIMA LİSTESİ

CABE	Commission for Architecture and the Built Environment
CIAM	Congrès International d'Architecture Moderne
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
UNESCO	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Kaiser Wilhelm Memorial Church, Egon Eiermann, 1956-1963 (Encyclopedia Britannica,2020)	54
Şekil 2.2 Tarihi çevrede mimari tasarım tartışmaları	55
Şekil 2.3 Tarihi çevrede mimari tasarım uygulama yöntemleri	59
Şekil 2.4 Black Ocean Headquarters, Rafael de Cardenas, New York, 2013	61
Şekil 2.5 Şişli Cami, İstanbul, 1945-1953	61
Şekil 2.6 500 Park Avenue, New York, önceki Pepsico binası (Skidmore, Owings & Merrill, 1960), ofis kulesi ilavesi ile (sağdaki) James Stewart Polshek and Partners, 1985.	62
Şekil 2.7 Adolf Loos, Goldman ve Salatsch binası, Viyana, 1910 (Arkitektuel,2020)	63
Şekil 2.8 Gunnar Asplund, belediye binası ve belediye ek binası, Göteborg (Architecture,2020).....	64
Şekil 2.9 Colomès +Nomdedeu Mimarlık, ofis yapısı (Agence Commerciale Opac de l'Aube), Troyes, Fransa, 2007 (Archdaily,2020)	64
Şekil 2.10 Kunsthaus, 2003, Graz, Avusturya	66
Şekil 2.11 Wiel Arets Architects, 2013, Maastricht, Hollanda.....	66
Şekil 3.1 Carcassonne sur kenti rekonstrüksiyon öncesi ve sonrası (J. Jokilehto, 1999)	72
Şekil 3.2 Pierrefonds Şatosu rekonstrüksiyon sonrası (pariste.net,2020)	73
Şekil 3.3 Sforza Şatosu rekonstrüksiyon sonrası (wikipedia,2020)	74
Şekil 3.4 Madeleine Kilisesi cephe ve iç mekân görüntüsü (pariste.net,2020)	75
Şekil 4.1 Anket katılımcı profili	86
Şekil 4.2 Tarihi çevre korumanın önemi.....	87
Şekil 4.3 Tarihi çevrede mimari tasarımın genel değerlendirilmesi	88
Şekil 4.4 Tarihi çevre değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimarın rolü.....	89
Şekil 4.5 Ülkemizde tarihi çevre korumanın önemi	90
Şekil 4.6 Ülkemizde tarihi çevre koruma ve değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimarın süreçlerdeki yeri	90
Şekil 4.7 Ülkemizde tarihi çevre koruma ve değerlendirme çalışmaları sürecinde tasarımcı mimarın rolü	91
Şekil 4.8 Ülkemizde tarihi çevre koruma değerlendirme çalışmalarındaki sorunlar	92

Şekil 4.9 Tarihi çevrelerin "yenileme alanı" ilan edilmesine yönelik düşünceler .	93
Şekil 4.10 Tarlabası proje alanı ve tarihi doku.....	98
Şekil 4.11 Tarlabası proje alanı mevcut doku –proje alanı öneri doku	100
Şekil 4.12 Tarlabası kentsel yenileme projesi	101
Şekil 4.13 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin koruma ve mimari tasarım etkinliği açısından değerlendirilmesi	102
Şekil 4.14 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin mimari tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	103
Şekil 4.15 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesindeki mimari tasarım çalışmalarını etkileyen faktörler.....	105
Şekil 4.16 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi çalışma alanı genel bilgileri	108
Şekil 4.17 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi çalışma alanı öneri yol ve bina dokusu	109
Şekil 4.18 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi örnek tasarım çalışmaları	110
Şekil 4.19 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi 510 ada tasarım çalışmaları ...	111
Şekil 4.20 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi 536 ada tasarım çalışmaları ...	112
Şekil 4.21 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi 565 ada tasarım çalışmaları ...	113
Şekil 4.22 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesinin koruma ve mimari tasarım etkinliği açısından değerlendirilmesi	115
Şekil 4.23 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesinin mimari tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	116
Şekil 4.24 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesindeki mimari tasarım çalışmalarını etkileyen faktörler	118
Şekil 4.25 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi çalışma alanı genel bilgileri ve mevcut durum.....	121
Şekil 4.26 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi bilgileri.....	122
Şekil 4.27 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi mevcut siluet ve öneri siluet	123
Şekil 4.28 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesinin koruma ve mimari tasarım etkinliği açısından değerlendirilmesi	124
Şekil 4.29 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesinin mimari tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	126
Şekil 4.30 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesindeki mimari tasarım çalışmalarını etkileyen faktörler	127
Şekil 4.31 Yenileme projelerinin koruma konusundaki başarısının değerlendirilmesi	128
Şekil 4.32 Yenileme projelerinin kültürel eserleri koruma konusundaki başarısının değerlendirilmesi	129

Şekil 4.33 Yenileme alanlarında mimari tasarımın etkinliği	130
Şekil 4.34 Yenileme alanlarında mimari tasarımın dönemsel değerlendirilmesi	131
Şekil 4.35 Yenileme alanlarında mimari tasarımın yere özgülüğünün değerlendirilmesi	132
Şekil 4.36 Yenileme alanlarında mimari tasarımın mevcut doku sürekliliğine katkısı.....	133
Şekil 4.37 Yenileme alanlarında politik yaklaşımların mimari tasarım üzerinde etkisi	134
Şekil 4.38 Yenileme alanlarında ekonomik yaklaşımların mimari tasarım üzerinde etkisi	135
Şekil 4.39 Yenileme alanlarında yasal düzenlemelerin mimari tasarım üzerinde etkisi	135

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1 Tarihsel süreç içinde koruma kavramı.....	32
Tablo 2.2 Uluslararası kapsamda tarihi çevrede mimari tasarım çalışmaları.....	39
Tablo 2.2 Uluslararası kapsamda tarihi çevrede mimari tasarım çalışmaları (devam)	40
Tablo 2.3 Türkiye’de tarihsel süreçte tarihi çevre ile ilgili yapılmış yasal düzenlemeler.....	50
Tablo 2.3 Türkiye’de tarihsel süreçte tarihi çevre ile ilgili yapılmış yasal düzenlemeler (devam)	51
Tablo 2.4 Tarihi çevre koruma ile ilgili uluslararası çalışmalar ve Türkiye’de yapılmış çalışmaların karşılaştırılması	52
Tablo 3.1 Tarihi çevrede mimari tasarım ölçütleri.....	83
Tablo 4.1 5366 Sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilen Tarlabası Bölgesinin proje bilgileri.....	97
Tablo 4.2 5366 Sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilen Süleymaniye Bölgesinin proje bilgileri.....	114
Tablo 4.3 5366 Sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat bölgesinin proje bilgileri.....	120
Tablo.5.1. Kentsel yenileme projelerinin tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi.....	144

Tarihi Çevrenin Korunmasında Mimari

Tasarımın Rolü

Burcu Tan

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU

Türkiye’de 2005 yılında çıkarılan 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ve aynı isimli Uygulama Yönetmeliği ile yenileme alanı ilan edilen sit alanlarında hazırlanan mimari tasarım projelerine yönelik ortaya konan kültürel mirasın korunması evrensel ilkelerinin dikkate alınmadığı, yasal düzenlemelerin uygulamada yetersiz kaldığı ve bu bağlamda tarihi dokunun bütünlüğünü bozan, kimliğini değiştiren mimari tasarım çalışmaları yapıldığı gözlenmektedir.

Günümüzde tarihi çevrede çağdaş mimari tasarım, koruma konusu içinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda kültürel kimliğin değerinin korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlama amacına yönelik evrensel değerlerin tartışıldığı çalışmalar yapılmaktadır. Tarihi çevrede mimari tasarımı yönlendirecek evrensel ilkelerin mimari tasarımı biçimlendirmesi ve yönlendirmesi, özellikle yeni yapıların bu ilkeler doğrultusunda tasarlanması ve uygulanması kültürel mirasın korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olacağı yaklaşımları ön plana çıkmaktadır.

Tezde tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım kavramları, tarihsel süreçte ortaya konmuş, evrensel çalışmalar, kavramsal tartışmalar, uygulama

yöntemleri üzerinden okunmuştur. Ülkemizde bu kapsamda yapılan yasal ve kurumsal düzenlemeler belirlenmiş, daha sonra bu kavramlar kapsamında tarihi çevrede evrensel mimari tasarım ölçütleri irdelenmiştir.

Bu doğrultuda Tezde İstanbul'da öncelikli olarak, 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında "Yenileme Alanı" ilan edilmiş olan Tarlabası, Fener-Balat ve Süleymaniye Yenileme Projelerinin, çalışmada tespit edilen evrensel tasarım ölçütleri kapsamında sorgulanması yanında ülkemizde tarihsel çevrede mimari tasarıma etki eden faktörlerin ortaya konması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda projeler, çalışmada evrensel tasarım ölçütleri olarak belirlenen zaman, yer ve süreklilik kavramları çerçevesinde, konunun uzmanları ile yapılan anket çalışması aracılığı ile sorgulanmıştır.

Söz konusu yenileme projelerinde tasarım çalışmalarının zaman, yer ve süreklilik kavramlarını ele alma konusunda yeterli olmadığı, bunun sonucunda da kentsel koruma ve kültürel eser koruma konusunda başarısız olduğu tespit edilmiş, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve yasal durumun tasarım çalışmalarına olumsuz yönde etki ettiği sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak, mevcut durumda İstanbul örneğinde tarihi çevrede ortaya konan sonuçlar değerlendirilerek, tarihi çevrede uygulanan/uygulanmayan mimari tasarım ölçütleri bağlamında ortaya konmuş, sorunlar ve çözüm önerileri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi çevre, mimari tasarım, yeni bina.

The Role of Architectural Design in the Conservation of the Historical Sites

Burcu Tan

Department of Architecture

Architectural Design Program

Doctor of Philosophy Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. F. Pınar ARABACIOĞLU

It has been observed that the law on renewal in 2005 in Turkey, that leads the design projects in the areas announced as conservation sites, and the universal principals and legal steps on conservation of cultural heritages have been ignored and thereupon architectural design projects destroying the historical integrity and changing the identity of the areas are still being made.

It will help to conserve cultural heritage to have designs that are made considering the universal principals, related to architectural designs in historical areas, and to present new structures in consideration of time, context and continuity.

Accordingly, it is aimed to analyses the urban renewal projects of Tarlabası, Süleymaniye and Fener-Balat, as respect to universal conservation and architectural design principles, as well as to point out the external factors that affect architectural designs in our country.

In this thesis, the concepts of conservation of historical places and the architectural design in historical areas, related universal studies, and the legal and corporate regulations in our country associated with the subject have been studied. The criteria for architectural designs in historical areas have been determined with respect to these concepts. By examining the urban renewal projects that have been

prepared for the three areas that were stated as the field of study, it is attempted to demonstrate the problems of design. Projects designs were investigated through surveys that were conducted with experts of the field within the scope of the design criteria that are concluded in the study and the external factors that have impact on designs in Turkey.

It has been concluded that the mentioned urban renewal projects have not been held with respect to time, context and continuity and they have been affected by the political and economic situation that Turkey is in right now.

Keywords: Historical environment, architectural design, new construction.

Geçmişten günümüze insanların sürekli değişim halinde olan bilgilerinin, değerlerinin, inançlarının ve geleneklerinin bir yansıması olarak açıklanan somut ve somut olmayan tüm varlıklar kültürel mirası tanımlamaktadır. Kültürel mirası oluşturan en önemli öğelerden birisi olan tarihi çevreler, günümüze kadar gelmiş çeşitli uygarlıkların ürünü olup, bu uygarlıkların ait oldukları dönemlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan, süreklilik ve bütünlük gösteren kent ve/veya yerleşme kalıntılarıdır [1].

Zeren'e göre tarihi çevrelerin geçmişten günümüze ulaşmış tüm verilerinin korunması, geçmiş kültürlerin yaşam şekillerini günümüze bağlamakla birlikte geleceğe de taşınmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda tarihi çevrelerin korunmasında en temel amaç kültürel mirasın, günümüze ve gelecek nesillere aktarılmasıdır [2].

Kuban'a göre çağdaş kültürde iki farklı yönde özellik gelişmiştir. İlki, izlemesi zor bir değişimin hızı, diğeri ise evrenin ve toplumların tarihini anlamak için artan çabadır. Çağdaş toplumlarda tarihi çevrelerin sürdürülebilir olması için geçmişini korumak kadar değişimin hızına uyum sağlamak, çağın gerekliliğini karşılamak ve sosyal yaşantının devamlılığı da önem teşkil etmektedir [3].

Tarihi çevreler, tarihsel süreçte ortaya konmuş soyut ve somut kültürel birikimi yapıları ile yansıtır, yeni yapı ise kültürel birikiminin son katmanını oluşturur. Tarihi dokuda oluşmuş yapıları çevreye doğrudan etki eden mimari tasarım uygulamaları kentsel mekânın bütünlüğüne de doğrudan etki etmektedir. Bu bağlamda tarihi çevrelerde çağdaş mimari tasarım müdahaleleri kültürel kimliğin değerinin korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını desteklemek amacı ile ortaya konmalıdır.

Tarihi çevrenin korunmasında, gelişmiş ülkelerde, özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinde tarih bilincinin ve kültürel değerlerin geleceğe aktarılması ve kültürel süreklilik konuları, ekonomik ve sosyal kaygıların önüne geçmiştir. Ancak

gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde, ekonomik kaygılar koruma kaygısının önüne geçmektedir. Özellikle merkezi alanlardaki arazi değerlerindeki artış, tarihi kent merkezlerindeki fiziksel ve sosyal bağlamda uyum kaygısının göz ardı edilmesine ve tarihi çevrelerin tahrip olmasına neden olmaktadır. Farklı dönemlerde tarihi çevrelerde ortaya çıkan bu tahribatlar, korunması gereken eserlere yönelik yanlış koruma uygulamaları, uyumsuz ekler gibi doğrudan tarihi eserlerle ilgili olabildiği gibi, tarihi çevredeki yeni yapılar, tarihi eserin komşu parselleri veya etkilenme bölgelerindeki yapılanmadaki uygun olmayan kararlar ve tasarım yaklaşımları vasıtasıyla da meydana gelebilmektedir.

Dünya'da 20. Yüzyılın ikinci yarısında tarihi çevrenin korunması, korunarak yaşatılması ve tarihi çevrede yeni yapı ile ilgili evrensel ilkelerin belirlenmesi ve yaygınlaştırılması gereği üzerinde ortak bir algı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde koruma ile ilgili her ülke kendi yasal alt yapısını oluşturmaya başlamıştır. Avrupa'da tarihsel süreçte fiziksel ekonomik ve politik nedenlerle hızlı şekilde değişen, bütünlüğü ve kimliği bozulan tarihi kent dokuları, tarihi çevre koruma sorunu ile tarihi çevrelerin yeni ile bütünleşme sorununa da odaklanmıştır.

1970'lerden sonra tarihi kent merkezleri dünyada neoliberal kentleşme anlayışı çerçevesinde ekonomik bir araç haline gelmiş, kültürel mirasın yalnızca korunması değil yeniden değerlendirilmesi kavramı da önem kazanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak tarihi çevre korumada, güncel gereksinimleri dikkate alan, yeni ile uyum içinde bütünleşik koruma ve değerlendirme anlayışı ön plana çıkmıştır.

Türkiye'de Cumhuriyet döneminden günümüze kadar tarihi çevre koruma konusunda uluslararası belgeler ve tüzükler genel olarak kabul görmüş, bunların ışığında da çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle 1983 yılında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiş ve sonrasında yasal sistemin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi amacıyla 5226 Sayılı ve aynı isimli kanun ile 2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu kapsamında sit alanı ilan edilmiş bazı tarihi kent merkezleri içinde belirli alanlar 16.06.2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilerek Korunması ve Yaşatılarak

Kullanılması Hakkında Kanun ile “yenileme alanı” ilan edilmiştir. Bu kanun ile 2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında görev ve yetkileri belirlenmiş olan ve sit alanlarında karar verici kurum olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun etkinliği azaltılmıştır. Yetki, 5366 Sayılı Kanun Doğrultusunda oluşturulan Yenileme Alanı Kültür Varlıklarını Koruma Kurullarına verilmiştir. Kentsel yenileme alanlarında yapılacak projeler yerel yönetimler bünyesinde hazırlanıp uygulanmaya çalışılmıştır [4].

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında İstanbul’da yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat, Tarlabası ve Süleymaniye yenileme alanları ilk projelendirilen alanlardan olmuştur. Mevcut yasal düzenlemeler doğrultusunda hazırlanan projelerde, tarihi çevredeki korunması gerekli kültürel varlıklara uygulanan müdahalelerin yanı sıra, bu çevrelerdeki yeni yapılaşmalardaki ilkeler ve yöntemler mimari tasarım camiasında büyük tartışma konusu olmuştur.

1.1 Literatür Özeti

Sanayi Devrimi, modern mimarlık ve rasyonalist kentleşme anlayışı ile yeniden şekillenen kentlerde tarihi çevrelerin tahribatının hızlanması, bütünlüğünün bozulması ve kimliğinin değişmesi tarihi çevrede yapılacak koruma eylemlerinin nasıl ve ne şekilde olması gerektiği sorularını da beraberinde getirmiş, özellikle Avrupa’da tarihi çevrelerde koruma ile ilgili bilimsel çalışmaları hızlandırmıştır.

Bu bağlamda literatür çalışmasında tarihsel süreçte tarihi çevre koruma kavramı ile ilgili uluslararası belgeler, tüzükler ve bildiriler Avrupa odaklı olarak incelenmiş, bununla birlikte kentleşme ve mimari tasarım anlayışı ile gelişen değişen koruma ölçütlerine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda tarihi çevre ve mimari tasarım ilişkisinin ortaya konması amacı ile tarihi çevrede mimari tasarım konusu, tarihi çevre koruma kavramı, Sanayi Devrimi sonrası modern mimarlık anlayışı ve kentleşme hareketleri kapsamında incelenmiş,

- Tarihi çevrelerin taşıdıkları değer;
- Tarihsel süreçte koruma konusunda geliştirilmiş ilkeler ve kurallar;
- Tarihi çevrede mimari tasarımın konusunun koruma kavramı içindeki yeri;

- Modern mimarlık ve kentleşme anlayışının tarihi çevreye etkileri literatür araştırması ile ortaya konmuştur.

Tarihi çevre korumada kuram, uygulama yöntemi ve bilimsel tekniklerin ortaya konması kapsamında koruma konusunda uluslararası alanda kabul görmüş tüzükler ve bildirimler incelenmiştir. Tek yapı ölçeğinde ve tarihi çevre koruma konusunda bilimsel altyapı oluşturmuş ilkeler ve tüzüklerden 1931 Carte Del Restauro Bildirisi, 1933 Atina Anlaşması, ilk olarak 1964 yılında kentsel alan ölçeğinde koruma konusunun ele alındığı “Venedik Tüzüğü ve 1965’de kurulan ICOMOS’un (International Council on Monuments and Sites) tarihi çevre koruma ile ilgili çalışmaları irdelenmiştir. 1975 Amsterdam Bildirgesi, 1976 Nairobi Bildirgesi, 1980 Avrupa Konseyi, 1987 Washington Tüzüğü, 1994 Nara Özgünlük Belgesi ve 2011 Valletta İlkeleri literatür kapsamında ele alınmıştır. Tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili kuramsal yaklaşımları belirlemek amacı ile incelenen söz konusu uluslararası belge, tüzük ve bildirimlerde konu ile ilgili yaklaşımlara odaklanılmıştır.

Tarihsel süreç olarak Sanayi Devrimi, 1. ve 2. Dünya Savaşları, neoliberal kentsel politikalar ile değişen kentleşme anlayışının tarihi çevrelere etkileri araştırılmış, geçmişten günümüze değişen kentsel yenileme ve dönüşüm hareketleri ve tarihi çevreye etkileri ortaya konmuştur. Bu süreçte gerekli bilgilere Akkar, Dinçer, Enlil, Madran, Carmon, Drewe ve Roberts’ın çalışmalarından ulaşılmıştır.

Sanayi Devrimi sonrası yapı malzeme ve tekniklerinin gelişmesi ve değişmesi sonucu geleneksel yapı teknikleri terkedilmiş, modern mimarlık düşüncesi gelişmiştir. Bunun sonucunda tarihi çevrelerde mimari tasarım anlayışında eskinin taklidi ve tarihi dokunun yok sayılması düşüncesi ile karşı karşıya gelinmiştir.

Dünyada modern mimarlık etkisi ile mimari tasarım anlayışındaki değişme ve bu anlayış ile birlikte tarihi çevrede yeni yapı konusunda ortaya konan yöntem arayışları literatür araştırma kapsamında irdelenmiş, Birol, Kuban, Erder ve Altınöz’ün çalışmalarından yararlanılmıştır.

Türkiye’de kentleşme süreci ve tarihi çevre koruma anlayışının gelişiminin ortaya konması amacı ile Cumhuriyet öncesinden günümüze kadar ortaya çıkmış

kentleşme hareketleri irdelenerek tarihsel süreçte koruma konusunda yapılmış çalışmalara etkisi ortaya konmuştur.

Literatür çalışmasında; Türkiye’de kentleşme anlayışının değişiminde etkili olan faktörler ve bu faktörlerin tarihi çevre korumaya etkisine odaklanılmış bu kapsamda Tekeli, Madran, Özdemir, Levent, Kaderli ve Ahunbay’ın çalışmalarından faydalanılmıştır. Bununla birlikte tarihi çevre koruma ile ilgili yasal düzenlemeler ve yapılan çalışmalar tarihsel süreçte incelenmiştir.

Tarihi çevrede mimari tasarım konusunda ortaya konmuş uluslararası belgeler, düzenlemeler ve yasal düzenlemelerin yanı sıra geçmişten günümüze konu ile ilgili kavramsal tartışmalar ve uygulama yöntemlerinin çeşitliliği irdelenmiş, kavramsal tartışmalar kapsamında modern sonrası dönemde tarihi çevrede yeni tasarımların nasıl yapılması gerektiği ile ilgili Theunissen, Rossi, Brolin ve Schulz’un görüşlerine yer verilmiştir.

Tarihi çevre ve mimari tasarım ilişkisinde günümüzde her ülkenin sahip olduğu kültürel değerler ile birlikte ekonomik, politik, sosyal yapısı ile bağlantılı oluşturduğu karar verme ve uygulama süreçleri etkindir. Bu süreçler, planlama kararları, tasarım rehberleri, koruma ile ilgili düzenlenmiş yasalar ve kabul edilen uluslararası belgeler ile oluşturulmaktadır. Bu bağlamda literatür araştırmasında farklı ülkelerde oluşturulmuş tasarım rehberlerinin tarihi çevrelere etkisi ve etkinliği incelenmiştir. Bunların bazıları:

- Building in Context: New Development in Historic Areas-ENGLAND
- Sense Of Place: Design Guidelines Fornew Construction In Historic Districts- USA
- Practical Conservation Guide for Heritage Properties, Infill New Construction in Heritage Neighbourhoods -CANADA
- Architectural Heritage Protection; Guidelines For Planning Authorities -IRELAND
- New Design in Historic Settings-SCOTLAND
- Melborn, Hobsons Körfezi yerel yönetimi tarafından hazırlanan “Tarihi Alanlardaki «İnfill» Gelişimi Rehberi”- AVUSTURALYA

1.2 Tezin Amacı

Günümüzde tarihi çevrelerde yapılan yeniden değerlendirme çalışmalarında hedef, bölgenin fiziksel dokusunun korunması, özgünlüğünü yitirmemesi, sosyal ve ekonomik doku ile bütünleşik olarak korunması yaygın anlayıştır. Tarihi çevrede mimari tasarım çalışmaları da bu çaba içinde detaylı çalışarak, içinde bulunduğu bağlama özgü kültürel sürekliliğe katkı sağlayacak “yeni”yi yaratmak hedeflenmektedir.

1980 sonrası izlenen ve 2000’li yıllarda hız kazanan kentleşme politikalarının kent ekonomisinde yarattığı dönüşümler kent merkezinin mekânsal ve sosyal yapısına da yansımıştır. Kentleri ekonomik bir araç olarak gören politikalar ile tarihi kent merkezleri üzerinde baskılar artmıştır. Bu durum kent merkezlerinde yer alan tarihi çevrelerde fiziksel dokunun bozulmasını hızlandırmıştır.

Türkiye’de, özellikle İstanbul’da rant kaygısı ve tarihi çevre bilincinin gelişmemiş olması tarihi kent merkezleri üzerinde yoğun bir baskı oluşturmuş tarihi çevre koruma konusunun ikinci planda kaldığı görülmüştür. Bu bağlamda tarihi doku ve içinde barındırdığı sosyal doku geri dönüşü olmayacak şekilde tahrip olmaya başlamıştır.

Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında kentsel sit alanlarında yapılan uygulamalar veya 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında yapılan çalışmalar ile tarihi kent merkezlerinin olumlu veya olumsuz yönde değişimi hız kazanmıştır. Özellikle kentsel yenileme alanı ilan edilen tarihi çevrelerde yenileme projeleri kapsamında fiziksel dokunun bütünlüğünü ve sürekliliğini bozacak mimari tasarım çalışmaları tartışma konusu olmuş ve olmaya devam etmektedir.

Bu tezde tarihi çevrelerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması kapsamında, tarihi çevrenin yeniden değerlendirme çalışmalarında mimari tasarım sürecinin ortaya konması, tarihi çevrede mimari tasarım sorunlarının tespit edilmesi ve tasarımcı mimarın etkinliğinin okunması hedeflenmektedir.

Tarihi çevrede mimari tasarım konusunu, irdelenen örnek projeler üzerinden, evrensel koruma ve mimari tasarım ilkeleri doğrultusunda tartışarak, ülkemizde planlama-tasarım-uygulama süreci içinde tasarımcı mimarın ve mimarlık disiplininin rolünün ortaya konması amaçlanmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın ikinci bölümünde, mimari tasarım disiplininin tarihi çevre ile etkileşimi, tarihsel süreç içinde ortaya çıkmış dünya örnekleri üzerinden irdelenmiş, tarihi çevrede mimari tasarım yaklaşımları, tartışmaları ve gereksinimleri ortaya konmuştur. Bu kapsamda;

- Tarihi çevre kavramı, tarihi çevrenin kentler ve ait oldukları toplumlar için önemi
- Tarihi çevre koruma kavramının Rönesans, Sanayi Devrimi, 2. Dünya Savaşı ve neoliberal kentleşme anlayışı gibi etkiler ile zaman içinde değişen kapsamı ve tarihi çevre koruma ile ilgili güncel evrensel ilkeler
- Tarihi çevre koruma ve mimari tasarım etkileşiminin süreç içindeki gelişimi
- Tarihi çevrede mimari tasarım yaklaşımları ve tartışmaları
- Tarihi çevre koruma ile ilgili güncel çalışmalar içinde mimari tasarımın etkinliği örneklerle incelenmiştir.

Türkiye’de fiziksel ve sosyal baskılar ile birlikte güncel politikalar, yasalar ve yönetim anlayışı tarihi çevrenin yeniden değerlendirilmesinde yeni yaklaşımlar ortaya çıkarmıştır. 5366 sayılı kentsel yenileme yasası ile sit alanlarının yeniden değerlendirilmesi ve bu alanlarda yenileme projelerinin hazırlanması güncel yaklaşımlardan biridir. Kentsel yenileme yasası sonucu yapılan çalışmalar ile tarihi kent merkezlerinin değişimi de hız kazanmıştır. Bununla birlikte yasal/yönetmelik, planlama, proje, onay ve uygulama süreçlerindeki sorunlar da artmıştır. Bu doğrultuda;

- Dünya ile paralel olarak ülkemizde tarihi çevre koruma anlayışının tarihsel gelişim süreci ve Türkiye’de tarihi çevre koruma anlayışı içinde mimari tasarım kavramı incelenmiş,
- Türkiye’de güncel tarihi çevre koruma sorunları ve nedenleri ortaya konmaya çalışılmış,
- Tarihi çevre yeniden değerlendirme çalışmaları ve güncel müdahale biçimleri içinde mimari tasarımın etki alanı, mimari tasarımın süreçlerdeki yeri ele alınmış,

- Mimari tasarım uygulama çalışmaları ve bu çalışmalarda ortaya çıkan sorunlar tartışılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde, tarihi çevrede mimari tasarımla ilgili geçmişten günümüze ortaya konmuş tartışmalar, kavramlar, uygulama örnekleri, uluslararası düzenlemeler ve bu kapsamda belirlenen ilkeler doğrultusunda tarihi çevre mimari tasarım ölçütleri belirlenmiş bu ölçütler yer, zaman ve süreklilik başlıkları altında gruplanarak ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde 1980 sonrası İstanbul'da kentleşme hareketleri, izlenen politikalar ve 5366 sayılı yenileme yasası incelenmiştir. Kentsel yenileme yasası ile kentsel yenileme alanı olarak belirlenmiş sit alanlarında, tarihi çevrenin yeniden değerlendirmesi kapsamında hazırlanan, ölçek, süreç, aktörler boyutuyla farklılık gösteren Fener-Balat, Süleymaniye ve Tarlabası kentsel yenileme projelerinde ortaya çıkan sorunlar, tartışmalar ve kentsel ölçekteki etkileri ele alınmıştır. Tez kapsamında yapılandırılmış anket soruları ile projelerin mimari tasarım süreci ile ilişkisi ortaya konmuş, tasarım süreci ve tasarımcı mimarinin rolü sorgulanmıştır. İncelenen projeler uluslararası kararlar kapsamında tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım konusu üzerinden irdelenmiştir. Anket çalışması, tarihi çevre koruma ve değerlendirme konusunda çalışmış uzmanlarla ve incelenen örnek projeler içinde yer almış aktörler (koruma kurulu üyeleri, yenileme kurulu üyeleri, belediye çalışanları, mimarlar, şehir plancıları, akademisyenler) ile yapılmıştır.

Sonuç bölümünde, irdelenen örnek projeler ve anket çalışması sonucunda ortaya çıkan veriler ile mimari tasarımın tarihi çevre korumada rolü ve tasarımcı mimarinin tarihi çevre müdahale süreçlerindeki etkinliği ortaya konmuştur. Tarihi çevrede mimari tasarım ölçütleri bağlamında irdelenen projelerde mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri belirlenmiştir.

1.3 Hipotez

Geçmişten günümüze kadar yaşamış toplulukların ve onların kültürlerinin izlerini barındıran tarihi çevrelerde yapılacak mimari tasarım çalışmalarının, tarihi çevrenin kültür birikiminin son kademesini oluşturmakta olduğu kabulü bağlamında, bulunduğu çevreye kültür zenginliği sağlaması açısından önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte tarihi çevre koruma konusu içinde tarihi çevre dokusunda yapılacak mimari tasarım çalışmaları kentin sürekliliğini ve canlılığını korumakta da etkilidir.

Tarihi çevrelerde yapılan değerlendirme çalışmalarında değişimin ekonomik, sosyal ve fiziksel boyutları bulunmaktadır. Fiziksel çevrenin tahribatı ve farklılaşması bölgedeki ekonomik ve sosyal dokuyu da hızlı bir şekilde değiştirmektedir. Tarihi çevre yeniden değerlendirme çalışmaları yapılırken, yerin ruhunun gelecek nesillere aktarılması, tasarımcı mimarin aktörler içinde yer alması ve alana özgü tasarım geliştirilmesi tarihi çevre tahribatının azaltılmasında ve tarihi çevrelerin korunmasında rol oynayacaktır.

Çağdaş kültürde fiziksel dokunun değişimi ve gelişimi kentsel dokularda göz ardı edilemez. Tarihi kentsel dokularda koruma sorunu, planlamanın içinde ele alınsa da aynı zamanda bir tasarım problemidir. Bu bağlamda mimari tasarım, tarihi çevre koruma içinde daha kapsamlı ele alınmalıdır. Tarihi kent dokularında mimari tasarım nasıl olmalıdır sorusuna cevap aranmalıdır. Günümüzde tarihi çevrede mimari tasarım ile ilgili kesin kurallar olmasa da yaygın olarak, tasarımcı mimarın tarihi çevrede çalışırken bölgenin sosyal kültürel ve fiziki durumunu analiz etmesi bununla birlikte yaratıcılığı ile yere özgü yerin ruhunu yansıtan son ürünü oluşturması gerekliliği düşüncesi hakimdir.

Tezin temel hipotezi “Türkiye’de tarihi kent merkezlerinde gerçekleşen değerlendirme çalışmalarında planlama sürecinden itibaren mimari tasarımın süreçlerde etkinliğinin sınırlı olması, tarihi çevrelerde ortaya konan tasarım çalışmalarının kentsel mekânı tahrip etmesine, sürekliliğin bozulmasına ve yere özgü tasarımların ortaya çıkamamasına yol açmaktadır. Oysa tarihi kent merkezlerinde gerçekleşen yeniden değerlendirme çalışmalarında, bütünleşik koruma ve sürdürülebilirlik kavramları ışığında tasarımcı mimarın aktörler

arasında bulunması, mimari tasarımın süreçlerde etkinliğinin artması ve rolünün planlama aşamasından itibaren belirlenmesi, tarihi çevrenin dokusunun, kimliğinin ve belleğinin korunmasına katkı sağlayacaktır” şeklinde ifade edilebilir.

Aynı zamanda tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili belirlenen uluslararası tarihi çevre koruma ve mimari tasarım ilkelerinin tasarıma etki etmesi, yer zaman ve süreklilik başlıkları altında yere özgü, yerin ruhunu yansıtan, bağlama uygun, kentsel mekânı parçalamayan, özgün, dönemi ayırt edilebilen, çağdaş tasarımlar geliştirilmesi tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme çalışmalarında kentsel dokunun kimliğinin korunmasına ve sürekliliğinin sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 1.1 Araştırma soruları

Tarihi çevrelerin korunması ve sürekliliğinin sağlanmasında mimari tasarım disiplininin rolü nedir?	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi çevre koruma neden önemlidir?• Tarihi çevre koruma sorunları nelerdir?• koruma sorunlarına karşı yaklaşımlar nelerdir?• Tarihi çevrelerde mimari tasarım neden gereklidir?• Tarihi çevrede mimar tasarım nasıl olmalıdır?• Tarihi çevrede mimar tasarım nasıl ortaya konmaktadır?• Tarihi çevre koruma ve yeniden değerlendirme çalışmalarında mimari tasarım ürünü nasıl ortaya konmalıdır?
Türkiye’de tarihi çevrelerin korunması ve sürekliliğinin sağlanmasında mimari tasarım disiplininin rolü nedir?	<ul style="list-style-type: none">• Ülkemizde tarihi çevre koruma ve değerlendirme sorunları nelerdir?• Ülkemizde tarihi çevrelerde mimari tasarım nasıl ele alınmaktadır?• Ülkemizde tarihi çevre müdahale süreci nasıldır ve aktörleri kimlerdir?
Türkiye’de tarihi çevre koruma ve yeniden değerlendirme çalışmalarında mimari tasarımın rolü ve tarihi çevrelere etkisi nedir?	<ul style="list-style-type: none">• Tarihi çevre yeniden değerlendirme çalışmalarında ortaya çıkan sorunlar, çelişkiler tartışmalar nelerdir?• Tarihi çevre yeniden değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimar hangi süreçlerde ve nasıl yer almıştır?• Tarihi çevre yeniden değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimar hangi süreçlerde ve nasıl yer almalıdır?

Değişimin hızlı yaşandığı çağdaş kültürde geçmiş dönemlerin yaşam biçiminin göstergesi olan tarihi çevreler arkeolojik, tarihi ve estetik değerlerinin yanında geleneksel değerleri de içinde barındırdığı için korunmalıdır. İnsan ölçeğinde düzenlenmiş bu çevreler sosyal ilişkileri ve birlik duygusunu pekiştiren öğretici ve dikkat çekici mekânlardır. Bununla birlikte geçmişteki yaratıcılık ve özgünlük hakkında bilgiler vermektedir. [5]

Mimarlık kuramcısı Aloïs Riegl, anıt eserler ve tarihi anıtları ve farklılıklarını tanımlamış. Anıtlar bellekte yer almak, iz bırakmak üzere tasarlanırken, tarihi anıtları toplumsal bellek ile ilişkilendirerek, zaman içinde, karmaşık bir kültürel sürecin sonucu olarak bu niteliği kazandıklarını belirtmiş, bunu da “tarihi değer” olarak tanımlamıştır.

Riegl’e göre, tarih boyunca olagelmiş sayısız insan eyleminin içinde, bize en önemli olayları anımsatan, belleğimizde yer eden eserleri öne çıkarırız. Bu kapsamda tarihi değer, bir zamanlar olan ancak şimdi kaybolup yitmiş bir süreci bize gösterir ve anımsatır. Tarihi değer, yapıldığı tarihten beri doğal veya yapay etkilerin üzerinde bıraktığı izleri korumaktan çok, gelecek nesiller, sanat tarihi araştırmaları, vb. için özgün halini olabildiğince devam ettirme gerekliliğini öne çıkaran bir değerdir [6].

Taşıdıkları değerler ile birlikte tarihi çevrelerin korunması çağdaş kültür içinde tarihsel sürekliliğinin korumasına ve kentsel okunabilirliğe katkı sağlar.

Tarihi çevrede mimari tasarım kavramının irdelendiği bu bölümde öncelikle tarihi çevre korumanın önemi, tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım kavramının tarihsel süreçteki gelişimi incelenerek ülkemiz üzerinden tarihi çevre koruma ve mimari tasarımın Osmanlı döneminden günümüze kadar olan gelişimi ve güncel durumu ortaya konacaktır. Sonrasında tarihi çevrede mimari tasarım anlayışı kavramsal tartışmalar, uygulama örnekleri ve güncel düzenlemeler üzerinden irdelenecektir.

2.1 Tarihi Çevre Koruma

Kentlerin tarihsel gelişim sürecine referans veren tarihi kent dokuları, günümüz kentlerinin belleğini ve kimliğini oluşturan, kentin geçmişi ile geleceği arasında bağ kuran mekânlardır. Tarihi çevreler içinde buldukları kentin kültürel sürekliliğine katkı sağlar, barındırdıkları somut ve soyut öğelerle kente kültürel ve sosyal zenginlik katarlar. Bu bağlamda geçmişten günümüze kadar gelmiş toplumların kültürel, ekonomik, teknolojik, estetik ve sosyal yaşam anlayışını yansıtan tarihi çevrelerin korunması, sürekliliğinin sağlanması kentlerin belleğinin ve kimliğinin korunması kapsamında önem teşkil etmektedir.

Koruma kaygısı, tarihin her döneminde farklı amaçlar ve sebeplerle gündeme gelmiştir. Korunacak eserlerin seçimi toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarına ve inançlarına göre farklılık gösterdiği gibi korunacak eserlere yapılacak müdahaleler ile de dönemin sanatsal ve estetik anlayışını yansıtmıştır [7].

19. Yüzyıl öncesi dönemlerde koruma eylemi dini, siyasi ve estetik öneme sahip yapılarda bir disiplin çerçevesi olmaksızın içgüdüsel olarak gerçekleştirilmiştir. 19. Yüzyılda özellikle Avrupa'da toplumsal kimlik, kültür kavramının toplumlar için gelişmesi korumaya olan ilgiyi arttırmış, [3] bu kapsamda tek yapı ölçeğinde koruma ile ilgili uygulamaların bilimsel bir yöntemle yapılan eylem haline dönüşmesi de bu dönemde başlamıştır [5].

İlk olarak Fransız devrimi sırasında yaşanan Orta Çağ anıtsal eserleri üzerinde gerçekleşen tahribat sonucunda Fransız mimar Violet Le Duc Orta Çağ sanatına odaklanarak, restorasyon çalışmalarını kuramsal bir temele oturtmaya yönelik çalışmalar yapmış, üslup birliğine varma "stilistik rekonstrüksiyon" yöntemini ortaya koymuştur. 1850-1870 yılları arasında etkin olan bu yöntemle bir yapının görünüş ve strüktür olarak ait olduğu dönemin üslubunda restore edilmesi prensibi esas alınmıştır [5].

Bu yönetime tepki olarak, temel ilkesi sanat eserinin dokunulmazlığına dayanan romantik görüş ortaya çıkmış, İngiltere'de romantik akımın öncüsü olan John Ruskin, yapıların olduğu gibi bırakılmasını, değişiklik yapılmaması gerektiğini savunmuştur. 1877 yılında İngiltere'de bu akım Wiliam Morris de desteklemiş ve

SPAB'nin (Society for the Protection of Ancient Buildings) kurulmasına öncülük etmiştir [5].

İtalya'da 20. Yüzyılın başında mimarlık tarihçisi ve restoratör Luca Beltrami üslup birliği tutumu ile yapılan restorasyon çalışmalarının öznel olduğunu ve restorasyonun tarihsel belgelere dayalı olması gerektiğini savunmuş, tarihi restorasyon düşüncesine öncülük etmiştir [3].

Zamanla anıt koruma konusunda düşünceler gelişmiş ve Camillo Boito'nun çalışmaları ile çağdaş restorasyon akımı ortaya çıkmıştır. Boito'nun oluşturduğu çağdaş restorasyon anlayışı ile daha önce ortaya çıkmış üslup birliği, romantik görüş ve tarihi restorasyon kuramları uzlaştırılıp birleştirilmiştir. Çağdaş restorasyon kuramını Gustavo Giovannoni desteklemiş ve geliştirmiştir. 1931'de Atina'da gerçekleştirilen "Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimari ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı"nda Gustavo Giovannoni'nin geliştirdiği ilkeler incelenmiş ve 1931'de Atina tüzüğü ile belgelenmiş ve uluslararası platformda kabul görmüştür [5]. Atina Tüzüğü'nde aşağıdaki başlıca ilkeler önerilmiştir:

- "Bir anıtın bütünlenmesi varsayımlarla değil, anıtın sağladığı kesin verilere ve büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayandığı takdirde gündeme gelebilir."
- "Hangi döneme ait olursa olsun sanat değeri ve tarihi anısı olan tüm öğeler korunmalıdır; üslup birliği veya yapıyı ilk tasarımına döndürme kaygılarıyla bu öğelerden bazılarının yok sayılmasına yönelik bir tutum kabul edilemez."
- "Anıta ve geçirdiği dönemlere olduğu kadar çevresine de saygılı olunmalıdır. Anıtın çevresindeki yapılar yıkılarak uygunsuz bir biçimde yalnız bırakılmasına veya çevresinin niteliği, kütlesi, rengi, üslubu ile rahatsız edici yapılarla sarılmasına engel olunmalıdır."
- "Ekler kesin ve açık olmalı ve özgünden farklı malzeme kullanılarak veya bezemesiz bir çerçeveye sınırlanarak, ya da damga veya yazıtla belirtilmelidir. Bir restorasyon asla onu inceleyenleri yanıltacak veya tarihi bir belgeyi değiştirecek şekilde yapılmamalıdır" [8] .

Konu, 1932'de İtalya'da daha da detaylandırılarak 'Carta Del Resturo' (Restorasyon Tüzüğü) adıyla yasal hale getirilmiştir. Restorasyon Tüzüğü ile anıt restorasyonu konusunda uyulması gereken ilkeler belirlenmiş ve İtalya'da anıtların incelenmesi

ve koruma çalışmalarının yürütülmesini sağlamak amacı ile görevli bir kurum oluşturulması gerekliliği savunulmuştur [3].

19. Yüzyılda anıt ölçeğinde koruma ile ilgili gelişmelere karşın Sanayi Devrimi, modernizm ve iki büyük savaşın etkisi ile ortaya çıkan kentleşme hareketleri sonucu değişen tarihi çevreler ile ilgili bilimsel çalışmalar ilk olarak 2. Dünya Savaşı sonrasına tarihlenmektedir.

Avrupa’da Sanayi Devrimi sonucu kırdan kente göçen nüfus ile tarihi kent merkezleri hızlı bir yoğunlaşma yaşamış, endüstriyel üretimin kent merkezlerinde yoğunlaşması, kentlerde hava kirliliği, sağlıksız yaşam alanları, alt yapı yetersizliği gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. [9] Bu nedenle de hızla tahrip olan kent merkezlerinde doğal ve yapılı çevreye karşı duyarlılık artmaya başlamıştır.

19. Yüzyılda plansız ve denetimsiz şekilde yoğunlaşan kentlerin yeniden yapılandırılmasını sağlayacak planlı bir eylem olarak kentsel dönüşüm kavramı ortaya çıkmıştır [10]. 19. Yüzyıldan bugüne uygulanan kentsel dönüşüm müdahale biçimleri farklılık göstermiş, 1850’lerden 1945’lere kadar, sanayileşmenin getirdiği göç sonucu kentlerdeki fiziksel tahribat ve sosyal bozulmaya karşı kentsel yenileme (Urban Renewal) kavramı ortaya çıkmış ve bu dönemdeki uygulamalar bu kapsamda yapılmıştır [9]. Baron Haussmann’ın Paris planı bu dönemde hazırlanmış, bu plan kapsamında kentin iyileştirilmesi ve kontrolü amaçlanarak mevcut tarihi dokunun yıkılması ile geniş cadde ve bulvarlar açılmasını önerilmiştir [11].

20. Yüzyılda modern mimarlık düşüncesinin güçlenmesi ile 1928 yılında CIAM (Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi) kurulmuştur. CIAM 1933 yılında modern şehirciliğin ilkelerini belirleyerek “Atina Kartası”nı yayınlamıştır. Bu tüzükte kent fonksiyonel bir öge olarak ele alınmış, kentte belirlenen barınma, dinlenme, çalışma, ulaşım temel fonksiyonların bölgeleme yapılarak ortaya konmasının kente katkıda bulunacağı düşünülmüştür. İşlevsel yapı ön plana çıkarken insan boyutu göz ardı edilmiştir.

2. Dünya Savaşı sonrası varoluşçuluk akımı ile geçmişin bağlamından tümüyle uzaklaşma ve süregelen devamlılığı yıkmaya çabası görülmüştür. Bu dönemde mimari anlayışta hâkim olan rasyonalizm akımı, sadeliği ve toplu üretime

uygunluğu nedeniyle 2. Dünya Savaşı sonrasında fiziksel olarak büyük ölçüde tahribata uğramış kentlerin yeniden inşasında (Urban Reconstruction) da kullanılmıştır. Avrupa'da büyük kentlerin merkezlerinde, savaşın tahrip ettiği konut alanları tamamen yıkılmış, bunların yerini yüksek katlı ofis ve ticaret yapıları almıştır [11].

1950-1960 yılları arasında modernizmin yeni gelişen inşaat teknikleri ile kaba bir fonksiyonalizm olarak algılanması ve dünyaya yayılması ile içinde bulunulan kentsel doku göz ardı edilerek bağlamdan uzak yapılar oluşturulmuştur [12]. Bu durum henüz koruma altına alınmamış mevcut tarihi dokunun bütünlüğünün hızlı bir şekilde bozulmasına yol açmıştır. Özellikle tarihi kent merkezlerinde yaşanan tahribat, koruma konusunda çalışmaların kapsamını değiştirmiş, kentsel koruma anlayışının ortaya çıkışını hızlandırmıştır. [13] Dinçer, 2013, s. 25 Avrupa'da Sanayi Devrimi ile başlayıp 2. Dünya Savaşı sonrası hızlanan tarihi çevre tahribatı sonucu 1960'lı yılların başlarında ulusal bilincin ve kültürün oluşturulması fikri ile anıtların tek başlarına değil, doğal ve yapı çevreleriyle birlikte ve yapı grupları olarak korunmaları gerektiği görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır (Tablo 2.1) [3] [5].

Bu gelişmeler sonucunda Venedik'te 1964 yılında gerçekleşen "II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimarlar ve Teknisyenleri Kongresi"nde tarihi anıt kavramının kapsamı genişletilmiştir. Tarihi anıt, 'belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşme' olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte 'sadece büyük sanat eserlerini değil, zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserler de' tarihi anıt tanımında yer almıştır [14].

Venedik Tüzüğü'nde ilk olarak sit (korunacak değer) kavramı tanımlanmış, tarihi çevre kavramı ortaya konmuş ve yerinde koruma ile bütüncül korumanın gerekliliği savunulmuştur. Bununla birlikte anıtlar üzerinde yapılacak eklerin özgün olması ve yapılacak her müdahalenin belgelenmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Venedik Tüzüğü'nün hemen ardından 1965 yılında mimari mirasın korunmasıyla ilgili kuram, uygulama yöntemi ve bilimsel tekniklerin geliştirilmesi alanında çalışmalar yapmak amacı ile Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS kurulmuştur. Venedik Tüzüğü'nün, anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda

çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önermesi ICOMOS'un kuruluşunun temelini oluşturmaktadır. Varşova'da toplanan ICOMOS'un birinci genel kurulunda Venedik Tüzüğü uluslararası düzeyde kabul edilmiştir [15].

ICOMOS'un dışında 1946 yılında evrensel barışın korunması amacıyla kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization), eğitim, bilim ve kültür alanında çalışmalar yaparak kültürel miras koruma kapsamında uluslararası çalışmalar gerçekleştirmiştir. 1959 yılında koruma sorunları üzerine araştırmaları desteklemek, teknik eleman yetiştirmek ve restorasyon çalışmalarının düzeyinin geliştirmek amacı ile UNESCO tarafından Kültürel Varlık Koruma ve Onarım Araştırma Merkezi ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) kurulmuştur [5].

Aynı zaman diliminde dünyanın her yerinde her ülke koruma ile ilgili kendi yasal alt yapısını oluşturmaya başlamıştır. Avrupa'da bir yandan tarihsel süreçte fiziksel ekonomik ve politik nedenlerle hızlı şekilde değişen, bütünlüğü ve kimliği bozulan tarihi kent dokuları ve tarihi çevre koruma konularına, diğer yandan ise tarihi çevrelerin yeni ile bütünlüşme sorununa odaklanılmaya başlanmıştır.

Tablo 2.1 Tarihsel süreç içinde koruma kavramı

Korunacak Eser		Koruma Şekli
İlk Çağ	Dini Yapılar	İçgüdüsel Koruma
Rönesans Öncesi	Siyasi ve Estetik Yapılar	Koruma Disiplini Bulunmamakta
19.Yüzyıl	Anıt Koruma	Ulusal Restorasyon Kuramları ve Kurumlar
20. Yüzyıl	Kentsel Koruma Kavramı	Uluslararası Kurumlar ve Uluslararası Koruma İlkeleri

2.2 Tarihi Çevre Koruma ve Mimari Tasarım

Kentsel koruma kavramının ortaya çıkması ile tarihi çevrelerde mevcut fiziksel dokunun nasıl korunacağı ile ilgili bilimsel yöntemler ortaya konmuştur. Bununla birlikte geleneksel dönem sonrası çağdaş mimarinin gelişmesi, tarihsel süreçte değişen kentleşme politikaları etkisi sonucu kentlerin yeni ile bütünleşme sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda tarihi çevrelerde yapılacak yeni tasarım çalışmalarının nasıl olması gerektiği de önem kazanmış, tarihi çevrede yeni yapı tasarımı, koruma konusu içinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu bölümde tarihi çevrede koruma ile ilgili uluslararası çalışmalar, yeni yapı ile ilgili ortaya konan ilkelere odaklanarak irdelenmiştir.

1960'lara kadar olan dönemde kentsel müdahalelerin yalnızca fizik mekânın yenilenmesine odaklanması kullanıcı ve sosyal yaşantı sorunlarını da beraberinde getirmiş bu kapsamda 1960'larda bu sorunlara çözüm getirmek amacı ile kentsel iyileştirme projeleri kullanıcı katılımı ile fiziksel çevrenin iyileştirmesinin yanında sosyal servislerin de sağlanması ile oluşturulmuştur [16].

1970'lerde Avrupa Konseyi, Avrupa mimari mirasının korunması konusunda çalışmalar yaparak, 1975 yılını "Avrupa Mimari Miras Yılı" ilan etmiştir [17]. Gerçekleştirilen kapsamlı uluslararası çalışmalar sonucunda aynı yıl yayınlanan Amsterdam Bildirgesi ile ilk kez ekonomik, sosyal ve yönetsel boyutların bir arada ele alındığı bütünleşik koruma modeli önerilmiştir. Bütünleşik koruma kavramı ilk kez Amsterdam Bildirgesi'nde ele alınmış ve yine ilk kez buna dair bir koruma modeli önerilmiştir. Bu kapsamda, Venedik Tüzüğü'nden farklı olarak, kültürel miras korumanın kent ve ülke planlamasının hedefleri arasında olması, koruma ile ilgili yasal ve yönetsel önlemlerin güçlendirilmesi ve halkın bilinçlendirmesi gerektiği ilkeler arasında yer almıştır. Bütünleşik koruma kavramı içinde tarihi çevreleri koruma ve yaşatmanın tarihsel sürekliliği sağlamak ile olacağı belirtilmiştir. Koruma-yaşatma dengesi içinde çağdaş yaşamın gereksinimleri doğrultusunda yeni işlevleri ve yeni yapı tasarımları desteklenmiştir. Koruma ile ilgili uluslararası çalışmalar içinde tarihte ilk kez tarihi çevrede mimari tasarım konusu ele alınmış, "Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş

mimarlığa yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmelidir.” maddesi yer almıştır [18].

Avrupa’da bir yandan tarihsel süreçte fiziksel, ekonomik ve politik nedenlerle hızlı şekilde değişen, bütünlüğü ve kimliği bozulan tarihi kent dokuları ve tarihi çevre koruma konularına, diğer yandan ise tarihi çevrelerin yeni ile bütünleşme sorununa odaklanılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda UNESCO tarihi çevrelerin yeni ile bütünleşme sorunlarına dikkat çekmek amacı ile 1976 yılında Nairobi’de toplanmış, “Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler” konulu Nairobi Bildirgesi’ni yayınlamıştır [5]. Yayımlanan bildirmede Amsterdam Bildirgesi’ni destekler nitelikte bütünleşik koruma kavramlarından bahsedilmiş, aynı zamanda tarihi çevre ve mimari tasarım ilişkisinin nasıl olması gerektiği ortaya konmuştur. Tarihi çevrelerde tasarım yapılırken çevresi ile uyumun önemine dikkat çekilmiş, tarihi çevrede mekân analizlerinin detaylı olarak yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yükseklik, renk, malzeme, form, cephe, çatı gibi mimari elemanların analizlerinin yapılmasının yanında parsel büyüklüklerinde de bütünü uyumunu bozacak değişikliklerden kaçınılması gerektiği belirtilmiştir [19].

Batı ülkelerinde 1970’lerde yaşanan ekonomik yavaşlama tarihi kent merkezlerinde sosyal mekânsal ve ekonomik değişime neden olmuş, ortaya çıkan nüfus ve istihdam kayıpları sonucunda, bu alanlar ekonomik canlılıklarını yitirmeye başlamıştır. 1960’ların sosyal yaşam odaklı kentsel dönüşüm hareketinin yetersiz kalması sonucunda 1970’li yıllarda gelişmiş ülkelerin büyük şehirlerinde yeniden canlandırma (*urban revitalization*) hareketi doğal süreçte ortaya çıkmıştır. 1980’lerde şehir merkezindeki düşük arsa ve konut fiyatları özel sektörün bu alanlara ilgisini arttırmış, özellikle gelişmiş ülkelerin tarihi kent merkezlerinde kamu-özel sektör ortaklığında kentsel müdahale süreci başlamıştır [16]. Kültürel mirasın yalnızca korunması değil yeniden değerlendirilmesi kavramı da önem kazanırken tarihi kent merkezlerinde çöküntü haline gelmiş alanlarda, ekonomik canlanmayı amaçlayan kentsel müdahale biçimlerinde özel sektörün aktörler arasında yer alması ekonomik kaygının öne çıkmasına neden olmuştur [9].

1980-1981 yılları arasında Avrupa Konseyinde başlatılan Kentsel Yenileşme Kampanyası ile Kentsel Miras kavramı tartışılmış ve yerel yönetimlerin kentsel

çevrenin düzenlenmesi için para, zaman sağlamaları konuları üzerinde önemle durulmuştur [20].

Sanayileşme sonrası süreçte ortaya çıkan kentsel değişimler ve değişen kentsel politikalar sonucu tarihi kentsel alanlarda kültürel, sosyal ve hatta ekonomik kayıplar yaşanması durumu karşısında ICOMOS, Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak üzere, 1987 yılında "Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması" başlıklı Washington Tüzüğü'nü hazırlamıştır. Tüzükte Venedik Tüzüğü ile birlikte UNESCO'nun hazırladığı Nairobi Bildirgesi referans gösterilmiş, tarihi alanların korunması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımlarla birlikte çağdaş yaşama katılmaları için gerekli düzenlemeler de ilkeler arasında yer almıştır [21].

Kentsel koruma çalışmaları yapılırken; planlamanın, katılımın, disiplinler arası çalışmanın, ulaşım planlamanın ve halkın bilinçlendirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte tarihi çevrelerde yeni yapı ile ilgili tanımlamalar ve ilkeler belirlenmiş, tarihi çevrede çağdaş mimarlığın gerekliliği savunulmuş ve bunun tarihi çevrenin kültürel zenginliğine katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Tüzükte, "Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut mekânsal oluşum saygı görmeli, özellikle ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. Çevreye uyumlu çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir." maddesine yer verilmiştir. Tüzük, kentin veya kentsel alanın tarihi karakterinin ve özgünlüğünün korunması adına maddi ve manevi bileşenlere saygı gösterilmesini tavsiye etmiş, bu bileşenleri;

- Parsel ve sokakların oluşturduğu kent dokuları,
- Binalar ve açık alanlar arasındaki ilişkiler,
- Binaların üslup, ölçek, boyut, , yapım tekniği, malzeme, renk ve süslemeler ile tanımlanan biçimleri,
- Kentsel alanın doğal ve yapılı çevre ile ilişkisi
- Kentsel alanın zaman içinde yüklendiği farklı fonksiyonlar, şeklinde tanımlamıştır.

UNESCO Dünya Mirası olarak listelenecek alanları belirleyen Dünya Miras Komitesi sadece Avrupa'da değil tüm ülkelerin toplumsal tarihi ve kültürel değerlerine saygılı bir özgünlük kavramı ortaya koymak amacı ile 1994 yılında Japonya'nın Nara

kentinde toplanarak, Nara Özgünlük Belgesi'ni yayınlamıştır. Venedik Tüzüğü'nü temel alarak onun kavramsal bir uzantısını oluşturan belgede kültür ve kültür mirası çeşitliliği üzerinde durulmuştur. Özgünlüğün tanımının kültür farkıyla değişebileceği ve her kültürde kaynakların farklılık göstereceğinin altı çizilmiştir. Yayımlanan belgenin 5. Maddesinde "Kültür ve kültür mirası çeşitliliği, tüm insanlık için yeri doldurulamaz bir duygu ve düşünce zenginliği oluşturmaktadır. Temel bir özellik olarak kabul görmesi gereken bu çeşitliliğin, yalnız korunması değil, geliştirilmesi de insanlığın gelişimi için büyük önem taşımaktadır." tanımı ile kültür çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesinin önemi vurgulanmıştır [22].

1980'lerde kentsel dönüşüm çalışmalarında yalnızca fiziksel ve ekonomik boyutlar ele alınırken sürdürülebilir gelişme kapsamında 1990'larda kentsel dönüşümde bu boyutlarla birlikte mekânın sosyal ve çevresel boyutlarının da düşünülmesi aynı zamanda bütünleşik koruma kapsamında kentsel dönüşümün yasal, kurumsal, örgütlenme, değerlendirme süreçlerinin birlikte ele alınması fikri savunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde tarihi ve kültürel miras ile ekonomik gelişme arasındaki bağın önemini anlaşılması, kentsel koruma çalışmalarının ön plana çıkmasına neden olmuştur [9].

1980'li yıllarda yaşanan kentsel değişimler 1990'lı yıllarda da devam etmiş, küreselleşmenin etkisi ile artan rekabet koşulları sonucu tarihi kent merkezlerinin ekonomik bir araç olarak yeniden keşfedilmesi kentsel kimliğin değişimine yol açmıştır. Kent ekonomisini canlandırma çabası ile tarihi kent merkezlerinde yeni turistik imajlar yaratılmak istenmiş bu kapsamda atıl kalmış endüstri yapıları ve köhnemiş tarihi konut alanları yüksek standartlı ofis, otel ve konut alanlarına dönüştürülmüştür [23].

Küreselleşme etkisi ile büyük kentlere doğru artan göç, politik ve sosyal değişiklikler kentsel alanlarda yeni yapılanma koşulları ortaya çıkarmış, Bu durum tarihi kentler ve kentsel alanların kimliğinin değişmesine neden olmuştur. Bu durum karşısında tarihi çevrelerde sosyal sürdürülebilirliğin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamak amacı ile ICOMOS 2008 yılında yerin ruhunun korunması ile ilgili ilkeler ve öneriler içeren Quebec Deklarasyonu'nu yayınlamıştır. Yerin ruhunu soyut (dokular, renkler, kokular, festivaller, anılar) ve somut öğeler

(yapılar, manzaralar, nesnelere) ile birlikte ele alarak yerlere anlam, değer, duyu ve gizem veren unsurlar olarak tanımlamıştır [24].

Uluslararası platformda tarihi kentler ve kentsel alanların korunması konusunda artan çabalar ve bilinç düzeyinin yükselmesi ile Washington Tüzüğü ve Nairobi Bildirgesi'ndeki yaklaşımları geliştirmek amacı ile 2011 yılında Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulu toplantısında Valletta İlkelerini oluşturulmuş ve kabul edilmiştir. Yapılan değişiklikler ile kültür miras bölgesel ölçekte ele alınarak süreklilik ve kimlik gibi soyut değerler ile bütünleşik koruma kapsamında diğer sosyo-ekonomik etkenler de ele alınmıştır. Tarihi kentler ve kentsel alanların somut ve soyut öğelerden oluştuğu, tarihi kentlerde ve kentsel alanlarda yapılacak tüm müdahalelerin soyut ve somut kültür değerlerine saygı göstermesi gerekliliği vurgulanmıştır.

Valletta İlkeleri, tarihi kentler ve çevrelerinin korunmasına kapsayan bir belge olması ve tampon bölge, yerin ruhu, yönetim planı tanımlarını yapması açısından önem teşkil etmektedir. Aynı zamanda tarihi çevrede mimari tasarım konusu, değişim ve yapı çevre başlığı altında ele alınmış, mimari müdahalelerin tarihi çevre değerlerine, katmanlarına saygılı olması ve yeni mimarinin mekânsal düzenle ve geleneksel biçimlenmeyle uyumlu olması gerekliliği savunulmuştur. Yeni tasarımlar yapılırken kentsel dokunun ve mekânın parçalanmasından kaçınılmasına, yeni mimaride mevcut dokunun sürekliliğini olumsuz etkilemeyen, yerin ruhunu kavrayan ve ayırt edilebilen bir yaratıcılıkla oluşturulmuş kompozisyon sürekliliğine öncelik verilmesine dikkat çekilmiştir. Tarihi çevrede ortaya konan çağdaş mimari elemanların kentin canlılığına ve sürekliliğine katkıda bulunacağı savunulmuştur [25].

Aynı zaman diliminde UNESCO kapsamında yapılan çalışmalar sonucu "Tarihi Kentsel Peyzaj kavramına ilişkin Tavsiye Kararı" 2011 yılında kabul edilmiştir. Karar küreselleşme etkileri ile hızlı ve kontrolsüzce ortaya çıkan gelişmelerin tarihi kentsel alanları dönüştürmesi sonucu yetersiz kalan 1976 tarihli Nairobi Bildirgesi'nin etkinliğini geliştirmek amacıyla ortaya konmuştur. Tarihi alanların belirlenmesi, korunması ve yönetilmesi için daha geniş bir kentsel bağlam içinde sosyal, kültürel ve ekonomik değerler arasındaki ilişkileri dikkate alan bir "peyzaj"

yaklaşımı önermektedir. Bu yaklaşım, kentsel gelişim sürecindeki yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası kamu ve özel aktörlerinde katıldığı politika, idare ve yönetim konularını içermekte ve 1975 yılındaki “bütünleşik koruma” yaklaşımını geliştirmektedir [13].

Tarihsel süreç içinde değişen kentleşme hareketlerinin etkisi ile tarihi çevrede mimari tasarım tarihi çevre korumanın konusu içinde ele alındığı, Avrupa’da 20.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren UNESCO ve ICOMOS’un konu ile ilgili çalışmalarında yeni yapı nasıl olmalıdır sorusuna da cevap arandığı görülmektedir. 1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi’nden günümüze kadar çağdaş koruma anlayışı ile oluşturulmuş uluslararası ilkelere bakıldığında tarihi çevrede mimari tasarım için; yere özgü, bağlama saygılı, soyut ve somut öğelere saygılı, çevresi iyi analiz edilmiş, çağdaş, mekânın sürekliliğine katkı sağlayacak, kentsel dokuyu ve mekânı parçalamayan, dönemi iyi ayırt edilebilen, kütle ve hacim olarak uyumlu, yerin ruhuna uygun tasarımların geliştirilmesi gerekliliğini savunmaktadırlar (Tablo 2.2).

2.3 Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma

Geçmişten günümüze kültürel birikim olarak Eski Anadolu, Akdeniz ve Ege kültürleri, Orta Asya, İran, Arap etkileri ile Selçuklu ve Osmanlı kaynakları bulunduran Türkiye’de, kültür mirasının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için belirlenecek politikalar ve uygulamalar bu kapsamda büyük önem taşımaktadır [26].

Tarihi çevre koruma, toplumların ekonomik ve sosyal durumları ile şekillenmiş, kent toprağının toplumların sahip olduğu en pahalı toprak olması, tarihi kent merkezlerini koruma konusunda engel oluşturmuştur. Özellikle yeni kentleşme yaşayan toplumlarda topraktan elde edilecek kazanç tarihin getirisinden fazla olduğu durumlarda koruma öncelik olmaktan çıkmıştır. [3]Türkiye de kentleşmenin Avrupa’ya göre geç gelişmesi ve içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik koşullar doğrultusunda özellikle kentsel koruma konusundaki çalışmalar 1980’li yıllara kadar yavaş gelişim göstermiştir.

Tablo 2.2 Uluslararası kapsamda tarihi çevrede mimari tasarım çalışmaları

TARİH	ULUSLARARASI ÇALIŞMA	TARİHİ ÇEVREDE MİMARİ TASARIM
1964	Venedik Tüzüğü	Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda sanatsal ve tarihi tanıklığı yanlış bir biçimde yansıtmaması için, özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir. Eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebilir.
1975	Amsterdam Bildirgesi International Design Centre Sempozyumu	Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığa yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmelidir “bağlamsal bina” (contextual building) uluslararası ortamda tartışılmış ve bir kavram olarak ortaya konmuştur.
1976	Nairobi Bildirgesi	Tarihi çevrelerde tasarım yapılırken çevresi ile uyuma dikkat çekilmiş, tarihi çevrede mekan analizlerinin detaylı olarak yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yükseklik, renk, malzeme, form, cephe, çatı gibi mimari elemanların analizlerinin yapılmasının yanında parsel büyüklüklerinde bütünün uyumunu bozacak değişikliklere dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir.
1987	Washington Tüzüğü	Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut kentsel dokunun bütünlüğünün zedelenmemelidir. Sokak dokusu, ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. Çevreye uyumlu çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir.

Tablo 2.2 Uluslararası kapsamda tarihi çevrede mimari tasarım çalışmaları
(devam)

2008	Quebec Bildirgesi	Alana özel kimliğini, anlamını, duygusunu ve gizemini kazandıran somut, soyut, fiziksel ve tinsel ögeler "yerin ruhu" olarak tanımlanmaktadır. Ruh mekânı yaratmakta; mekân da bu ruhu inşa etmekte ve biçimlendirmektedir.
2011	Tarihi Kentsel Peyzaj Kavramına İlişkin Tavsiye Kararı	Yaşayan tarihi kentler ile ilgili "özgünlük" ve "bütünlük" konuları; Tarihi kentsel peyzaj ile ilgili olarak "tampon bölge"nin anlamı ve kullanımı; Kentsel tarihi alanlar ile ilgili "manevi" değerler.
2011	Valetta ilkeleri	Tarihi çevreye katılan çağdaş mimari ögeler alanın değerlerine ve ortama saygılı olmalıdır. Çağdaş mimari kentsel sürekliliği yeniden canlandırarak, şehrin estetik yönden zenginleşmesine katkıda bulunabilir. Mekânsal, görsel, soyut ve işlevsel yönden uygun mimari müdahalelerin temelinde tarihi değerlere, düzenlere ve katmanlara saygı olmalıdır. Yeni mimari, tarihi alanın mekânsal düzeni ile uyumlu ve geleneksel biçimlenmesine saygılı, günün ve yerin mimari eğilimlerinin gerçek bir ifadesi olmalıdır. Ne tür üslup ve anlatım aracıyla olursa olsun, yeni tasarımlarda çarpıcı veya aşırı tezatların olumsuz etkilerinden, kentsel dokunun ve mekânın parçalanması ve kesintiye uğratılmasından kaçınılmalıdır. Mevcut mimariyi olumsuz etkilemeyen, yerin ruhunu kucaklayan ve ayırt edilebilen bir yaratıcılığa olanak tanıyan bir kompozisyon sürekliliğine öncelik verilmelidir. Mimarlar ve kent plancıları tarihi kenti iyi tanımak, anlamak için yüreklendirilmelidir.

Avrupa’da gelişen modernite anlayışı, 1840’lı yıllardan itibaren Osmanlı Devleti’nin ekonomik ve kurumsal yapısını da etkilemeye başlamış, koruma ve kentleşme konusunda yeni kurumsal yapılanma ve yasal düzenleme çalışmaları yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nde 1850’lerden itibaren, kaybedilen topraklar sonucu ortaya çıkan göç, kentlerin büyümesini ve kentlerin çevresinde göçmen mahallelerinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Göçler sonucu değişen kent yapısına, rasyonalist kentleşme anlayışı çerçevesinde çözüm getirmek amacı ile çalışmalar yapılmıştır [27]. Bu kapsamda yayınlanan 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi (Binalar Tüzüğü) ile İstanbul’da yeni yapılaşma ve ulaşım konularına çağdaş tanım getirilmiş, aynı zamanda tek yapı ölçeğinde korumaya ilişkin kurallar belirtilmiştir. Örnek olarak, söz konusu düzenlemede hanlarda, avluya veya kitleye bitişik ahşap yapı yapılamayacağı ifade edilmektedir. Bütün Osmanlı Devleti’ni kapsayan ve 1849 yılında çıkarılan 2. Ebniye Nizamnamesi’nde ise cami avlularında yapılaşma yasaklanmıştır. 1864 yılında çıkarılan “Turuk ve Ebniye Nizamnamesi”nde (Yollar ve Binalar Tüzüğü) yangınlardan korunmak amacı ile mevcut yapıların dış cephelerinin tadilatında ahşap kullanılması yasaklanmıştır. Nizamnamede yer alan bu karar mevcut ahşap konut dokusunun yangından korunmasını sağlamış ancak yapıların özgünlüğünün bozulmasına da neden olmuştur. Kararlarda ayrıca yıkılmak üzere olan yapıların mal sahibi ya da ilgili belediye tarafından acilen yıktırılması önerilmiştir. Cumhuriyet Dönemi öncesi son olarak 1882 tarihli Ebniye Kanunu yürürlüğe konmuştur. Bu dönemde yeni kentsel düzen oluşturması hedefi ile uygulamaya konulan yasal düzenlemelerde tarihi çevre ve kentsel koruma kavramları ele alınmamış, aksine mevcut geleneksel dokunun yenilenmesi amaçlanmıştır [28].

Osmanlı Devleti’nde eski eser koruma çalışmaları ise büyük çoğunlukla tek yapı ölçeğinde gerçekleştirilmiş, ilk olarak 1869 yılında Asar-ı Atika Nizamnamesi (*Eski Eserler Tüzüğü*) yürürlüğe girmiş, tüzük ile arkeolojik kazılar izne bağlanmış ve kazılarda bulunanların yurtdışına çıkarılması yasaklanmıştır [29]. Değişen gereksinimler sonucu 1874, 1884, 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnameleri hazırlanmış, 1906 tarihli son Asar-ı Atika Nizamnamesi ile eski eser tanımları yapılarak Osmanlı öncesi dönemlere ait taşınmazların da devletin malı olduğu belirtilmiştir. 1917’de Asar-ı Atika Encümen-i Daimi örgütü tarihi mirası korumayla

görevlendirilmiştir Cumhuriyetin ilanının sonrası 1973 yılına kadar Osmanlı döneminde hazırlanan 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükte kalmış tek yapı ölçeğinde koruma anlayışı sürdürülmüştür [26].

Cumhuriyet'in ilanı ile modernleşme sürecine giren Türkiye'de kentleşme hareketleri hız kazanmış, kentlere çağdaş nitelik kazandırılması ile sistemli bir kentleşme hedeflenmiş, bu hedef doğrultusunda Osmanlı'dan kalan mevzuat değiştirilerek 1930-1935 yılları arasında kent mekânlarını düzenlemeye yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeye gidilmiştir. 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 1933 yılında 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu ve 2033 Sayılı Belediye Bankası Kuruluş Kanunu, 1934 yılında çıkarılan 2722 Sayılı Belediye İstimlak Kanunu ile 1935 yılında 2763 Sayılı Belediyeler İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun bu dönemde çıkarılmıştır. Bu yasalarla oluşturulan sistem Cumhuriyet Dönemi kent planlaması yaklaşımını 1980'li yıllara kadar belirlemiş belli büyüklükteki kentlere plan zorunluluğu getirilmiştir [27].

İlk defa 1933 yılında Belediye Yapı ve Yollar Kanunu ile çevre ölçeğinde korumadan bahsedilmiş ancak modern hareket akımından etkilenerek hazırlanan kanun, yerel doku özelliklerine bağdaşmamış, bu kapsamda eski doku ve eserlerin korunmasında etkili olmamıştır. Eski dokunun korunması ve yeni ile ilişkilendirmesi ilk olarak, Ankara için Hermann Jansen'in tarafından hazırlanan ve 1932'de yürürlüğe giren imar planında ele alınmıştır. Hazırlanan imar planı raporu Ankara Kalesi'nin algısını artıracak yeşil bir sitem ve düşük yoğunluklu bahçeli konut dokusu önermekte ülkemizde ilk defa kentsel koruma anlayışını destekler nitelikte bir plan olma özelliğini taşımaktadır. 1937 yılında Ankara Kalesi ve çevresi "protokol alanı" ilan edilerek koruma kapsamına alınmış, kale duvarları içindeki evlerin ve sokak dokusunun günümüze kadar gelmesini sağlamıştır [30].

Ancak bu durum genel tutumu etkilememiş, batıda ortaya çıkan "güzel kent" anlayışının Türkiye'de yayılması sonucu kentin tümü mevcut kent dokusunu dikkate almadan modernist bir yaklaşımla planlanmıştır. Bu dönemde hazırlanan planların, kentlerinin dokularıyla uyum içinde bulunmaması, salt estetik kaygılarla hazırlanması, kentin ekonomisini ve uygulama sorunlarını dikkate almaması

eleştirilmiştir [27]. Bununla birlikte yeni yol yapma, yol genişletme çalışmaları sonucunda korunacak eserlerde büyük kayıplar yaşanmıştır.

1931 yılında Atatürk'ün talebi ile ülkedeki tarihi eserlerin korunma durumunu incelemek üzere bir komisyon kurulmuş çalışmalar sonucu hazırlanan raporda Cumhuriyet'in ilk yıllarında farklı kurumların sorumluluğunda olan eski eserlerin iyi korunamadığı ayrıca belediyelerin imar çalışmaları sırasında pek çok eski eserin tahrip edildiği ortaya konmuştur. Bu kapsamda dönemin Kültür Bakanlığı, bu komisyonun çalışmalarına dayanarak, illerdeki eski eserlerin koruma çalışmalarının yürütülmesi amacı ile bir komisyon kurarak 1933-35 yılları arasında 3500 eski eserin tescilini yapmış, onarım raporlarını hazırlamıştır. 1935'de mimari ve tarihi değeri olan vakıf mallarının korunması ve onarımı Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne bırakılmıştır. Bu dönemde korunacak eserler ile ilgili kurumsal düzenlemeler yapılmış olsa da maddi yetersizlikler ve nitelikli eleman eksikliği sonucu uygulamalarda eksik kalınmıştır [30].

2. Dünya Savaşı Türkiye'de de yenilikleri beraberinde getirmiş, özellikle 1950'lerde tarımda modernizasyona yönelerek ekonomik bir dışa açılma süreci başlamıştır. Sanayi sektörünün gelişimi ve tarımda makineleşmeye bağlı olarak işgücü talebinin azalması bu sektörde çalışan işgücünün kente göçünün hızla artmasına neden olmuştur. Sanayileşmenin hızlandırdığı kentleşme süreci, kentlerin kontrolsüz bir şekilde büyümesine yol açmış, yoğun göçe hazır olmayan kentlerde sağlıklı şehirleşme koşulları ortaya çıkmıştır. 2. Dünya Savaşı içinde konut yapımının duraklamış olması ve hızlı kentleşme Türkiye'deki büyük şehirlerde konut açıkları yaratmış bunun sonucunda bu tıkanıklığı aşmayı sağlayan gecekondulaşma ve yapsatçılık ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde Menderes Hükümeti ulaşım projelerini gerçekleştirmek amacı ile özellikle İstanbul'da büyük yıkımlar gerçekleştirmiş, tarihi kentsel doku göz ardı edilerek kentte geniş bulvarlar ve yollar açılmıştır [31]. Bu süreç tarihi kent merkezlerinde tarihsel ve kültürel değerlerin tahrip edilmesine, yeşil alanların yok oluşuna, sosyal altyapıların yetersiz kalmasına neden olmuştur [27].

1950'ler Türkiye'de, çok partili hayata geçilmesi, Avrupa ile ilişkilerin gelişmesi, yeni yasal düzen ve kurumların oluşturulması, parasal kaynaklarda artış

kapsamında kültür varlıklarının koruma çalışmalarında da dönüm noktası olmuştur [28]. Bu dönemde 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne katılan Türkiye 1954'te Avrupa Kültür Antlaşması'nı kabul etmiştir [17].

1950'lerde hızlı kentleşme ve dünyada gelişmeye başlayan yeni planlama anlayışı sonucu kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Yasal düzenlemelerin ilki sayılan 1951 tarihli ve 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun" ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. GEEAYK, eski eserlerin korunması, bakımı ve onarımı işlerinde dikkate alınacak ilkeleri ve programları belirlemek, aynı zamanda uygulanmasını izlemek ve denetlemekle yükümlü merkezi bir kurul olarak kurulmuştur [32].

1951 – 1972 yılları arası yine koruma anlayışının tek yapı ölçeğinde devam ettiği dönem olmuş, tarihi çevre koruma konusunda kurumsal bir düzenleme yapılmış ancak bu dönemde Osmanlı döneminden kalan Asar-ı Atika Nizamnamesi kullanılmaya devam edilmiş ve yeni bir yasal düzenleme yapılmamıştır [33]. 1956 yılında yürürlüğe giren 6875 sayılı imar kanunu ile hızlı büyüyen kentlerin imar sorunlarına cevap verilmesi hedeflenmiştir. Yasa kapsamında 1957 yılında düzenlenen İmar Nizamnamesi ile GEEAYK'nin yetkileri artırılmış, bu kapsamda Kurul, çevre ölçeğinde koruma konusunu gündeme getirmiş, ancak yasal olarak koruma, dini yapılar ve anıt yapılar ile sınırlandırılmaya devam etmiş, tarihi çevre koruma konusu ele alınmamıştır [28].

1964'te hazırlanan Venedik Tüzüğü'nün, 1967'de Türkiye tarafından kabul edilmesi ile ICOMOS Türkiye Milli Komitesi kurulmuş, 1969'da Türkiye ICCROM üyesi olmuştur. [17]. Bununla birlikte 1969 yılında yürürlüğe giren imar yönetmeliği 'protokol alanı' ve 'korunacak konut dokusu' gibi yeni tanımlamalar getirmiştir. 1972 yılında yürürlüğe giren 1605 sayılı yasa, yalnızca anıt yapılar değil çevresinde bu yapılarla birlikte bütünlük sağlayan çeşme, sokak ve meydan gibi yerlerin de korunması gerektiğini belirterek korumayı bir bütüncül bir şekilde ele almayı öngörmüştür [28].

Bütün bu gelişmeler sonucunda 1906 yılında yürürlüğe giren ve 67 yıl kullanılan son Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükten kaldırılmış yerine 1973'te yürürlüğe giren

55 maddelik 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu düzenlenmiştir [17]. 1710 Sayılı Eski Eserler Kanun ile ilk kez farklı sit alanları (sit, tarihi sit, arkeolojik sit ve doğal sit) ve koruma alanı tanımı yapılmıştır. Yasada;

- Sit: Homojen oluşları ve özellikleri tarihî, estetik, artistik, bilimsel, çevresel, etnografik, ebedi veya efsanevî önemleri bakımından korunmaları ve değerlendirilmeleri gereken, tabiatın veya tabiatla insanların müşterek eseri olan topografik bölgeler,
- Tarihi Sit: Önemli tarihî olayların geçtiği, bu sebeple korunması gerekli görülen yerler,
- Arkeolojik Sit: Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerler,
- Tabii Sit: Korunması gerekli tabiat güzellik ve gariplikleri ile tabii ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünümlere, asırlık ağaç ve koruluklar, şeklinde ifade edilmiştir [34].

Bunula birlikte GEEAYK için eski eserler üzerinde koruma ilkeleri belirleme, tescil ve onarım kararı alma yetkileri verilmiştir. Bu dönemde kültürel mirasın korunması gerekliliği devlet tarafından kabul edilmiş ancak önceliğin altyapı ve sanayi yatırımlarına verilmesi sonucu koruma çalışmaları maddi ve teknik sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır [26]. Tüm bu sorunlara rağmen 1710 ve 5805 sayılı yasalardan yetki alan GEEAYK tarihi çevre koruma uygulamalarını sürdürmüş 1973 ve 1982 yılları arasında 30 kentte 3442 anıt, 6815 sivil mimarlık örneği tarihi yapı ve 100 tanesi kentsel sit olan 417 sit alanı ilan edilmiştir [5].

Tarihi çevre koruma ile ilgili yapılan kurumsal ve yasal düzenlemelere karşın 1980 sonrasında Türkiye, tüm dünyada yaşanan küreselleşme olgusunun etkileri altında ortaya çıkan ekonomik yeniden yapılanma süreci sonucu toplumsal ve mekânsal dinamikler çerçevesinde dönüşmeye başlamıştır [35]. Yeni ekonomik model sonucunda özellikle İstanbul'da artan sanayileşme ve turizm teşvikleriyle hız kazanan kentleşme tarihi alanlarda değişmesine ve kültürel mirasın korunmasında büyük zorluklara neden olmaya başlamıştır [26].

Bu dönemde koruma konusunda yeni gelişmeler yaşanmış, 1975 Avrupa Mimari Miras yılı kampanyası sonucunda açıklanan Amsterdam Bildirgesi koruma ilkeleri

Türkiye tarafından da benimsemiş, UNESCO'nun 1972 Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı kapsamında oluşturulan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" Türkiye tarafından 1982 tarihinde kabul edilmiştir [17]. 1982 yılında yürürlüğe giren yeni Anayasa'nın 63. Maddesinde "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır." ifadesi ile kültür varlığı kavramı ilk defa ele alınmış ve kültür ve tabiat varlıkları anayasal koruma altına alınmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda kentsel koruma çalışmalarında yetersiz kalan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlükten kaldırılmış yerine 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nu çıkarılmıştır [32]. Tek yapı ölçeğinde anıt kavramı yerine kültür varlığı kavramı tanımlanmış, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları açıklanmıştır. Bununla birlikte sit, koruma ve korunma kavramları da tanımlanmıştır. Sit için "Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yasadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır" tanımı yapılmıştır [34].

2863 sayılı yasanın kabulü ile 1951'de kurulan GEEAYK kaldırılmış ve yerini Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu almıştır [17].

2863 sayılı yasada belirtilen 'koruma amaçlı imar planı' yaklaşımı ile tarihi çevre koruma planlama sorunu olarak da ele alınarak koruma mevzuatında yer almıştır. Yasada Sit alanlarında korumanın koruma amaçlı imar planıyla sağlanması gerektiği belirtilmiş, aynı zamanda koruma ile ilgili ortaya konmuş eski yasalardan farklı olarak bütüncül ve kapsamlı bir koruma anlayışı ortaya konmuştur. Korumaya ilişkin karar alma yetkisi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna devredilmiştir. Devam eden süreçte bölgesel koruma kurulları oluşturmasıyla sistemin yürütülmesinde kolaylık sağlanmıştır [26].

1989'da Kültür Bakanlığı kurulmuş, Tarihi Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ikiye ayrılarak Tescilli Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Genel Müdürlüğü olarak bakanlığa bağlanmıştır. Bu tarihten sonra "Koruma Nazım Planları Ve Müdahale Projeleri", Kültür Bakanlığı'nın belirlediği ilke

kararları ve Koruma Bölge Kurullarının onayı ile ortaya konmuştur. Ülkemizde koruma konusunda büyük değişikliklerin olduğu 2000'li yıllara kadar yerel yönetimler tarafından hazırlanan planlar bölge kurullarının onayından geçerek onaylanmışlardır [36]. Kültür Bakanlığının koruma konusunda sorumlulukları arttırılmış, Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması yetkisi yerel yönetimlere verilmiş, yerel yönetimlere destek amacı ile Bakanlığın maddi ve teknik destekte bulunması ve bu kapsamda bir fon oluşturulması belirtilmiştir [26].

Tarihi çevre koruma ile ilgili yapılan kurumsal ve yasal düzenlemelere karşın, 1980'lerde ortaya çıkan kentsel değişim 1990'lı yıllarda devam etmiş, büyük ölçekli, konut projeleri ile birbiri ardına uydu kentler ortaya çıkmış ve bu alanlarda kentsel donatıların ve alt yapının kendi içinde çözüldüğü yerleşimler üst gelir grubu için yerleşme alanı olarak tercih edilmiştir. Bu durum tarihi kent merkezlerinin atıl kalmasına ya da bu alanlardaki yapıların uygun olmayan kullanımlara bırakılmasına neden olmuş, bu durum tarihi çevrelerin tahribatını hızlandırmıştır [35].

1999 yılında gerçekleşen Marmara depremi etkisi ile 2000'li yıllarda kentsel dönüşüm kavramı siyasi olarak gündeme gelmiş, İstanbul'da devlet eli ile yeni dönüşümlerin başlamasına neden olmuştur [37]. Deprem riski ile birlikte trafik, park yeri, gürültü, hava kirliliği, yeşil alan eksikliği gibi nedenlerden dolayı köhneme sürecinde olan tarihi kent merkezlerinde, kıyılardaki eski sanayi ya da liman alanlarında "deprem odaklı kentsel dönüşüm" adı altında büyük bir yıkım ve yeniden yapılanma sürecine girilmiştir [35].

Ortaya çıkan koruma sorunları, eleştiriler ve Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında 2004 yılında tarihi çevre koruma konusunda var olan kurumsal yapının güçlendirilmesi ve yasal sistemin uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi amacıyla 5226 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Koruma Yasasında değişikliklere gidilmiştir. Bu değişiklik ile koruma politikası ortaya konmaya çalışılmış ve koruma ile ilgili uluslararası belge-lerde yer alan kavramlar da ele alınmıştır [26].

2863/5226 sayılı koruma yasasında kültürel miras salt yapı ya da anıt ölçeğinde değil tarihi çevre olarak ele alınmaya devam etmiş, korunması gerekli kültürel miras öğelerinin tanımı genişletilmiştir [33]. Yasanın 3a/1 maddesinde kültür miras; "tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan

veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar” şeklinde belirtilmiştir.

2863 sayılı yasa da tanımlanmayan “koruma amaçlı imar planı” belirlenen sit alanlarında sürdürülebilirlik kavramı kapsamında koruma esaslarını, kullanma şartlarını, yapılaşma sınırlarını, yoğunluk ve parsel tanımları ile sosyal ve ekonomik yapısını iyileştiren kararları, kentsel donatı alanlarını, altyapı sistemlerini, alan yönetim modellerini kapsayacak şekilde hazırlanacak hedef, planlama kararı, plan notları, stratejiler ve açıklama raporu ile bir bütün olarak ortaya konacak planlar olarak tanımlanmıştır. Yaşanan sorunların giderilmesi amacı ile hazırlama onay uygulama süreçleri detaylı olarak ele alınmıştır.

Yapılan değişiklik ile koruma politikası ortaya konmaya çalışılmış ve koruma ile ilgili uluslararası belgelerde yer alan bütünleşik koruma, katılım, ören yeri, çevre düzenleme projesi, sürdürülebilirlik, kültürel çevre, yönetim planı, yönetim alanı, bağlantı noktası kavramları ele alınmıştır. Aynı zamanda özgünlük değeri ve soyut değerler kültürel miras tanımı içinde yer almıştır.

Bununla birlikte korumanın uygulanabilirliğini kolaylaştıran kurumsal düzenlemeler yapılmış yerel yönetimler içinde sit alanlarındaki uygulamaları denetleyen Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) oluşturulmuştur [38].

Yasa kapsamında Belediyelerin bünyesinde kurulması öngörülen KUDEB’ler;

- Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek,
- Belediyenin görevleri arasında yer alan kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasına yönelik programları hazırlamak, bu amaçla yapılacak uygulamalara ilişkin işlemleri yürütmek,
- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında koruma yüksek kurulunun ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar Planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına

göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek, görevleri ile tanımlanmış, bürolarda koruma uzmanı mimarlar ile şehir ve bölge planlama, arkeoloji ve mühendislik gibi bilim dallarından uzmanların görev yapması öngörülmüştür.

Yasa kültürel mirasın korunmasında yerelleşmeyi esas alarak yerel yönetimlerin yetkilerinin ve kaynaklarının artırılması ile bu kapsamda yeni birimlerin oluşturulmasının sağlanması açısından önem teşkil etmektedir [39].

Özetlenecek olursa, ülkemizde koruma kavramının Osmanlı'dan günümüze tek yapı ölçeğinden tarihi çevre ölçeğine genişlediği görülmektedir (Tablo 2.3). Tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili uluslararası çalışmalar Venedik Tüzüğü'nden itibaren ülkemizde de kabul görmüş, Avrupa'da yaşanan gelişmelere paralel olarak yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır (Tablo 2.4).

Ancak ekonomik ve siyasal nedenler ile değişen kentleşme anlayışı sonucu tarihi çevrelerin tahribatının önüne geçilememiştir. Özellikle kentlerin ekonomik bir araç olarak görüldüğü 1980 sonrası dönemde kent merkezlerinde bulunan tarihi çevrelerde tahribatın hız kazanması ve 2000'li yıllardan sonra inşaat sektörüne dayalı büyüme modeli ile tarihi çevrelerin kimliğine uygun olmayan ve kentsel mekânın sürekliliğine olumsuz etki eden çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 2.3 Türkiye’de tarihsel süreçte tarihi çevre ile ilgili yapılmış yasal düzenlemeler

1967	ICOMOS Türkiye Milli Komitesi	<p>1964’te hazırlanan Venedik Tüzüğü, 1967’de Türkiye tarafından kabul edilmiş, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur.</p> <p>1975 Amsterdam bildirgesi, 1985 Avrupa mimari mirasın korunması sözleşmesi</p> <p>UNESCO tarafından hazırlanan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" si Türkiye tarafından 1982 yılında kabul edilmiştir.</p>
1972	1605 sayılı imar kanunu	<p>Tarihi değeri olan anıtsal ve sivil mimarlık ürünlerinin korunmasının yanı sıra, bunlar ile bir bütünlük teşkil eden çeşme, eski sokak ve meydancık gibi yerlerin de korunması gerektiğini belirterek korumayı bir bütün içinde ele almayı öngörmüştür.</p>
1973	1710 sayılı Eski Eserler Kanunu	<p>İlk kez farklı sit alanları (sit, tarihi sit, arkeolojik sit, doğal sit) ve koruma alanı tanımı yapılmıştır</p> <p>GEEAYK’a eski eserler üzerinde koruma ilkeleri belirleme, tescil ve onarım kararı alma yetkileri verilmiştir</p>
1983	2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	<p>Kültür ve tabiat varlığı kavramı dışında sit kavramı da tanımlanmış, koruma faaliyetlerinin kapsamı tek yapı ölçeğinden kentsel çevre boyutuna doğru genişletilmiştir.</p> <p>Sit alanlarında korumanın koruma amaçlı imar planıyla sağlanması öngörülmüştür.</p> <p>Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması yetkisi yerel yönetimlere verilmiş, kültür bakanlığında da yerel yönetimlere destek amaçlı fonlar kurulmuştur.</p>

Tablo 2.3 Türkiye’de tarihsel süreçte tarihi çevre ile ilgili yapılmış yasal düzenlemeler (devam)

1989	Kültür Bakanlığı	1989 'da kültür bakanlığı kurulmuştur. Tarihi Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Tescilli Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Genel Müdürlüğü olarak ikiye ayrılmış ve kültür bakanlığına bağlanmıştır. Bütün koruma nazım planları ve müdahale projeleri, bakanlığın belirlediği ilkeler ve bölge kurullarının onayı doğrultusunda gerçekleşmiştir.
2004	5226 Sayılı Kanun	5226 sayılı kanun ile 2863 sayılı koruma yasasında değişikliklere gidilmiştir. 2863/5226 sayılı koruma yasasında kültürel miras salt yapı ya da anıt ölçeğinde değil tarihi çevre olarak ele alınmaya devam etmiş, korunması gerekli kültürel miras öğelerinin tanımı genişletilmiştir.
2005	5366 Sayılı Kentsel Yenileme Yasası	Sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yasatılarak kullanılması amacı ile oluşturulmuştur.
2013	ICOMOS Türkiye Milli Komitesi	Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’ni hazırlamış koruma alanı, koruma değerleri tanımlamaları yapılmış mimari mirasın korunmasında eğitimin rolü üzerinde durulmuştur. Tarihi çevrede yeni yapı tasarımı konusu ele alınmamıştır.

Tablo 2.4 Tarihi çevre koruma ile ilgili uluslararası çalışmalar ve Türkiye’de yapılmış çalışmaların karşılaştırılması

TARİH	DÜNYA	TÜRKİYE
1964	Venedik Tüzüğü	
1965	ICOMOS	
1967		ICOMOS Türkiye Milli Komitesi
1972		1605 sayılı İmar Kanunu
1973		1710 sayılı Eski Eserler Kanunu
1975	Amsterdam Bildirgesi	
1976	Nairobi Bildirgesi	
1983		2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
1987	Washington Tüzüğü	
1989		Kültür Bakanlığının kurulması
1994	Nara Özgünlük Belgesi	
2004		5226 Sayılı Kanun
2005		5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun
2008	Quebec Bildirgesi	
2011	Tarihi Kentsel Peyzaj kavramına ilişkin Tavsiye Kararı	
2011	Valetta ilkeleri	
2013		ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi

2.4 Tartışmalar ve Güncel Yaklaşımlar

Tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili yasal düzenlemeler ve uluslararası çalışmalarda tarihi çevrede tasarım çalışmalarının nasıl olması gerektiği ortaya konmuş olsa da uygulamalarının biçim açısından nasıl olması gerektiği günümüzde de devam eden bir tartışma konusudur. İçinde bulunduğu çevresel, sosyal, politik ve ekonomik faktörler ile değişen tasarım ve kentleşme anlayışı sonucu tarihi çevrede tasarım konusunda da farklı yaklaşımlar ortaya çıkmış, uygulamalar da buna göre şekil almıştır. Çalışmanın bu bölümünde geleneksel dönem sonrası mimari tasarım ile ilgili kavramsal tartışmalar ile bu tartışmaların ortaya çıkardığı uygulama yöntemleri irdelenecektir. Bununla birlikte farklı ülkelerden tarihi çevrede mimari tasarım ile ilgili geçmişten günümüze kadar ortaya konmuş önemli yasal düzenlemeler ve güncel düzenlemeler incelenecektir.

2.4.1 Tarih Boyunca Kavramsal Tartışmalar

Geleneksel dönemde, yöresel malzeme ve geleneksel teknikleri kullanan yapı ustaları, yapılı çevrenin sürekliliğinin doğal bir şekilde gerçekleşmesini sağlayarak, geçmiş ve gelecek kuşaklar arasında tarihi süreklilik sağlamışlardır [40]. Ancak Sanayi Devrimi ile gelişen yeni malzeme ve yapı teknikleri özellikle Avrupa'da yapılı çevreninde değişmesine yol açmıştır. 19. Yüzyılın sonlarında teknoloji temelli biçim arayışları çağdaş ve yalın mimari anlayışını ortaya çıkarmıştır [41]. 20. Yüzyılda ise kentleşme ve mimari modern hareket dünyaya yayılmış, 1928-1956 yılları arasında gerçekleştirilen CIAM'da tartışılan ve olgunlaştırılan "modern mimarlık" kavramları tarihi kentlerin yeniden yapılandırılmasında belirleyici olmuştur [4]. Modern mimarlık kavramı ile kentleşme ve mimaride tarihsel üsluplar ve yerel verilerden uzaklaşarak, çağın koşullarına uygun rasyonel bir tutum savunulmuştur.

19. Yüzyılın sonu 20. Yüzyılın başlarında tarihsel biçimlerin tekrarına karşı söylemler ortaya çıkmış ilk olarak Adolf Loos (1870-1933) süslemeler ve bezemelere karşı çıkararak yeni tasarımlarda rasyonel ve yalın biçimlerin kullanılması gerektiğini söylemiştir. Devam eden süreçte ilk olarak 1917 yılında yayınlanan De-Stijl dergisi bünyesinde yer alan tasarımcı ve mimarlar De-Stijl akımını desteklemişlerdir. Söz konusu akım geçmiş üslup ve biçimlere bağlı

kalmadan, geçmişle bağlarını kopararak tasarım eylemini destekleyen ilk akımdır [42].

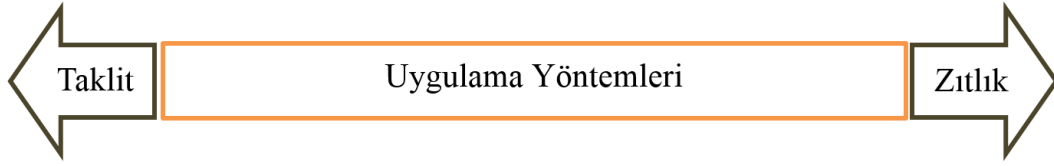
2. Dünya Savaşı sonrası dönemde tarihi yapılarda oluşan tahribatlar, tarihsel kimliğin kaybı korkusunu da beraberinde getirmiştir. Yeni tasarımlarda kaybedilenleri geri getirme isteği ile tarihi komşuları ile aynı tarzda tasarlanmış yeni inşaat yaklaşımı ele alınmıştır. Ancak geleneksel stiller ve tarihsel üslupların hakim olduğu tasarım fikrine karşı olan kentleşme ve mimaride modern hareketi destekleyenler tarihi çevrelerde yapılacak tasarımların ait olduğu çevreye zıt yaklaşımla ele alınması gerektiğini savunmuşlar, yeniden inşaatı kopyacılık olarak tanımlamış ve taklidi reddeden eski ile tamamen farklılaşan yeni yapılaşma fikrini benimsemişlerdir (Şekil 2.1) [43].

Şekil 2.1 Kaiser Wilhelm Memorial Church, Egon Eiermann, 1956–1963
(Encyclopedia Britannica,2020)

Yeni tasarımların tarihi çevreleri ve tarihi yapıları nasıl destekleyebileceğini ve geliştirebileceğini tanımlamak koruma konusu içinde önem kazanmıştır. Bu kapsamda tarihi çevrede yapılacak mimari tasarım çalışmalarının nasıl olması

gerektiği sorusu ortaya konmuş, yeni yapıda tarihsel biçimlerin taklit edilmesi yaklaşımı ve zıt yaklaşım arasında farklı uygulama yöntemleri ortaya konmuştur.

Şekil 2.2 Tarihi çevrede mimari tasarım tartışmaları

1950'lerde "Modern Mimarlık" akımının katı tasarım anlayışına dair artan eleştiriler, akademik çevreler, kuramcılar ve uygulayıcılar tarafından bağlam tartışmasının doğmasını ortaya çıkarmıştır. Modern Mimarlığın tarih ve gelenekten kopuk çevreler oluşturması düşüncesi post-modernizm'de bağlama karşı duyarlılığın gelişmesine yol açmıştır.

Bu kapsamda bağlam kavramını mimar ve kuramcı Robert Venturi 1950 yılında Princeton Üniversitesi'nde hazırladığı Mimari Kompozisyonda Bağlam "Context in Architectural Composition" adlı yüksek lisans tezinde ortaya koymuş, modernizmin bağlamı tümüyle reddeden, tümevarım yöntemi ile içeriden dışarıya odaklı mimari tasarım anlayışına karşı çıkmıştır. Tezde kavramsal çalışma ve yöntem araştırmalarında Gestalt prensiplerini odak alarak bağlamın yapıya anlam kazandırdığını savunmuştur [44].

Tasarımcıların ve mimarların kuramsal çalışmaları için altyapı oluşturan Gestalt teorisi 1920'lerde görsel algı ile ilgili araştırma yapan Alman psikologlar Max Wertheimer, Wolfgang Kohler ve Kurt Koffka tarafından geliştirilmiştir. Gestalt sözcüğü aralarında bağlar olan parçaların oluşturduğu anlamlı bütün olarak tanımlanmış, Gestalt kuramı ise bütünü oluşturan parçalardan çok parçaların bir araya gelişleri, aralarındaki ilişki ve yeni bütünün kendisinin önemini vurgulamaktadır [45]. Gestalt kuramında Gestalt sözcüğü bütünlüğü tanımlarken bu bütünlük algısını oluşturan ilkeleri şekil-zemin ilişkisi, yakınlık ilkesi, benzerlik ilkesi, tamamlama ilkesi, basitlik ilkesi, devamlılık ilkesi şeklinde açıklamıştır.

Venturi gibi Amerikalı kuramcı Colin Rowe Cornell Üniversitesi'ndeki kentsel tasarım yüksek lisans tez çalışmasını Gestalt "figür/zemin" ilişkisi prensibinden yararlanarak ortaya koymuştur [46].

1953 yılında yapılan 9. CIAM kongresinde Atina Kartası'nda belirlenen modern planlamanın bölgeleme anlayışını reddeden ve bağlamsal yaklaşımı benimseyen bir grup mimar Team 10 (TEAM X) isimli bir çalışma grubunu kurmuşlardır. Grubun üyelerinden ve yeni brütalizm okulunun kurucuları İngiliz mimarlar Alison ve Peter Smithson, bağlamı içinde bulunan çevrenin fiziksel özellikleriyle sınırlı olmayıp günlük yaşamın sosyal yönlerini de içeren bir kavram olarak ele almıştır. Modernizmin katı kent planlama sistemine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak "tarihsel süreklilik" içinde değişimin tahmin edilemez olduğunu ve bu değişim içinde tasarım yapılması gerektiğini savunmuşlardır. İtalya'da ise bu grubu destekleyenler "tarihsel canlandırmaya" karşı geçmiş formları taklit etmeden doğal ve tarihi ortamlarının karakterini yansıtan bağlamsal mimarinin geliştirilmesini "tarihsel farkındalık" ve "geleneğe karşı sorumluluk" olarak nitelendirmiştir [46].

1960'lı yıllarda İtalya'da bağlam kavramı tartışılırken Aldo Rossi 1966 yılında şehrin mimarisi kitabında bağlamı "locus" kavramı ile açıklamış, "Locus belirli bir yer ile onun içindeki yapılar arasındaki ilişkiyi tanımlar ve aynı zamanda hem tekil hem evrenseldir" şeklinde ifade etmiştir. Rossi'ye göre aynı zamanda Locus'u anlamak bizi yer ile insan arasındaki ilişki üzerinde durmaya zorlar [47].

1975 yılında Berlin'de yapılan "International Design Centre" sempozyumunda "bağlamsal bina" (contextual building) uluslararası ortamda tartışılmış ve bir kavram olarak ortaya konmuştur. Söz konusu yılın Avrupa Mimari Miras koruma yılı ilan edilmesi sonucu uyum konusu tarihi çevrelerde yeni yapı yapma eylemi içinde bir girdi olarak ele alınması gündeme gelmiştir [12].

1980 ve 1990'lı yıllarda post-modernizm etkisindeki bağlam anlayışı çevredeki yapılarla görsel ve estetik benzerlik kurarak yere ait olma hissini pekiştiren uyum arayışını içerir. Brolin'e göre bağlamın amacı, yapılar arasında tutarlı görsel ilişkiler kurma konusunda neler yapabileceğimizi öğrenmektir. Bağlam mimari ürünü yakın çevresiyle ilişkilendirme arzusudur. Mimaride bağlam, farklı dönem ve tarzda

oluşturulmuş yapıların birlikteliğinde türsel bir benzerlik kurma konusundaki zorluklarla ilgilidir [48].

Post-modernizmde “bağlam” yapılı çevre verilerinin ele alınması ve onlarla uyum sağlama üzerine kurulmuş bir kavram iken Schulz “yer” kavramını varlığın ayrılmaz bir parçası ve niteliksel bütün bir olgu olduğunu belirtmiştir. Yer, karakteri olan soyut bir kavramdır ve yalnızca somut verilerle ele alınamaz. Yeri oluşturan öğelerin tamamı anlamlı bir uyum içerisinde olduğunda güçlü bir yer olgusundan bahsedilebilir, bu uyum bozulduğunda ise o yer kimliğini kaybeder [49]. Schulz’a göre yer kavramı salt fiziksel çevre verilerinden oluşmamakta sosyal, kültürel, tarihsel verileri de içinde barındırmakta ve bunlarla birlikte bir kimlik oluşturmaktadır.

Schulz’un bu tanımı ile yerel dokuya uygunluğu öne çıkaran “Eleştirel Bölgeselcilik” (*Critical Regionalism*) yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım ile modern mimarlık ilkelerine bütünüyle karşı olmadan bir bölgenin yerel özelliklerini eleştirel bakış açısıyla yeniden yorumlayarak tasarım ürünün ortaya konması fikri savunulmuştur [46].

Aynı yıllarda bağlamı tümüyle yok sayan dekonstrüktivist yaklaşım ortaya çıkmış post-modernizmin tarihsel biçimleri kullanışını eleştirerek, tarihselci ve eklektik bir yaklaşım sergilediğini savunmuşlardır. Dekonstrüktivizm ile mükemmelliği, uyumu ve sınırları bilinçli olarak reddeden modernist bir yaklaşım savunulmuştur [12]. Daniel Libeskind, Peter Eisenman, Frank Gehry, Rem Koolhaas, gibi ünlü mimarlar bağlamsal etkileri yok sayan yaklaşımı desteklemişlerdir [46]. Günümüze kadar gelen eleştirel yaklaşım bağlam kavramının önüne geçmiş Rem Koolhaas’ın ‘fuck context’ söylemi 21. Yüzyıl mimarlığında slogan haline gelmiştir. Devam eden süreçte küreselleşmenin etkisi ile mimari dilde de homojen bir dil oluşmuş, uluslararası firmaların ya da ünlü mimarların ikonik yapıları kentsel dokunun bağlamını yok sayarak ortaya konmuş ve dünyanın farklı yerlerindeki şehir merkezlerinde ortak bir mimari dil hakim olmuştur.

Öte yandan modernizme kadar izlenen “tarihsel üslup” yaklaşımı 20.yüzyılda De-Stijl akımı ile eleştirilmiş, modernizmle birlikte üslup taklidi kopyacılık olarak anılarak bağlamı reddeden yaklaşımlar ele alınmıştır. Post- modernizmin bağlam

öncelikli tasarım anlayışı süreç içinde bağlamın ele alınışında farklılıklar göstermiş ve çoğulcu bir ortam oluşmuştur. “Uyum”, “yer”, “tarihsel süreklilik”, “yerin ruhu”, “bağlamsal bina” kavramları öne çıkmış, Bağlamsal uyum problemini çözme biçimleri farklılık göstermiştir. Ölçek, oran, doluluk, boşluk ritim renk doku gibi özelliklerle uyum arayışı olduğu gibi bağlamın verilerinin “soyut” olarak ele alınarak yorumlanması sonucu tasarım uygulamaları da yapılmıştır. Bununla birlikte bağlamın yalnızca fiziksel verileri değil günlük yaşantıyı yansıtan soyut verileri de kapsadığı fikri yaygınlaşmıştır. Tüm bu tartışmalarla birlikte aynı dönemde dekonstrüktivizm akımı ile dışsal bağlamı tamamen reddeden tasarım anlayışı ortaya çıkmıştır. Tarihi çevre koruma ve mimari tasarımın ortak konuları içinde ele alınan tarihi çevrede yeni yapı tasarımı tartışmaları her dönemde güncelliğini korumuştur. Sanayi Devrimi ve savaşlar sonrası mimari tasarım anlayışında ortaya çıkan farklılıklar ve kavramsal tartışmalar tarihi çevrede mimari tasarım uygulama yaklaşımlarında da çeşitliliğe sebep olmuştur.

2.4.2 Uygulama Yöntemleri

Tarih boyunca sanat ve mimarlıkta ortaya konan farklı görüşler, akımlar sonucu uygulama yaklaşımlarında farklılıkları doğurmuş ve bu farklılıklar gruplandırılarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

Velioğlu (Velioğlu 1992) tarihi çevrede tasarımda uygulama yaklaşımlarını içinde bulunduğu çevrenin mimari biçimlenmeleri üzerinden ele alarak;

- Tarihi çevrede uyum/benzer yaklaşım
 - Tarihsel biçimlerin taklidi
 - Tarihsel biçimlerin yorumu
- Tarihi çevre zıt yaklaşım
- Tarihi çevrede serbest yaklaşım şeklinde üç başlık altında toplamıştır [50].

Baytin ise tarihi çevrede uygulama yaklaşımlarını Üsluba Bağlı, Bağlamcı, Kuralcı Yaklaşımlar olmak üzere 3 ayrı başlıkta ele almıştır [12].

2007 yılında yayınlanan Büyük Philadelphia Koruma Antlaşması Yerin Ruhu Tasarım Rehberi çalışmasında tarihi bölgelerde yeni yapılaşmalar için bir rehber hazırlamıştır. Bu çalışma için Amerikalı mimar Semes tarihi çevrede yeni yapı

uygulamalarını farklılaşma ve uyum kavramları kapsamında dört ayrı başlıkta ele almıştır.

- Üslup Taklidi
- Üslup Benzerliği/Benzeşme
- Soyut Referans
- Bilinçli Zıtlık [43].

Zeren 2010 yılında yaptığı çalışmada tarihi çevrede yeni yapı için üslup ve oran/ölçek kavramlarının temel kriterler olduğunu belirtmiş ve geçmişten günümüze bu kavramlar kapsamında uygulama yaklaşımlarını dört başlık altında ele almıştır.

- Üslup taklidi
- Geleneksele öykünme
- Saygılı yaklaşım
- Aykırı yaklaşım [2].

Tez kapsamında incelenen akademik çalışmalar, örnekler ve kavramsal tartışmalar, tarihi çevrede yeni yapı tasarımı için ele alınan uygulama yöntemlerinin daha önceki bölümde de belirtilen taklit ve zıtlık arasında bir aks üzerinde dört ayrı başlıkta toplanabileceğini göstermektedir (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Tarihi çevrede mimari tasarım uygulama yöntemleri

2.4.2.1 Üslup Taklidi

Üslup taklidi yöntemi tarihi çevrede uyum kavramına odaklanarak, tarihi çevreye uyum sağlamanın, tarihsel biçimlerin formların ve elemanların aynen kullanılması ile olacağını savunmaktadır. Çağdaş malzeme ve teknoloji ile farklılaşsa da cephe elemanlarında tam bir benzerlik içerir.

Benzer şekilde Zeren üslup taklidi olarak sınıflandırdığı yöntemde bu yöntemde ortaya konan yapıların yeni yapı olarak algılanamadığını ve anlam kargaşasına yol açtığını belirtmiş, özgün tarihi dokuya eklenen kopyalar olarak ele almıştır.

Bu yöntemi destekleyen tasarımcı mimarlara göre tarihi unsurlar tarihi öğeler mevcut olduğu sürece mevcut dokunun karakterinde süreklilik sağlanacaktır ancak yeni yapı ölçek ve süsleme bakımından tarihi olana göre daha mütevazı olmalı, tarihi yapının önüne geçmemelidir.

Altınöz'e göre, tarihi dokuyu korumanın ve uyum sağlamanın tek yolunun taklit olduğunu savunan yaklaşımda mimari yapı, kütle ve cephe özelliklerine indirgenip yapının bütünlüğü yok sayılmakta cephesel bir dekor yaratılmaktadır(Şekil 2.4) (Şekil 2.5) [51].

Branca'ya göre ise tarihsel biçimlerin ve formların aynen kullanılması ancak aynı mimari dönem içinde yapılmış yapı gruplarında ek yapı veya restorasyon çalışmaları esnasında söz konusu olabilir [52].

Şekil 2.4 Black Ocean Headquarters, Rafael de Cardenas, New York, 2013

Şekil 2.5 Şişli Camii, İstanbul, 1945-1953

2.4.2.2 Üslup Benzeşmesi

Velioğlu'nun "Tarihsel Biçimlerin Yorumu" Zeren'in "Geleneksele Öykünme" Semes'in ise "Üslup Benzerliği/Benzeşme" başlığında ele aldığı uygulama yöntemi ise yine formlar benzerlikleri ile içinde bulunduğu dokuya uyumu arayan bir yaklaşımdır. Mevcut dokuda hakim olan elemanların, düzenlemelerin, ilkelerin ve biçimlerin analiz edilerek yeniden yorumlanması ile tarihi doku ile uyum sağlanması amaçlanmaktadır.

Şekil 2.6 500 Park Avenue, New York, önceki Pepsico binası (Skidmore, Owings & Merrill, 1960), ofis kulesi ilavesi ile (sağdaki) James Stewart Polshek and Partners, 1985.

Bu yöntem tarihi üslupları tam olarak kopyalamaz ancak farklılaşma ve uyum arasında benzer ya da yakından ilişkili bir mimari stil ile denge sağlamak üstüne kuruludur. Ancak bu denge, farklılaşmadan çok ölçü, oran, renk biçim doku gibi tasarım öğelerinin benzeşmesi ile uyum arayışına yakın kurulmaktadır [43]. Yeni ile mevcut arasında oranlar, biçimler benzeşse de çağdaş malzeme ve tekniklerin kullanımı ile yapıldığı dönem, içinde bulunduğu tarihi dokunun döneminden ayrılmaktadır (Şekil 2.6).

2.4.2.3 Soyut Referans

Soyut referans yaklaşımında somut bir benzerlik veya tarihi bir üsluptan bilinçli olarak kaçınarak tarihi dokuya atıfta bulunmak amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımla farklılaşma ve uyum dengesi var olan dokudan gelen somut referansların soyutlanıp yeniden yorumlanması ile sağlanmaktadır. Bu yöntemde çoğu zaman başarıya ulaşmak için tasarımcının sanatsal görüşü ve yeteneği önem kazanmaktadır. Soyut referans yönteminde geleneksel biçimler kopya edilmemiş ancak tarihi doku korunacak bir kaynak olarak ele alınmıştır.

İlk örneklerinden biri olarak, Adolf Loos'un 1910 yılında tasarladığı Viyana'daki Goldman ve Salatsch Binası gösterilebilir (Şekil 2.7). Bu yapı ile tasarıma modernist bir yenilik getirilerek ölçek, kütle, boyut, malzeme gibi bağlamsal verilere sınırlı atıfta bulunarak hem modern hem bağlamsal bir yapı ortaya konmuştur [43].

Şekil 2.7 Adolf Loos, Goldman ve Salatsch binası, Viyana, 1910 (Arkitektuel,2020)

Uyum ve zıtlık arasında başarılı bir başka örnek, 1920'lerde İsveç'li mimar Gunnar Asplund tarafından Göteborg'un kent meydanındaki klasik belediye binasına ek olarak yapılan yapıdır (Şekil 2.8). Mimar Gestalt ilkelerini referans alarak yaratıcı fazları gözler önüne serer, ancak mevcut cephe akslarını yalınlaştırarak devam ettirir. Sonuç olarak yapı ne üslubun bir taklidi ne de bağlamdan tamamen ayrıışan yeni bir tasarım olarak ortaya çıkmaktadır [53].

Şekil 2.8 Gunnar Asplund, belediye binası ve belediye ek binası, Göteborg (Archipicture,2020)

Zeren soyut referansı saygılı bir yaklaşım olarak tanımlamış, bu yaklaşım ile tasarımcı modern yalın formlar ile tarihi yapılara vurgu yaparak, tarihi dokuya saygılı tasarımlar ortaya konduğu belirtmiştir [2]. 1980'lerde modernist mimarlar soyut referans yaklaşımını bağlamsalcı olarak değerlendirip karşı durmuşlardır.

Şekil 2.9 Colomès +Nomdedeu Mimarlık, ofis yapısı (Agence Commerciale Opac de l'Aube), Troyes, Fransa, 2007 (Archdaily,2020)

2.4.2.4 Bilinçli Zıtlık

Bilinçli zıtlık yaklaşımı tarihi dokuda tasarlanan yeni yapının bulunduğu çevrenin girdilerinden bağımsız olarak tasarlanmasını ve dokuda bilinçli olarak bir karşıtlık yaratılması fikrini destekler [43].

Karşıtlık/zıtlık yaklaşımını destekleyen tasarımcılara göre kontrast uyumu destekler ve çağdaş teknoloji malzeme ve mimari tasarım anlayışı ile ortaya konmuş yalın tasarımlar tarihi yapılara fon oluşturup tarihi dokunun vurgusunu artırır düşüncesini benimsemişlerdir (Şekil 2.11). Bu yaklaşımda tarihi çevrede tasarlanan yeni yapıların cephesinin tamamen şeffaf ya da yansıtıcı malzeme ile oluşturularak ortaya konan uygulama örnekleri ile yeni yapının tarihi dokuyu yansıtması aynı zamanda tarihi dokudan farklılaşması amaçlanmaktadır.

Aydınlı bağlamsal uygunluk için kurguya dayalı bir analiz çalışmasının gerektiğini, uygunluk kavramının koşullara göre çeşitlilik gösterdiğini ve bağlam sorununun aynen taklit etme ve kontrast arasında birçok seçenekle çözülebilir olduğunu belirterek oranların uyumu, yatay çizgilerdeki süreklilik ya da cephedeki ritmik hareketlerin yorumlanması ile bağlamsal uygunluk sağlanabileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte çağdaş malzeme ile tamamen yansıtıcı yüzeylerin tasarımda kullanılması ile mevcut kent dokusunun yansıtılması sonucu tarihsel sürekliliğin devam edeceğini ifade etmektedir [45].

Semes'e göre bilinçli zıtlık yöntemini kullanılırken dikkat edilmelidir. Bu yöntem mevcut tarihi dokunun içinde farklı yapılaşma ya da aykırı yapılar var ise uygulanabilir, ancak tarihi değeri tam anlamıyla korunmuş yapıların oluşturduğu bir dokuda bu yöntemi kullanmak dokuda sürekliliğin bozulmasına neden olur (Şekil 2.10) [43].

Şekil 2.10 Kunsthaus, 2003, Graz, Avusturya

Şekil 2.11 Wiel Arets Architects, 2013, Maastricht, Hollanda

2.4.3 Uygulamalar ile İlgili Düzenlemeler

Tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili kuramsal çerçeveler, uluslararası ilkeler, bilimsel tanımlar ortaya konmuş olsa da her ülke içinde bulunduğu kültürel, politik, sosyal ve ekonomik yapının şekillendirdiği karar verme ve uygulama süreçlerini ortaya koymaktadır [51]. Bazı ülkelerde bu süreçler eskinin korunmasını ve tasarımcının yaratıcılığını kısıtlamayacak şekilde yeninin oluşumunu sağlarken, bazılarında ise kurallarla ve yasaklarla şekillenmiş kısıtlayıcı bir kontrol mekânizmasını ortaya koyar.

İngilterede, Hükümetin tarihi çevre koruma konusunda yasal danışmanı olan English Heritage komisyonu ile mimarlık, kentsel tasarım ve kamusal mekân geliştirme konusunda hükümete danışmanlık yapan kuruluş CABE [Commission for Architecture and the Built Environment], işbirliği ile Building in Context: New Development in Historic Areas' çalışması ortaya konmuştur [54]. Çalışmada tarihi kentsel dokuda bulunan boşluklarda yapılacak yeni yapı tasarımında konum, mimari tasarım anlayışı, dönem ve süreçler açısından farklılık gösteren örnekler ile bilgilendirme yapılması ve bunun sonucunda yeni yapıda yüksek standartların geliştirilmesi amaçlanmıştır. Tarihi çevrede yeni yapılaşma konusu tasarım, kurallarla sınırlamak yerine geliştirme ve planlama süreçlerinin birlikte ele alındığı uygulama örnekleri üzerinden anlatılmıştır.

Fransa'da ise 1962'de koruma alanları için geliştirilen Malraux Yasası'na dayanan düzenlemelerde tarihi çevrede tasarım için ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkelerin oluşumunda tarihsel niteliklerin sürekliliğini sağlamak esas olmuştur. Bu doğrultuda, form, yerleşim, yükseklik, renk, cephe özellikleri, malzeme gibi konularda sınırlamalar belirlenmiştir [51].

Ülkemizde tarihi çevrede koruma konusunda korunacak eserlere müdahale ve koruma şartları belirlenmiş olsa da tarihi çevrelerde ortaya konacak yeni yapı çalışmaları ile ilgili yasal düzenlemeye gidilmemiştir. Oysaki ülkemizde tarihi çevrelerin bozulmasında en önde gelen etmenlerden birisi de tarihi eserlerin tahrip edilmesi ile beraber bu çevrelerde yapılan yeni yapıların uyumsuzluğu ve tarihi eserler üzerinde oluşturdukları baskılar olmuştur.

Güncel olarak ülkemizde tarihi dokuda yeni yapı şartları Koruma Bölge Kurullarının onayı ile yürürlüğe konan Koruma İmar Planı ile belirlenmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 2017 yılında düzenlenen 681 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili İlke Kararı'nda sitin doku özelliklerine bağlı olarak yoğunluk, kütle, konum, yükseklik, mimari özellikler, yapı malzemesi, renk vb. koşulların tanımlanması gerekliliği belirtilmiştir. Bununla birlikte kentsel sitlerde bulunan tescilsiz yapılarda yeni yapılaşma şartları tanımlanmış, sit alanındaki doku bütünlüğünü zedelemeyecek ve çevresi ile birlikte etüt edilerek hazırlanacak mimari projelerinin Koruma Bölge Kurulunca uygun bulunmasından sonra uygulanabileceği belirtilmiştir.

Günümüzde ülkelerin kendi yasal ve yönetsel yapılanmalarına bağlı olarak tarihi çevrede yeni yapı uygulama süreçleri değişiklik göstermektedir. Bu süreçlerde tarihi çevrede mimari tasarım ile ilgili birçok ülkede alana özgü rehberler oluşturulmaktadır.

Örnek olarak İrlanda'da mimari koruma alanlarının yönetimi ve geliştirilmesi için hazırlanmış rehberde (Architectural Heritage Protection; Guidelines For Planning Authorities) mimari koruma alanlarının eşsiz karakterinin yükseltilmesi ve niteliklerin nasıl oluştuğuna dair bir anlayış oluşturulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda yapılacak yeni yapının kesinlikle taklit olmaması ve özgün olması gerekliliği belirtilmiştir [55].

Amerika'nın Philadelphia eyaletinde bölgedeki tarihi binaların ve kentsel alanların korunmasını, önemini ve uygun kullanımını destekleyen Philadelphia Bölgesi Koruma Birliği (A Publication of the Preservation Alliance for Greater Philadelphia) tarafından 2007 yılında bölgedeki tarihi alanlarda yapılacak yeni tasarımlar için kentsel tasarım rehberi (Sense Of Place: Design Guidelines for New Construction In Historic Districts) hazırlanmıştır. Philadelphia sınırları içindeki tarihi alanlarda yapılmış örnek yeni yapılar yükseklik, süreklilik cephe bileşeni, sokak ilişkisi, malzeme, ritim özellikleri çerçevesinde incelenerek, ortaya konacak yeni yapılar için tavsiye edilen yaklaşımlar belirtilmiştir [56].

Canada'nın Waterloo Bölgesinde yerel yönetim tarafından hazırlanan kentsel tasarım rehberinde (Practical Conservation Guide for Heritage Properties, Infill New

Construction in Heritage Neighbourhoods) ise tarihi çevrede tasarım da uyuma dikkat çekilmiş yönelim, ölçek, oran, ritim, materyal, renk, çatı gibi özellikleri ile yapılacak yeni yapının çevresi ile uyumlu olması aynı zamanda orijinalini taklit etmemesi, geçmişini yanlış anlamayı engellemek için kendi zamanının ürünü olması gerektiği belirtilmiştir [57].

Avusturalya, Melbourne, Hobsons Körfezi yerel yönetimi tarafından hazırlanan “Tarihi Alanlardaki «İnfill» Gelişimi Rehberi” tarihi alanlarda tasarım yapılırken, bölgenin ve çevresinin tarihi dokusu ile uyumlu olmasını belirtmiş, uyumun sağlanması için çekme mesafeleri cephe özellikleri cephe malzemeleri detaylar ve çatılar için tavsiyelerde bulunmuştur [58].

İskoçya hükümeti tarafından hazırlanan “Tarihi Çevrede Yeni Yapı” rehberinde tarihi çevrede gelişimin sağlanabilmesi için yeni yapı tasarım sürecinde tasarımcının alanın kentsel strüktür, kentsel doku, yoğunluk, ölçek, malzeme, detay, peyzaj verilerini göz önünde bulundurması ve tüm verileri dengeli bir şekilde ele alması gerektiği belirtilmiştir [59].

Tarihi çevre koruma ve mimari tasarım kapsamında hazırlanmış örnek kentsel tasarım rehberleri incelendiğinde her birinde yeni yapı tasarımının yüksek standartlara sahip olması, özgün olması ve dönemin ayırt edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak Amerika, Kanada ve Avusturalya’da yapılan konu ile ilgili çalışmalarda kentsel dokuda uyumun önemi vurgulanarak yeni yapı kuralları belirtilmiş, daha kısıtlayıcı bir yaklaşım gözlenmiştir. İngiltere ve İrlanda’da ise yeni yapı tasarımı konusunda tasarımcının yaratıcılığını engel olmayacak, özgür bir yaklaşım sergilenmiştir.

TARİHİ ÇEVREDE MİMARİ TASARIM ÖLÇÜTLERİ

Tarihi çevre koruma ve mimari tasarım konusu ile ilgili yapılan uluslararası çalışmalar, ilkeler belgeler, tüzükler, kararlar incelenmiş bununla birlikte tarihi çevrede mimari tasarımla ilgili uygulama süreçleri ve ortaya çıkan kavramsal tartışmalar irdelenmiştir. Çalışmada tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili uluslararası kapsamda yapılan çalışmalar içinde tarihi çevrenin korunması ile ilgili bilimsel altyapı oluşturma çabalarının başlamasıyla birlikte ilk olarak zaman ile ilgili kavramların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kavramın ele alındığı dönemsellik ayırt edilebilirlik, zaman ayrımı, özgünden farklılaşma gibi ölçütlerinin özgün yapıyı koruma adına önemine her dönemde dikkat çekilmiştir. Mevcut dokuya yapılacak her müdahalenin yapıldığı dönemin yani içinde bulunduğu zamanının belirgin olması gerektiği fikri kabul görmüştür. Savaşlar sonrası tahribatın ve modernizmin etkisi sonucu uygulama yöntemlerinde zaman ile ilgili tartışmalar kavramsal olarak devam etmiş, tarihi dokuda yapılacak yeni müdahalenin çağdaş olması, döneminin ayırt edilmesi gerekliliği savunulmuş içinde bulunduğu dokunun mimari özelliklerine benzer yapılaşmalar kopyacılık olarak ele alınmıştır. Modernizm sonrası zaman konusunda tartışmalar netlik kazanmış devam eden süreçte yalnızca Avrupa'da değil uluslararası düzlemde kabul görmüş belge ve ilkelerde tarihi çevrede yapılacak her müdahale için zamanının açık ve anlaşılır olması bununla birlikte yapılacak yeni yapıların, çağdaş olması ve özgün olması görüşü ortaya konmuştur. Türkiye'nin de içinde olduğu Uluslararası belgeleri kabul eden ülkelerin yasal düzenlemeleri kapsamında bu ölçütler ele alınmış uygulama ile ilgili düzenlemelerde zaman ayırt edilebilirliği konusunda sınırlamalar getirilmiş, yeni yapıda çağdaşlık fikri desteklenmiştir.

Modernizm sonrası mimari anlayışta hâkim olan fonksiyonalizm düşüncesi sonucunda içinde bulunulan dokunun göz ardı edilerek yapılan yeni yapıların mevcut dokunun kimliğini olumsuz etkilemesi koruma konusunda yer kavramının önemi ile ilgili tartışmaları ortaya çıkarmış. Tarihi çevrede tasarım yapılırken sadece çağdaş olması değil yapıların içinde bulunduğu kentsel doku ile fiziksel ve

sosyal bağ kurması gerektiği fikri öne çıkmıştır. Bu süreçte kavramsal olarak öncelikle içinde bulunduğu fiziksel çevre ile uyumu tartışılmıştır. Bağlam, bağlamsal yapı kavramları ortaya çıkmıştır. Ardından yerle uyumun yalnızca fizik mekânla olmayacağı, mevcut tarihi çevrenin fiziksel bağlamı ile sosyal, toplumsal, kültürel verilerin de önemine dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda içinde bulunulan yerin özelliklerini tanımlayan tüm verilerin bütün olarak kapsayan yerin ruhu, yere özgü olma kavramları ortaya çıkmış, bu kavramlar koruma ile ilgili evrensel belge ve tüzüklerle birlikte çeşitli ülkelerin yasal düzenlemelerinde de yer almıştır.

Bütünleşik koruma kavramı ile korunma kullanma yaşatma dengesi içinde kentlerin sürekliliği önem kazanmış sürekliliğin sosyal yaşantının, kültürel birikimin ve mekânsal bütünlüğün devam ettirilmesi koşulu ile sağlanacağı fikri ortaya konmuştur. Bu fikirden yola çıkılarak yine koruma ile ilgili çalışmalar için kentsel dokunun bütünlüğü, kütle hacim olarak uyum mekânsal bütünlük gibi kavramların sürekliliği sağlama konusunda etkili olacağı düşünülmüş konu ile ilgili uluslararası belgeler ve tüzüklerde bu kavramlar ele alınmıştır.

Çalışmada tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede tasarım konusu ile ilgili irdelenen tüm kavramlar, tartışmalar, yasalar, belgeler ve tüzükler, uygulama örnekleri kapsamında tarihi çevre yeni yapı ilişkisi kurulurken üç ana başlık altında ele alındığı görülmektedir.

- ZAMAN
- YER
- SÜREKLİLİK

Bu bağlamda “zaman”, “yer” ve “süreklilik” kavramları temel ölçütler olarak ele alınarak, ilişkili olduğu kavramlar ile birlikte tarihi çevrede yeni yapı kapsamında bu bölümde detaylı olarak irdelenecektir.

3.1 Zaman

Mimari tasarımda zaman kavramının öncelikle Orta Çağ'da tarihin çeşitli devirlere bölünmesi ile başladığı söylenebilir. Bu durum Rönesans'ta daha belirgin hale gelmiş bunun sonucunda sanat ve mimarlıkta üslup çeşitlenmesi ve bu üslupların çeşitli dönemlere atfedilmesi söz konusu olmuştur. Özer'e göre ortaya çıkan üslup

kavramı ile 18. ve 19. yüzyılda sanat ve mimarlıkta seçmeci bir tavır gözlenmiş, ilkel bir tarih anlayışının ışığında bu dönemde geçmiş üsluplardan keyfi bir seçim yapılmıştır. Avrupa'da özellikle Mimarlıkta kuramsal alt yapı oluşturma çalışmalarında üslup seçmeciliği öne çıkmış, İtalya'da neo-klasik üslup savunan Francesco Milizej, Dizionario Degli Architetti çalışmasını yayınlamıştır. Fransa da ise Viollet-Le-Duc Orta Çağ sanatını üstün olarak ele almış geleneklerin yeniden canlandırılmasının bu yolla olacağını savunmuştur [42].

Örnek olarak Güney Fransa'da bulunan Carcassonne'un kentinin restorasyonu ile görevlendirilen Viollet-Le-Duc Roma döneminde inşa edilen kenti harap olmadan önceki haline getirmek için 1846 yılında rekonstrüksiyon çalışmaları yapmıştır (Şekil 3.1). Orta Çağ'daki halinin resimlerinden yararlanarak yeniden inşa etmiştir. Bununla birlikte 1858-1870 yılları arasında Pierrefonds Şatosunu 1396 yılındaki haline getirmek amacı ile tüm cephe elemanları, süslemeler ve eksik parçalarla birlikte tamamlayarak yeniden inşa etmiştir (Şekil 3.2). Yapılan çalışmalarda orta çağ sanatı tamamen kopya edilmiş yapıldığı dönemin mimari ve sanat anlayışını yansıtmayan çalışmalarla dönemsel ayırt edilebilirlik ilkesi sağlanamamıştır.

Şekil 3.1 Carcassonne sur kenti rekonstrüksiyon öncesi ve sonrası (J. Jokilehto, 1999)

Şekil 3.2 Pierrefonds Şatosu rekonstrüksiyon sonrası (pariste.net,2020)

İtalya’da ise mimar ve sanat tarihçisi Luca Beltrami “Tarihî Restorasyon” anlayışı ile eski belgelere dayanarak Milano’daki Sforza Şatosu’nun, 1521’de yıkılan Filarete Kulesi’ni arşiv belgelerine dayanarak 1893-1905 yılları arasında yeniden inşa etmiştir (1893-1905).

Bu dönemde üslup savunuculuğu ve tarihi restorasyon anlayışı ile yapılan restorasyon çalışmaları tarihi eserlerin ilk yapıldığı döneme benzetme çabası ile 19. yüzyılda yapının bir kopyası elde edilmiş aynı zamanda yine 19. Yüzyılda farklı dönemlerin üslupları ile taklit yeni yapılar yapılmıştır.

Pierre Vignon tarafından 1842’de yapımı tamamlanan Madeleine Kilisesi bu dönemde üslup taklidi ile yapılan yapılara örnek teşkil etmektedir. Eski yunan mimari anlayışı ile ortaya konan yapının cephesinde sütunlar ve üçgen alınlıklı çatı elemanları ile yunan tapınağı görüntüsü hakimdir. Yapının iç mekânında ise kilise fonksiyonu sonucu kubbeli bir yapı mevcuttur (Şekil 3.4). Cephe formu ile fonksiyon uyumsuzluğu var olan yapı aynı zamanda dönem konusunda karmaşıklık yaratmaktadır.

Giedion’a göre tarihin işlevlerinden biri, insanların daha geniş bir boyutta yaşamasına yardımcı olmaktır. Bu kapsamda geçmişe yaklaşım, mimarın geçmiş verileri ele alıp onu “yaratıcılığı ile yeniden yorumlaması” ile anlamlı olmakta, bu

anlayışın aksi ise 19. Yüzyılda olduğu gibi, formların taklit eden yozlaşmış bir tutum olarak ortaya çıkmaktadır [60]. Özer'e göre ise geçmiş devirlerin üsluplarının üstünlüğünü kabul etmek "yaratıcı yorum" ve "özgünlük" yerine taklitçi bir anlayışı kabul etmektir. 19. Yüzyılın mimari anlayışı geçmişı kopya eden eklektisizmin dışına çıkamamış, zamanı donduran formlar elde etmiştir [42].

Şekil 3.3 Sforza Şatosu rekonstrüksiyon sonrası (wikipedia,2020)

Şekil 3.4 Madeleine Kilisesi cephe ve iç mekân görüntüsü (pariste.net,2020)

Avrupa’da korumanın tarihsel dönemleri tekrar ederek sağlanacağı düşüncesi ile ortaya çıkan farklı üslup ve dönem savunuculuğu sonucu koruma çalışmalarında çoğulcu bir ortam oluşmuştur. Bu kapsamda tarihi yapıda yapılacak yeni eklemelerin ve restorasyon çalışmalarının bilimsel bir zemine oturtulması ihtiyacı doğmuştur. Yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar arasında ilk olarak 1932 tarihli Restorasyon Tüzüğünde tarihi yapılara yapılacak eklerin özgünden ayırt edilerek günümüz malzemesi ile süslemeden arındırılmış olarak yapılması gerekir aynı zamanda yanlgı olmaması için net bir şekilde ek olduğu belirtilmelidir ifadesi ile zaman kavramının ayırımına değinilmiştir. 1964 Venedik tüzüğü ile koruma

çalışmaları anıt eser ölçeğinden genişleyerek tarihi çevre boyutuna gelmiş ancak zaman kavramı yine tarihi yapıda ek ve onarım kapsamında ele alınarak yapılacak çalışmaların tarihsel bir yanılğı yaratmaması için özgün yapıdan farklılaşacak bir biçimde ortaya konması gerektiği belirtilmiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise endüstri devrimi sonucu üretim şeklinin değişmesi ile mimaride ortaya çıkan rasyonalizm anlayışı ile form fonksiyon ilişkisini benimseyen geçmişi tümüyle reddeden bir anlayış ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla mimarlık tarihinin çeşitli dönemlerinde tarihi çevreye yaklaşım, aynen taklit etmeye varan bir bağlılıktan, tarihi çevreye yokmuş gibi davranmaya kadar gitmiştir [61]. Tarihi çevre de zaman kavramı özellikle bu dönemde uygulama alanlarının dışında da kuramsal olarak tartışılmıştır.

Branca tarihsel yapı gruplarını, farklı dönemleri bir arada barındıran yapı grupları ve aynı zamanın ürünü olan yapı grupları şeklinde iki ana başlıkta ele almıştır. Farklı zaman dilimlerinde çeşitli planlama anlayışlarının birikimi ile oluşturulmuş tarihi çevrelerde yeni yapı eyleminin zaman kavramına saygı gösterme zorunluluğuna rağmen bu kavramın mimara özgürlük tanıdığını belirtmiştir. Biçimlendirme için gerekli kurallara uyulmasının, mimarın “kendine özgü bir dil” oluşturmasında engel olmadığını, zamanını yansıtan yeni yapıların, tarihsel yapı gruplarının zenginliğini oluşturduğunu savunmuştur [52].

Kurrent tarihi çevrede yeni yapı çalışmalarının çağdaş mimarlığının yaratıcılığı ile ortaya konması geleneksel dokunun da gelecekte zenginleşmesini sağlayacağını bu kapsamda yeni yapı eylemi eski çevreye saygılı bir şekilde ele alınırken, geçmişle gelecek arasında tek etkinlik alanımız olan “şimdi”nin verileri ile ortaya konması gerektiğini belirtmiştir [53].

Schulz’a tarih çevrelerin sürekliliğini sağlanması, yeni yapı eyleminde tasarımcı mimarın biçimleri taklit etmesi ile değil günün gereksinimleri doğrultusunda mevcut dokuyu yeniden yorumlanması ve var olan çevreye yaratıcı bir bakış açısıyla yaklaşması ile olur [62].

ICOMOS tarafından hazırlanan ve uluslararası kabul görmüş Amsterdam Bildirgesi, Washington Tüzüğü ve Valetta İlkeleri’nde tarihi çevrede çağdaş mimarının önemi

vurgulanmıştır. Amsterdam Bildirgesi'nde "*Bugünün yeni yapıları yarının mirası olacağından, çağdaş mimarlığın yüksek kaliteli olması için her türlü çaba gösterilmelidir*" [18] ifadesi yer almıştır.

Tarihi çevrede yeni yapı tasarımı için zaman kavramı her dönemde ele alınan bir tasarım girdisi olmuştur. İlk olarak koruma konusu içinde tartışılmış, 19. Yüzyılda tarihi çevre korumanın ancak içinde bulunduğu döneme uygun yeni ek ve yapılarla sağlanacağı savunulmuştur. 20. yüzyılın başında ise değişen mimarlık ve tasarım anlayışı ile bu fikir terkedilmeye başlanmış ve mimari ürünün "içinde bulunduğu zamanı yansıtması", "çağdaş bir yorumla" tasarlanması gerektiği dönemin mimarları, koruma konusunda çalışan uzmanlar ve kuramcılar tarafından gündeme getirilmiştir. Zaman kavramı kapsamında "özgünlük", "yaratıcı yorum" "çağdaşlık" kavramları öne çıkmıştır. Günümüzde içinde bulunduğu zamanın sanat, tasarım anlayışını ve teknolojisini yansıtan yapıların tarihi dokunun korunmasında engel teşkil etmediği aksine farklı zamanları yansıtan yapı gruplarının zenginlik ve çeşitlilik sağlayarak tarihi dokunun kimliğine katkı sağladığı fikri hakim olmuştur. Bu kapsamda ortaya konan evrensel koruma belgelerinde de "dönemsel okunabilirlik" önemli hale gelmiş, geçmiş dönemlerden ayırt edilemeyen yapılar kopya olarak ele alınmıştır.

3.2 Yer

Güncel Türkçe sözlükte "Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal" olarak açıklanan yer kavramının mimarlıkta ele alınması 19. yüzyılda başlamıştır. Tanyeli'ye göre mimarlıkta yer kavramı çok eskiye dayanan bir kavram olmayıp modern öncesi dönemde bağlayıcı bir unsur değildir. Aksine geleneksel dönemde yapıların yeri alması hedeflenmektedir [63].

Mimari tasarımda yer kavramı farklı dönemlerde farklı düşünce sistemleri ile tartışılmıştır. "Herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı" olarak tanımlanan "bağlam" kavramı post-modern dönemde mimari ürünün içinde bulunduğu yer ile ilişkisini tanımlamak üzere kullanılmıştır. 1950'lerde modernist hareketin yerel ve tarihsel çevreyi yok sayan katı tutumuna karşı kuramsal çalışmalar ile yer kavramı "bağlam" ile ele alınmış, tarihsel süreç içinde bağlamın kapsamı, tanımı farklılıklar göstermiştir. "Mekânsal bütünlük",

“bölgeselcilik”, “tarihsel farkındalık”, “geleneğe karşı sorumluluk” gibi yaklaşımlarla yapının çevresi ile ilişkili olması gerektiği desteklenmiştir. Ancak bağlamın kapsamı fiziksel çevre verileri ile değerlendirilmiştir. Oysaki yer kavramı salt fiziksel verilerle ele alınmamalı içinde bulunulan yerin tüm özellikleri ile bir bütün içinde ele alınmalıdır. Bu verilere sosyal, kültürel tarihsel tüm bileşenler girmektedir.

Bu kapsamda Yer kavramını bir bütün olarak ele alan Schulz “yer”i antik dönemde de var olan “genius loci” (yerin ruhu) terimi ile ele almış her yerin kendine özgü bir ruhu olduğunu ve yeni yapı eyleminin ancak içinde bulunduğu yerin ruhunu iyi kavramak ve ona saygı duymakla gerçekleşeceğini belirtmiştir. Yeni binaların içinde bulunduğu çevreye uyumlu olmasının yerin kalitesini arttıracığını, bunun da Genius Loci’yi somut olarak anlamakla olacağını savunmuştur [62]. Schulz’a göre modernizm tarihsel biçimleri yok sayar ancak yerini geçecek bir şey üretmez, içinde bulunduğu yerin ruhunu yansıtmayan işlevsel geometrik formlar ile tekdüze bir çevre oluşmasını sağlar. Oysa yerin ruhunun somut olarak kavranması ve bağlı olduğu çevrenin karakterinin ve mekânsal özelliklerinin iyi kavranması ile tasarlanan yeni yapılar yerin ruhunun devamlılığını sağlamaktadır. Schulz bu tanımı ile modernizmin salt fonksiyonellik üzerine kurulu yapılar ortaya koyma fikrini eleştirmiş yerin ruhuna uygun yapılar yapmanın tarihi çevrelerin korunmasında etkin olduğunu belirtmiştir.

1980’de Genius Loci kitabında Schulz’un ele aldığı yerin ruhu kavramı ile bağlamın somut değerlerle birlikte soyut değerlerinde kapsamı ve yere özgü gerektiği ve her mimari ürünün o yere özgü olması gerektiği fikri ortaya çıkmış ve desteklenmiştir.

Şehrin mimarisi kitabında Aldo Rossi insan tarafından yapılmış karmaşık bir yapıt olmakla birlikte şehrin hayati önem taşıyan yönlerini, tarihini, biçimlerini yansıtan kentsel artefaktların şehrin mimarisini oluşturduğunu belirtmiştir [47]. Modernizmin “biçim işlevi izler” fikrini reddeden Aldo Rossi, işlev ile biçim arasında karmaşık bağların olduğunu belirtir ve modernizmin tasarım anlayışında biçimin, dayandırıldığı önemli temellerden uzaklaştırılıp basit bir işlev şeması ve sirkülasyon ağına dönüştürüldüğünü ve sonucunda kentlerin karakterinin ve özgünlüğünün devam ettirilemediğini savunur. Bu kapsamda mimarlığın mahal ile

ilişkinin önemin belirtir. Mimarlığın içinde bulunduğu yerle ilişkisini “Locus” kavramı ile açıklayan Rossi’ye göre “Locus” içinde bulunan yerin biçimsel verileri ile geçmişten gelen tüm olayları yani kentin hafızası ile ilişkisini tanımlar [47].

Mimarlık kuramcısı David Smith Capon bağlamsal verilerin tasarımda önemli olduğunu ve tasarımda dikkate alınacak bu verilerin kapsamlı olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Capon’a göre ele alınacak bağlamsal veriler;

- Fonksiyonel Veriler (sirkülasyon, ışık ve görme, hareket)
- Form Verileri (ölçek, renk, kütle, ritim ve bunların çevre ile ilişkisi)
- Anlam Verileri (tarihi değer)
- Yer Duygusu Verileri (kimlik ve kültür değerleri, pitoresk)
- Doğal Veriler (topografik, bölgesel ve iklimsel özellikler) şeklinde gruplanmıştır [64].

Ancak dekonstrüktivizm yaklaşımını destekleyen mimarlar dışsal bağlam verilerine uygun tasarıma karşı durmuşlardır. Özten ve Anay’ a göre dekonstrüktivist mimarlardan olan Koolhaas bağlamı yok sayan yaklaşımında belli bir büyüklükten sonra mimarlığın kendi iç bağlamını oluşturması sebebiyle bir dış “bağlama” ihtiyacı olmadığını vurgulamış, bağlamsalcılığı reddeden “kendi iç bağlamını oluşturma” yaklaşımını da bağlamsalcılığın bir türünü olarak ele almıştır. Bağlam karşıtı söylemler bağlamsalcılığın anlamını yüzeyselleştirerek bağlamsalcı olunması gerektiğini vurgularlar oysaki her mimari tasarım bir şekilde bağlamsalcıdır. Burada sorun bağlamı doğru okumak ve doğru yorumlamaktır [65] .

İnceoğlu, yer duygusunun birikime dayalı ortaya çıktığını, yerin; fiziksel verilerle birlikte geçmiş kültürlerin yaşantılarını yansıtması ile anlam kazandığını belirtmiştir [61].

Güzer’e göre mimarlık sabit bir fiziksel bağlamla birlikte var olur ve anlam kazanır. Bu nedenle “yer” mimarlığın var olma zeminidir ve mimarlığa yönelik her değerlendirme, mimarlık ürününün ürettiği her anlam onu kavrayan bağlamla birlikte yeniden algılamalara açıktır. Mimari ürünle yer arasındaki ilişki her ikisinin de anlamını yeniden kurar, dönüştürür. Yer, mimarlık ürününü yaratıcılığa ve

özgünleşmeye zorlar. Bu nedenle alıntı ve referanslar, bağlama duyarlı bir tasarım içinde yeniden anlam kazanacak biçimde dönüşüme uğrar. Mimari tasarım ürünü yer ile ne kadar ilişkili ise taklit olmaktan uzaklaşır ve anlamlı hale gelir. Ancak bağlam yalnızca fizik mekân ile sınırlı değildir zaman ve kültürü de içinde barındırır. [66].

Sonuç olarak yer kavramı ilk olarak bağlam kavramı ile tartışılmış bağlamsal veriler topografik veriler ile sınırlandırılırken devam eden süreçte soyut verilerle birlikte ele alınması gerektiği tartışılmıştır. Yer kavramının anlamının gelişmesi ile tarihi çevre koruma konusunda yapılan uluslararası çalışmalar içinde de tanımı genişletilmiş, ilk olarak 2008 yılında ICOMOS Quebec Bildirisi'nde yerin kimliğini oluşturan, yere anlam, değer ve duygu katan somut ve soyut öğelerin tamamı yerin ruhu kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte yerin ruhunu oluşturan, “yere özgü” “soyut” ve “somut” birleşenlerin iyi analiz edilmesi, korunması ve aktarılması gerektiği belirtilmiştir. 2011 yılında yayınlanan ICOMOS Valetta İlkeleri'nde ise “ yeni mimari, zamanın ve yerin mimari eğilimlerinin yansıtılmalı ve tarihi çevreye eklenecek çağdaş mimari öğeler bağlama saygılı olmalıdır” ifadesi ile mimari tasarım çalışmalarının içinde bulunduğu yerden bağımsız olarak düşünülmemesi gerektiği belirtilmiştir. Yerin ruhu tanımı detaylı olarak ele alınmıştır.

İrdelenen belgeler, tüzükler ve tartışmalar kapsamında yeri tanımlamak için o yerin fiziksel özellikleri ile birlikte hafızası, barındırdığı sosyal yaşam ile bir bütün olarak ele alınması gerektiği görülmektedir. Bununla birlikte tarihi çevrelerde yeni yapı eyleminde yerin ruhuna uygun, yer ile ilgili verilerin iyi analiz edildiği, tasarımcının yere özgü fiziksel, sosyal ve kültürel, tarihi özellikleri bir bütün olarak ele aldığı ve yorumladığı tasarımlar tarihi çevrelerin korunmasına katkı sağlayacaktır.

3.3 Süreklilik

Kentsel kimlik kent mekânı içerisinde süreklilik gösteren fiziksel ve sosyal doku ile birlikte kültürel öğeleri kapsayan bir bütündür. Süreklilik kavramı değişimden ayrı düşünülemez. Kuban'a göre süreklilik değişimin doğası ve hızının kontrolü ile gerçekleşmektedir. Kent mekânında süreklilik geçmişten günümüze tüm dönemleri yansıtan fiziksel, sosyal ve kültürel öğelerin bir birikimin sonucu ortaya çıkar [3]. Güncel kültür bütün geçmiş birikimi içinde barındırarak çağdaş bir görünümü

yansıtır. Tarihi çevrelerin çağdaş yaşamla bütünleşmesi sürekliliğin sağlanması açısından önem teşkil etmektedir. Özer'e göre geçmiş dönemlerde ortaya konmuş yapıları çevre içinde bulunduğumuz anı daha geniş bir zaman çerçevesine oturtarak bugünün mimarisini zenginleştirmektedir [42].

Aynı çağın ürünü olmak yerine birçok çağın ürünü olan bir çevre kültür zenginliği ve sürekliliği sağlayacaktır. Yaşayan organizmalar olarak tarihi çevreler soyut ve somut öğeleriyle sürekli bir değişim içindedirler. Tarihi özellikleri gözetilerek, değişim yönetildiğinde, tarihi kent ve kentsel alanların geliştirilmesi için bir fırsat olabilir [25]. Bu kapsamda tarihi çevrelerde çağdaş yapı eylemi yaşayan organizmalar olarak ele alınan tarihi dokuların sürekliliğini amaçlayarak ortaya konmalıdır.

Tarih statik değil dinamik bir olgudur ve içinde bulunulan zaman tarihin yeni yönlerini keşfederek zenginleşir bu kapsamda tarihsel süreç içinde süreklilik kavramının gelişmesi ile geçmiş değersiz bir olgu olarak ele alınmayıp geleceğin bir parçası olarak düşünölmeye başlanmış, mimari mirasta bu kapsamda ele alınmıştır [60].

İşlevselliği önde tutan modern mimari uygulamaları ile tarihsel bağlam içinde mimari biçimlerin anlaşılması için gerekli duyarlılık sağlanamamıştır. Tarihi biçimlerin niteliklerini bir bütün olarak kavrayan bilincin oluşması tarihsel sürekliliğin korunabilmesi ve günümüz ile ilişki kurabilmesi için gereklidir [52].

1975 Amsterdam bildirgesinde ele alınan "Tarihi çevrede bütünleşik koruma" süreklilik kavramından ortaya çıkmıştır [42]. Tarihi çevre koruma ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda 1976 yılında UNESCO tarafından hazırlanan Nairobi Bildirgesi'nde tarihi çevrede fiziksel, sosyal ve kültürel sürekliliğin sağlanması için mekânsal bütünlük kavramına dikkat çekilmiş, kentsel dokunun bütünlüğünün çevresi ile uyumla olacağı belirtilmiştir. Uyumun ise mimari elemanların, parsel ve yapı yüksekliğinin detaylı analizleri ile ele alınarak sağlanacağı savunulmuştur. 1987 Washington Tüzüğü'nde yeni tasarımlar ve yeni kullanımlar yapılırken oran, ölçek parsel büyüklüğü gibi mevcut dokunun bütünlüğünü oluşturan fiziksel verilerine saygılı olunması gerektiği belirtilmiştir. ICOMOS tarafından hazırlanan 2011 Valetta İlkelerinde ise "yeni tasarımlarda zıtlıkların olumsuz etkilerinden,

kentsel dokunun ve mekânın parçalanması ve kesintiye uğratılmasından kaçınılmalıdır” ifadesi yer almıştır. Bunula birlikte yeni yapıların kenti estetik açıdan zenginleştireceği bu bağlamda sürekliliğe katkı sağlayacağı belirtilmiştir.

Tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili uluslararası belgeler ve kuramsal tartışmalara bakıldığında tarihi çevrelerde ortaya konacak yeni yapının çevresi ile kütle hacim olarak uyumlu olması, kentsel dokuyu kesintiye uğratmaması ve mekânsal bütünlüğün korunması tarihi çevrede sürekliliğinin sağlanmasına yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Tarihi çevrede yeni tasarım çalışmalarında kentsel sürekliliğin sağlanması öncelikle fizik mekânın sürekliliği ile sağlanmalıdır. Yapıların oran, ölçek, kütle, yükseklik gibi bileşenlerinde uyum olması kentsel mekânın sürekliliğinin sağlanmasına destek olacaktır. Bunula birlikte korumanın bütüncül olarak ele alınması gerekliliği içinde sosyal yaşamın devam etmesi de kent hafızası ve kültüründe süreklilik sağlayacaktır. Uyumlu bir çeşitlilik tarihi çevrede kültürel bir zenginlik sağlarken, tarihi çevrelerin yaşayan alanlar olarak kalmasına destek olacaktır.

3.4 Bölüm Değerlendirmesi

Tarihi çevre içinde tasarım yapılırken doğal çevre verilerinin ve geleneksel dokunun öğelerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bununla birlikte tasarımcı devam eden bir kültürün parçaları olarak kültürel sürekliliğin devam ettirebilmesi çabası içinde değildir. Ancak bu konular ile birlikte yeni yapı “çağdaş malzeme ve teknoloji” ile ortaya konmalı eskiyi taklit etmemelidir. Bu kapsamda tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ile ilgili ölçütler tarihsel süreç içinde irdelendiğinde zaman, yer ve süreklilik kavramlarını öne çıktığı görülmüştür. Bu kavramlara tarihi çevre koruma kapsamında her dönemde farklı ölçütlerle vurgu yapılmıştır.

- Dönemsel Okunabilirlik
- Mimarın Yaratıcı Yorumu Ve Özgün Tasarımlar
- Çağdaş Olma

Ölçütleri ile zaman kavramının ayırt edilebilirliği ele alınmıştır.

Yer kavramı modernizm ile tarihi çevrede tasarım konusu içinde ele alınmıştır:

- Bağlam
- Yere özgü olma
- Yerin ruhu ölçütleri ile günümüze kadar daha bütüncül olarak ele alınmıştır.

Bütünleşik koruma kapsamında tarihi çevrelerin yalnızca korunması değil sürekliliği de önem kazanmış süreklilik kavramı kapsamında;

- Kütle hacim uyumu
- Kentsel dokunun kesintiye uğratılmaması
- Mekânsal bütünlük ölçütleri ile uluslararası belgelerde ve kavramsal tartışmalarda yer almıştır.

Tablo 3.1 Tarihi çevrede mimari tasarım ölçütleri

ZAMAN	YER	SÜREKLİLİK
<ul style="list-style-type: none"> • Çağdaş olma • Yaratıcı Yorum/Özgünlük • Dönemsel Okunabilirlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Yerin Ruhü • Bağlam • Yere Özgü olma 	<ul style="list-style-type: none"> • Kütle ve Hacim • Kentsel Doku • Mekansal Bütünlük

4

TARİHİ ÇEVRE DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI VE MİMARİ TASARIMIN ETKİNLİĞİ; İSTANBUL ÖRNEKLERİ

Türkiye’de 2000’li yıllara kadar sit alanlarında tek yapı ölçeğinde yeni yapı uygulamaları gerçekleştirilirken, 2004 sonrası kentsel yenilemenin alt yapısını oluşturmak üzere hazırlanan bir seri yasal değişim bir kırılma noktası oluşturmuştur. Koruma konusunda yaşanan olumlu gelişmelere karşın, 2005 yılında çıkarılan 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile sit alanı ilan edilmiş bölgelerin içinde yer alan ‘bozulmuş’ alanlar Bakanlar Kurulu kararı ile ‘yenileme alanı’ ilan edilmiş ve bu alanlardaki projeler “yenileme projesi” olarak tanımlanmıştır.

Kanunun amacı, “....., yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır” şeklinde ortaya konarak bu alanları “Yenileme Alanı” olarak tanımlanmıştır. Ve bu alanlardaki projeleri de “yenileme projesi” olarak tanımlanmıştır. Yasaya göre; “Yenileme projeleri, uygulama alanı içerisinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşur”. Şeklinde belirtilmiştir.

Yenileme yasasının güncel koruma yasası ile bağdaşmayan yönleri tartışılmış, konuya dair en önemli eleştiri ise yasa kapsamında yenileme alanı ilan edilen bölgelerin sit statüsünden çıkarılması ve bu alanlarda yalnızca fiziksel mekânı düzenleyen, sosyal boyutun göz ardı edildiği yenileme projelerinin oluşturulması

olmuştur. Devam eden süreçte yenileme alanlarında yapılan uygulamalarda Koruma Bölge Kurulları yerine Yenileme Kurulları yetkilendirilmiş, sit alanlarında geçerli olan koruma imar planları koşulları etkisiz kalmıştır. Bununla birlikte fizik mekâna doğrudan etki edecek yenileme projelerinde özel bir tanımlama yapılmamış, yeni yapı tasarımı ile ilgili “imar mevzuatında öngörülen proje” tanımlanması yapılmıştır [38].

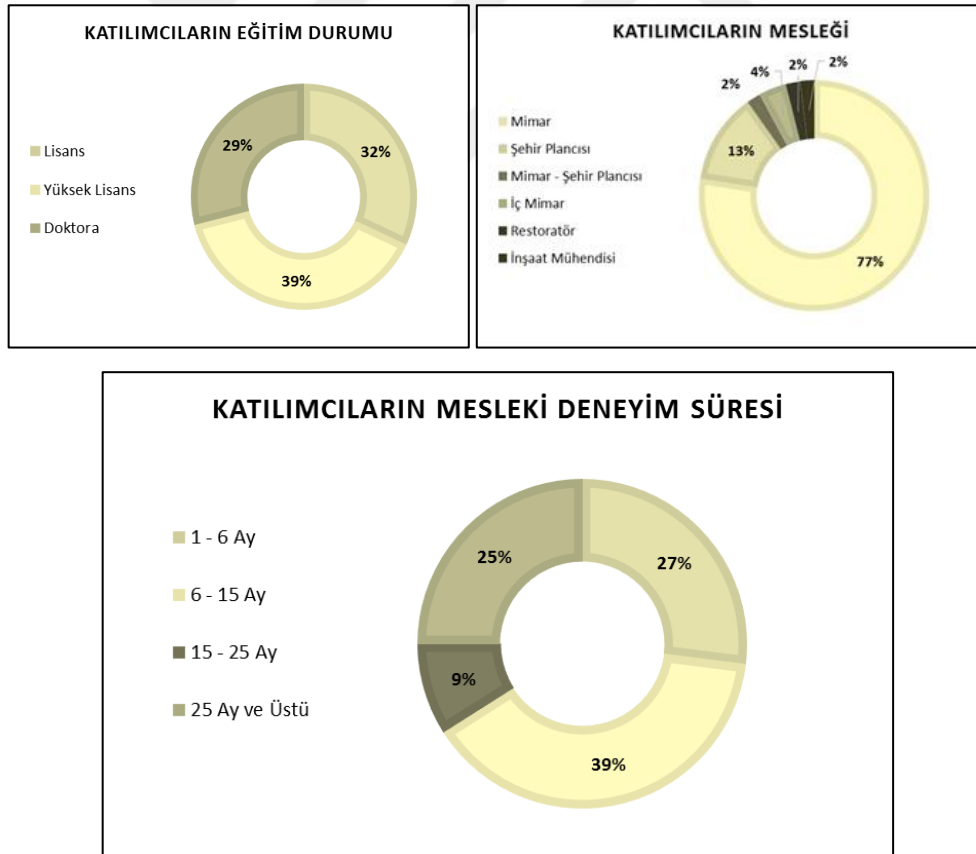
Söz konusu kanun kapsamında Fatih Belediyesi sınırları içinde Fener-Balat ve Süleymaniye, Beyoğlu Belediyesi sınırları içinde ise Tarlabası bölgeleri öncelikli olarak yenileme alanı ilan edilen sit alanları olmuştur. 2006 yılında Tarlabası, Süleymaniye ve Fener-Balat yenileme alanı ilan edilmiş, 2007 yılında Tarlabası, 2008 yılında Süleymaniye ve 2010 yılında Fener-Balat yenileme projeleri İstanbul Yenileme Alanları Kurulu tarafından onaylanmıştır. Yenileme alanı ilan edilen sit alanlarında ortaya konan mimari tasarım çalışmaları, koruma konusuna yaklaşım biçimleri ve tarihi çevrede yeni yapı sorunsalı yine kamuoyu tarafından en fazla tartışılan konular olmuştur [67].

Tarihi çevrede mimari tasarım, çalışmada ortaya konmuş olan evrensel ilkeler kapsamında uygulandığında içinde bulunduğu kentsel dokuya doğrudan etki etmekte, kentsel dokunun sürekliliğinin ve kültürel birikiminin korunmasında etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda tarihi çevrelerde yapılan mimari tasarım çalışmalarının nasıl yapılması gerektiği sorusu önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda tezde güncel tarihi çevre değerlendirme çalışmalarında mimari tasarımın rolünü sorgulamak ve tarihi çevrede mimari tasarım sorunlarını ortaya koymak amacı ile 5366 sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilmiş ve yenileme projeleri onaylanmış Süleymaniye, Fener-Balat ve Tarlabası sit alanları için hazırlanan projelerin koruma tarihi boyunca uluslararası düzenlemelerin ortaya koyduğu tarihi çevrede tasarım ölçütleri doğrultusunda irdelenmesi hedeflenmiştir.

Bu kapsamda tarihi çevre koruma ve mimari tasarım konusunda ortaya konan evrensel ilkelerin, bu ilkelere konu olan yakın dönem yenileme projelerindeki etkinliğinin sağlamasını yapmak amacı ile tarihi çevre koruma, mimari tasarım ve kentsel tasarım konularının uzmanlarıyla yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş hem genelde hem de İstanbul özelinde tarihi çevrede mimari

tasarım kavramı sit alanı statüsünden çıkarılarak yenileme projelerine konu olan projeler üzerinden sorgulanmıştır.

Çalışmada İstanbul'da tarihi çevre koruma, tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesi ve mimari tasarım konuları ile ilgili çalışan uzmanlar ile görüşülmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda öncelikle konunun uzmanlarının çalıştığı kurumlar ve kuruluşlar belirlenerek, özellikle mimari tasarım konularında yetkin olabileceği düşünülen uzmanlara ulaşılmaya çalışılmıştır. İstanbul'daki kamu üniversitelerinin mimarlık fakültelerinin şehir planlama, mimari tasarım, restorasyon anabilim dallarında görevli akademisyenler, ilgili belediyelerde ve koruma kurullarında çalışan mimarlar ve diğer uzmanlar ile özel sektörde çalışan ve konuyla ilgili mimarlarla görüşülmüştür. Belirlenen 225 uzman arasından 56 uzman (%25) ile anket çalışması yapılmış, 44 mimar, 7 şehir plancısı, 2 iç mimar, 1 inşaat mühendisi ve 2 restoratör katılımcı ile oluşturulmuştur. Katılımcılardan 19 kişi lisans 21 kişi yüksek lisans 16 kişi ise doktora eğitimini tamamlamıştır.

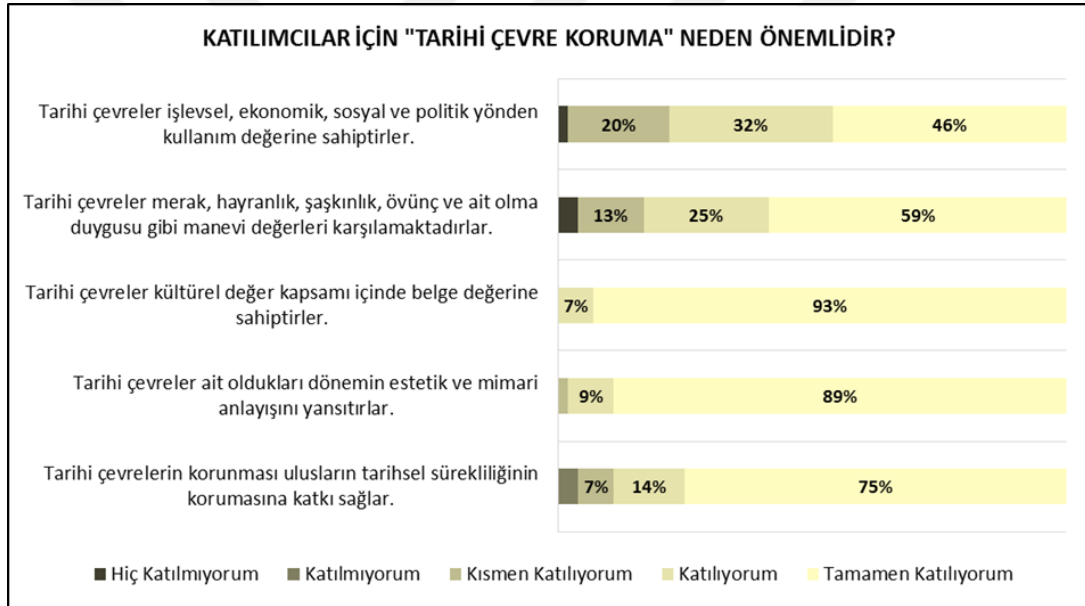

Şekil 4.1 Anket katılımcı profili

4.1 Tarihi Çevrede Koruma ve Mimari Tasarımın Sorgulanması

Tez kapsamında yapılan anket çalışmasının ilk bölümünde tarihi çevre korumanın önemine, tarihi çevrede mimari tasarımın nasıl olması gerektiğine ve ülkemizdeki konu ile ilgili genel duruma ve sorunlara odaklanılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle koruma ve değerlendirme çalışmalarının nasıl olması gerektiği tasarımcı mimarin süreçlerdeki yerinin nasıl olması gerektiği sorgulanmıştır. Sonrasında Türkiye’de yapılan koruma ve değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimarin rolü, tasarım çalışmaları, ülkemizdeki sorunlar başlıkları ele alınmaktadır.

Anket çalışmasında ilk olarak tarihi çevre korumanın önemi sorgulanmış, bu kapsamda katılımcılardan tarihi çevrelerin çağdaş kültüre somut ve soyut katkılarının değerlendirilmesi istenmiştir.

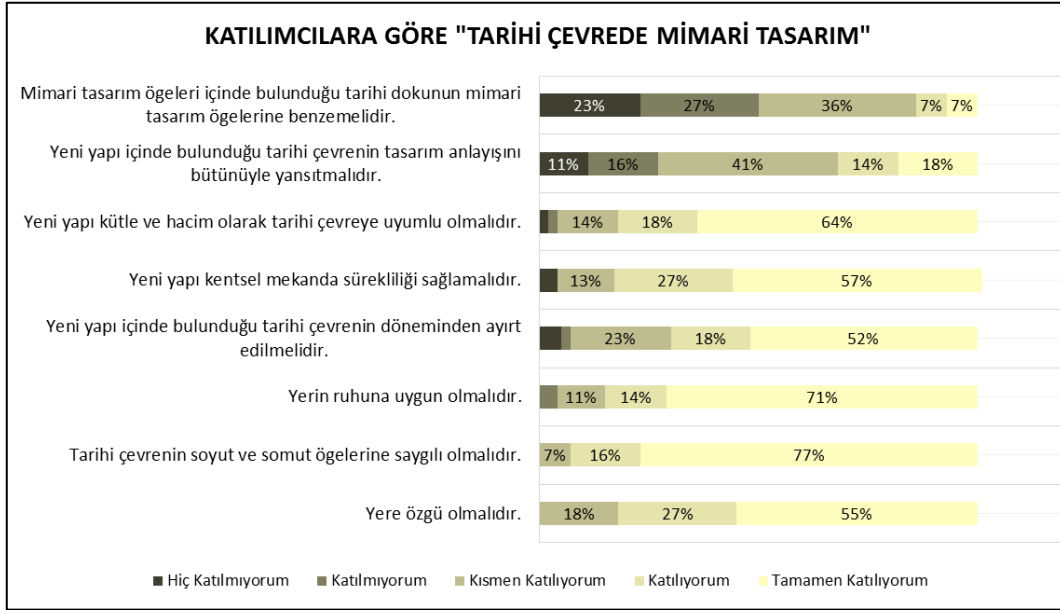

Şekil 4.2 Tarihi çevre korumanın önemi

Değerlendirme sonucunda çalışmada irdelenen tarihi çevre korumanın önemi ile ilgili maddelerin tamamının önemi kabul görmüş ancak tarihi çevrelerin kültürel değer taşıması, tarihsel sürekliliği sağlaması ve mimari anlayışı yansıtması maddelerinin tarihi çevre korunmasının öneminde öne çıktığı görülmüştür.

Anket çalışmasında tarihi çevrede mimari tasarım çalışmalarının nasıl olması gerektiği sorulmuş uluslararası belge ve tüzüklerde ortaya konmuş ve Türkiye’de de kabul görmüş tarihi çevre mimari tasarım ölçütleri sorgulanmıştır. Bununla birlikte

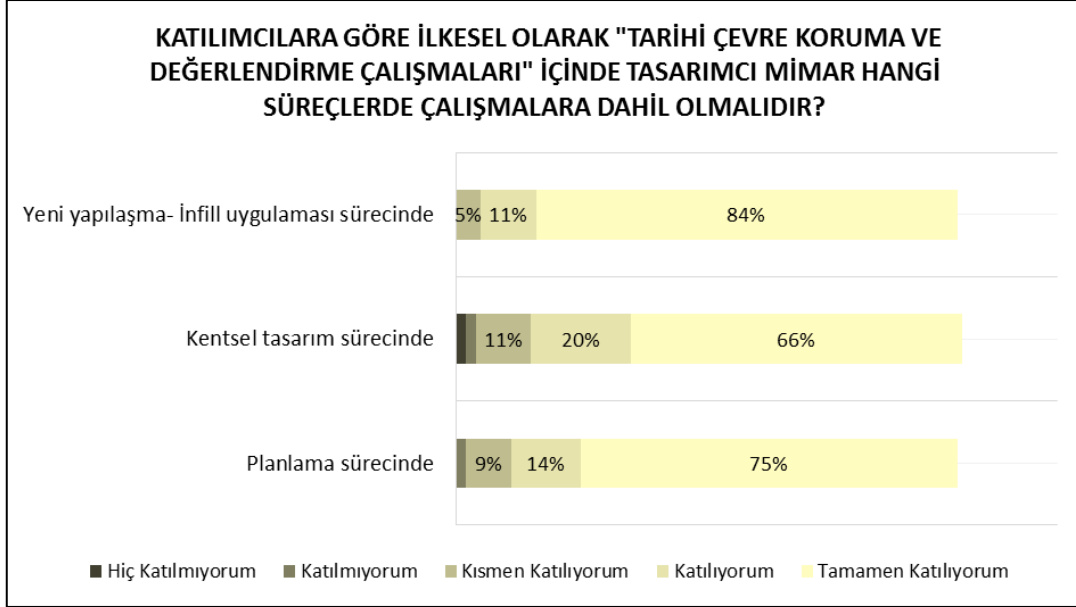
tarihi çevrede mimari tasarımla ilgili tartışma konusu olan konularda farklı görüşleri ortaya koymak amacı ile sorular yöneltilmiştir.

Şekil 4.3 Tarihi çevrede mimari tasarımın genel değerlendirilmesi

Grafikten de okunabileceği üzere daha önceki bölümlerde ortaya konan düzenleme ve evrensel kararların bilincinde olan bir uzman grubun anket çalışmasında katılımcı olarak yer aldığı netlik kazanmaktadır. Büyük orandaki katılımcının tarihi çevrelerde yeni yapı tasarımına bahsi geçen evrensel ilkeler doğrultusunda yaklaştığı görülmektedir. Zaman kavramı kapsamında dönemsel ayırt edilebilirlik sorgulanmış büyük ölçüde dönemsel ayırt edilebilirliğin sağlanması gerektiği ve tarihi dokuda yapılacak yeni tasarımların mevcut dokunun mimari anlayışından farklılaşması gerektiği belirtilmiştir. Ancak katılımcıların %93'ü tarihi çevrelerde yeni yapının döneminin ayırt edilmesini savunurken sorulara verilen cevaplar doğrultusunda %41'i tasarlanan yeni yapının tasarım anlayışının tarihi dokunun tasarım anlayışını tamamen yansıtmaması gerektiğine, %36'sı ise içinde bulunduğu tarihi dokunun tasarım özelliklerine benzemesi gerektiği fikrine kısmen katılıyorum yanıtı vermiştir. Bu durum ise ülkemizdeki konu uzmanlarının dahi halen çağdaş mimari tasarım anlayışı konusunda tereddütlerinin olduğunu göstermektedir.

Katılımcılardan tarihi çevre değerlendirme çalışmalarında mimarın rolünün değerlendirilmesi istenmiş bu kapsamda mevcut süreçler içinde yerinin ne olması gerektiği sorulmuştur.

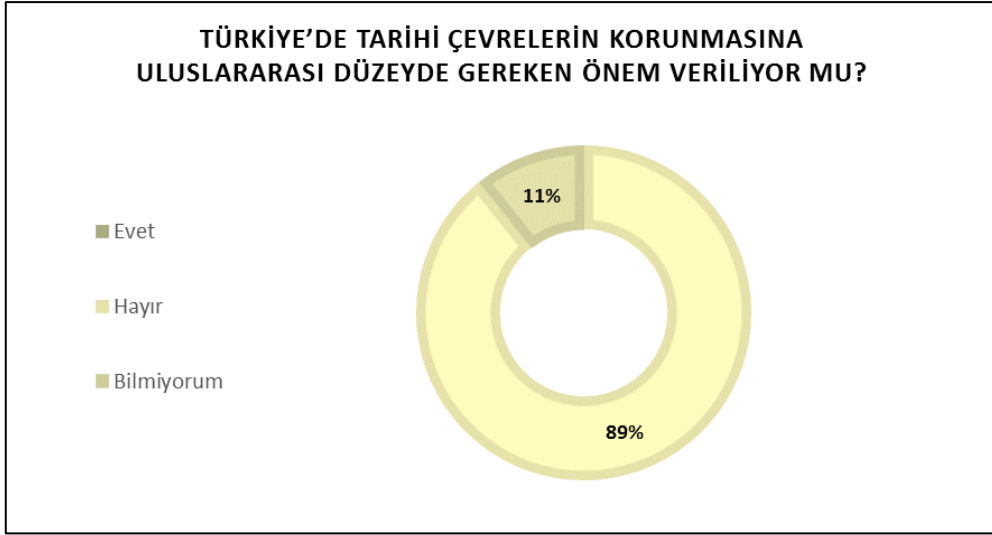
Şekil 4.4 Tarihi çevre değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimarın rolü

Tarihi çevrelerin korunması ve değerlendirilmesi çalışmaları içinde mimarın planlama, kentsel tasarım ve tek yapı ölçeğinde tasarım süreçlerinde %65 üstü oranla aktif olarak yer alması gerektiği görüşü belirtilmiştir.

Katılımcıların tarihi çevre koruma ve yeniden değerlendirme çalışmaları ile fikirleri ile birlikte Türkiye'deki durumu da ortaya koymak adına ülkemiz özelinde sorular yöneltilmiştir. İlk olarak ülkemizde korumanın önemi ve koruma bilinci sorgulanmış.

Tarihi çevrelerin korunması ve değerlendirilmesi çalışmaları içinde mimarın planlama, kentsel tasarım ve tek yapı ölçeğinde tasarım süreçlerinde %65 üstü oranla aktif olarak yer alması gerektiği görüşü belirtilmiştir.

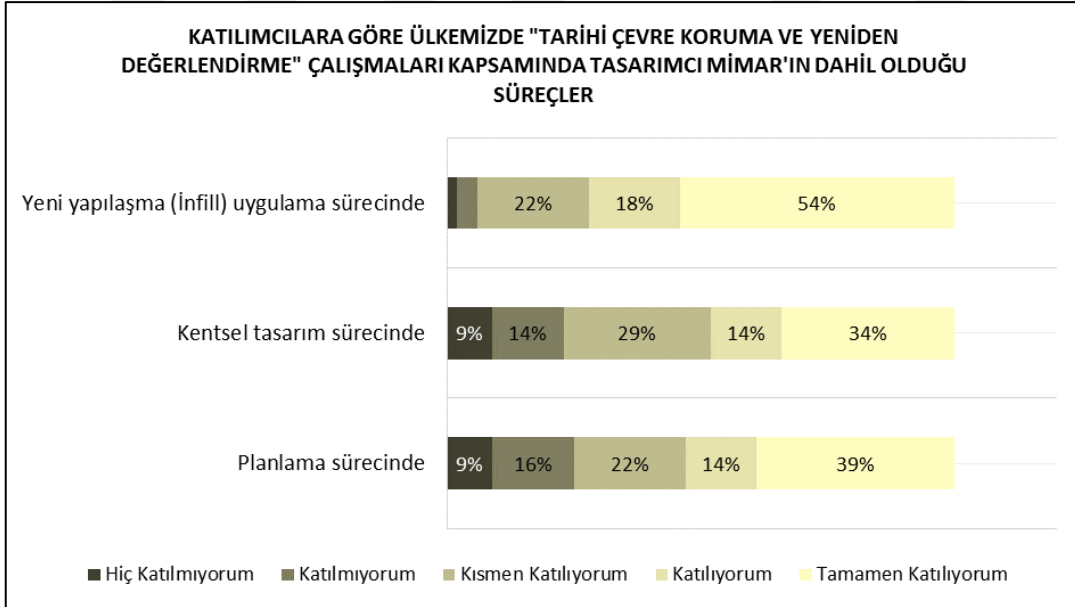
Katılımcıların tarihi çevre koruma ve yeniden değerlendirme çalışmaları ile fikirleri ile birlikte Türkiye'deki durumu da ortaya koymak adına ülkemiz özelinde sorular yöneltilmiştir. İlk olarak ülkemizde korumanın önemi ve koruma bilinci sorgulanmış.

Şekil 4.5 Ülkemizde tarihi çevre korumanın önemi

Katılımcılar tarafından ülkemizde uluslararası düzeyde bir koruma anlayışı olmadığı görüşü %89 oranla öne çıkmıştır.

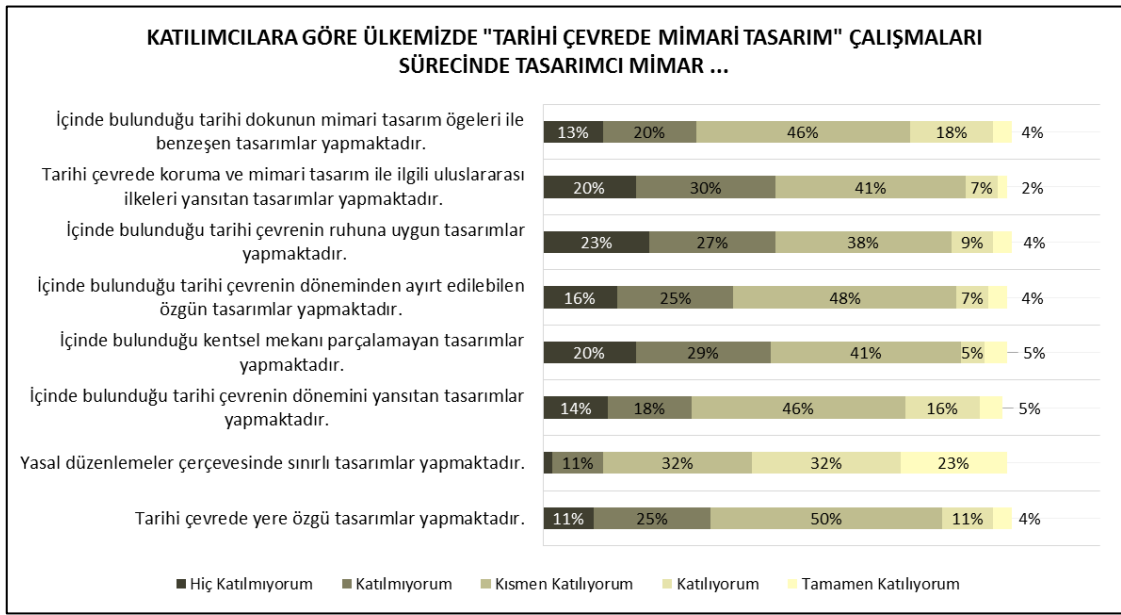
Ülkemizde güncel durumu ortaya koymak amacı ile tarihi çevrede koruma değerlendirme çalışmalarında planlama, kentsel tasarım ve tek yapı ölçeğinde tasarım süreçlerinde tasarımcı mimarin rolü sorgulanmıştır.

Şekil 4.6 Ülkemizde tarihi çevre koruma ve değerlendirme çalışmalarında tasarımcı mimarin süreçlerdeki yeri

Grafikten de okunduğu üzere tasarımcı mimarın ülkemizdeki tarihi çevre koruma ve değerlendirme çalışmalarına, planlama ve kentsel tasarım sürecine yeni yapılaşma uygulama sürecine oranla çok daha az etki ettiği belirtilmiştir. Katılımcılar tarafından tasarımcı mimarın süreçlerin tamamında etkin yer alması gerektiği fikri öne çıkarken ülkemizde bu durumun farklı olduğu, mimarların tek yapı ölçeğinde tasarım sürecinde daha etkin olduğu belirtilmiştir.

Katılımcılardan ülkemizde tarihi çevrede mimari tasarım çalışmalarında tasarımcı mimar tarafından ortaya konan çalışmaların genel bir değerlendirmesi istenmiştir.

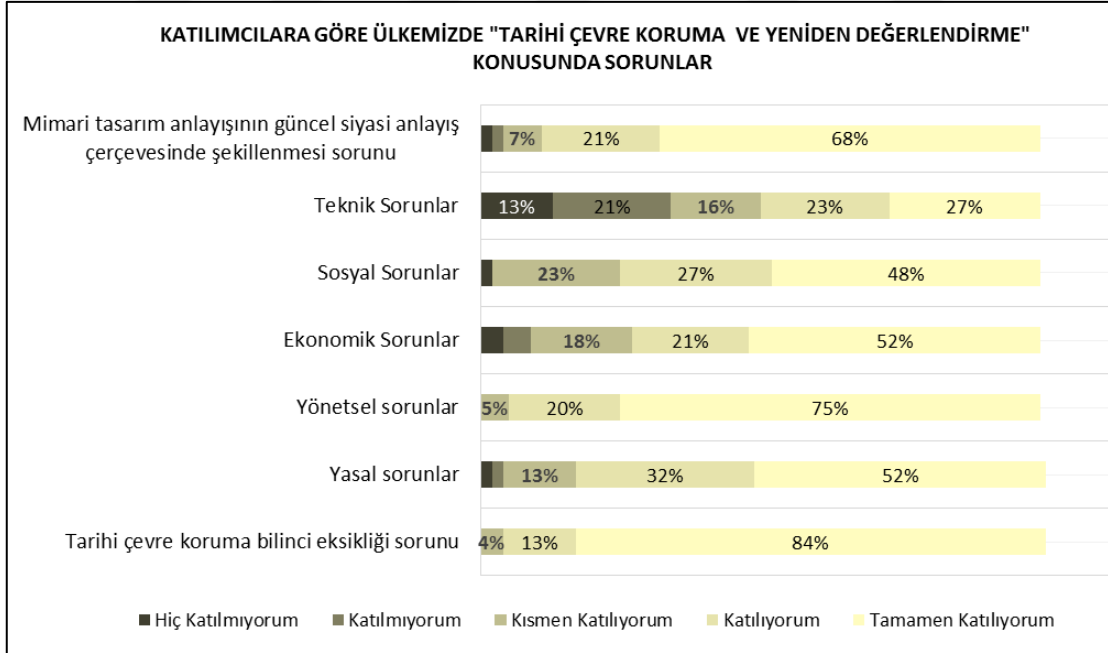

Şekil 4.7 Ülkemizde tarihi çevre koruma ve değerlendirme çalışmaları sürecinde tasarımcı mimarın rolü

Bu kapsamda koruma ölçütlerinden biri olarak belirlenen yer kavramı ölçütlerine uygunluk sorgulanmıştır. Katılımcıların %13'ü yerin ruhuna uygun, %15'i ise yere özgü tasarımların yapıldığı fikrine katılmıştır. Bununla birlikte her iki durum için de çoğunluk kısmen katılıyorum cevabını vermiştir. Bu cevaplar doğrultusunda ülkemizde tarihi çevrede yeni yapı tasarımında tasarım yapılan yer ile kurulan bağın yeterli olmadığı sonucu çıkarılabilir. Zaman kavramı başlığı altında dönemsel ayırt edilebilirlik ve özgünlük sorgulamış katılımcıların yalnızca %11 dönemi ayırt edilebilen yeni yapılar yapıldığını %15'i ise yere özgü tasarımlar geliştirildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %48'i ise ülkemizde içinde bulunduğu tarihi çevrenin döneminden ayırt edilebilen yeni tasarımların yapıldığı fikrine kısmen katılıyorum

cevabını vermiştir. Bu yanıtlardan yola çıkılarak Türkiye’de yapılan yeni tasarımların, çalışmada belirlenen zaman kavramı başlığındaki ilkeleri yansıtmadığı görülmektedir. Katılımcıların %10’u kentsel mekânı parçalamayan tasarımların yapıldığını belirtirken %41’i ise konuya kısmen katıldıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre çalışmada ölçüt olarak belirlenen zaman, yer ve süreklilik kavramları kapsamında genel bir değerlendirme yapıldığında ülkemizde yapılan tarihi çevrede yeni tasarımların bu ölçütleri sağlamadığı fikri ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte genel değerlendirme yapılabilmesi amacı ile ankette belirtilen “Ülkemizde tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım ile ilgili uluslararası ilkeleri ve ölçütleri yansıtan tasarım yapılmaktadır” cümlesine yalnızca %9’u olumlu cevap vermiş, %41’i ise genel cevaplara paralel olarak kısmen katılıyorum cevabını vermiştir.

Türkiye’de tarihi çevrede güncel yeniden değerlendirme çalışmalarında koruma ve yeniden değerlendirme sorunlarını tespit etmek amacı ile katılımcılardan genel olarak tarihi çevre koruma ve yeniden değerlendirme sorunlarını değerlendirmeleri istenmiştir.

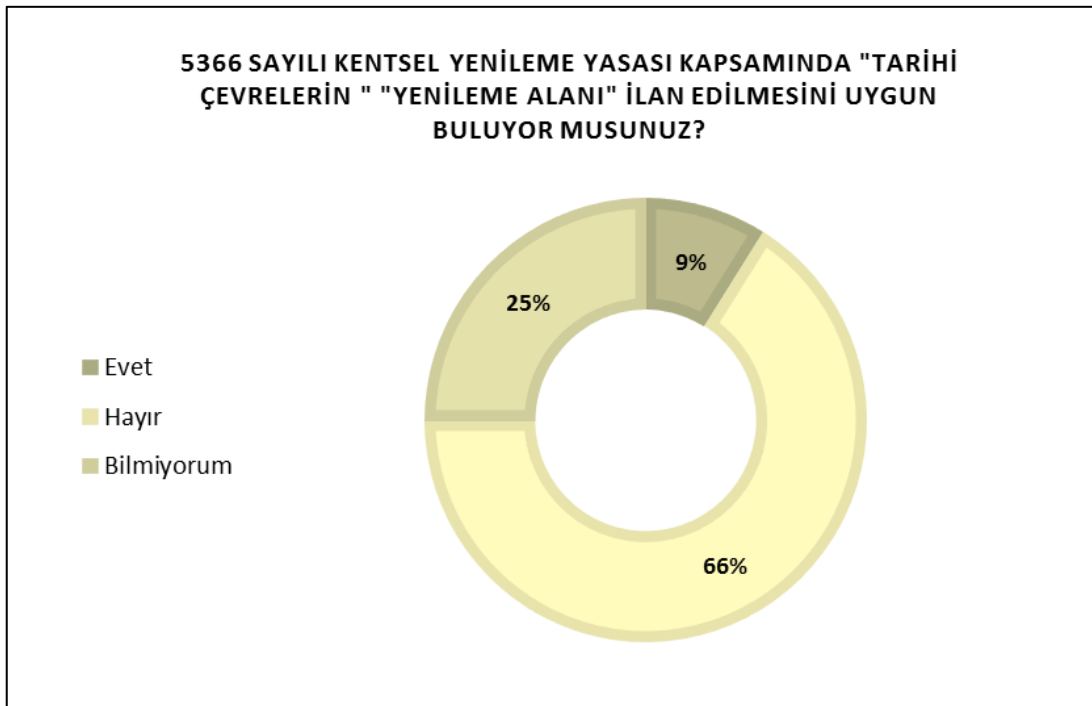

Şekil 4.8 Ülkemizde tarihi çevre koruma değerlendirme çalışmalarındaki sorunlar

Ülkemizde tarihi çevre koruma değerlendirme çalışmalarındaki sorunların değerlendirilmesinde tarihi çevre koruma bilincindeki eksiklik ve yönetsel sorunlar

en yüksek oranlarla ilk sırayı almıştır. Siyasi anlayış şekillendirici olmuş, yasal, sosyal ekonomik sorunlar ise bu değerlendirmeyi takip etmiştir. Oranlara bakıldığında teknik sorunların diğerleri kadar öne çıkmadığı görülmektedir. Bu durum teknik altyapı ve uzmanlıkların yeterli ancak eksik görüldüğü veya diğer sorunların fazlasıyla öne çıkarak teknik sorunları gölgede bıraktığı şeklinde yorumlanabilir.

Ülkemizde güncel olarak tarihi çevre değerlendirme çalışmaları kapsamında yenileme yasası ile yenileme alanı ilan edilen sit alanları konusunda katılımcıların genel fikri sorgulanmıştır.

Şekil 4.9 Tarihi çevrelerin "yenileme alanı" ilan edilmesine yönelik düşünceler
Katılımcıların %66'sı 5366 sayılı Kentsel Yenileme Yasası kapsamında "Tarihi Çevrelerin" "Yenileme Alanı" ilan edilmesine olumsuz yaklaşmış sadece %9'u sit alanlarının yenileme alanı ilan edilmesini olumlu bulmuştur. Ancak ciddi bir orandaki uzmanın bu konuya çekimser yaklaştığı da gözlemlenmektedir.

4.2 Kentsel Yenileme Alanları Ve Bu Alanlarda Gerçekleştirilen Projelerin Sorgulanması

Anketin ikinci bölümünde, ilk bölümde genel görüşlerin sorgulanmasının ardından çalışma alanlarına odaklanılmış Tarlabası Süleymaniye ve fener-balat yenileme projelerinin tarihi çevrede tasarım yaklaşımlarını irdelemek ve sorunlar var ise ortaya koymak amacı ile konu ile ilgili uzmanlardan değerlendirme yapmaları istenmiştir. Bu kapsamda projelerin mimari tasarım etkinliği ve koruma konusunda başarısı, tarihi çevrede tasarım ölçütlerine uygunluğu, projeye etki eden faktörler başlıkları altında anket çalışması yapılmıştır. Bu nedenle her alanla ilgili öncelikle genel olarak alan bilgileri, tarihsel süreçteki gelişimi, kentsel yenileme ilan edilme ve proje süreci, kentsel yenileme projesinin mimari tasarım çalışmaları anlatılacak sonrasında konu ile ilgili anket çalışması ile uzman görüşlerine yer verilecektir.

4.2.1 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi ve Mimari Tasarım Yaklaşımı

Tarlabası, İstanbul'un Avrupa yakasında, Beyoğlu ilçesinin kuzey bölgesinde Tarlabası Bulvarı'nın her iki tarafında uzanan bir semttir. Tarlabası, kuzeyde Dolapdere Caddesi, güneyde Tarlabası Bulvarı, batıda Ömer Hayyam Caddesi ve doğuda Talimhane ile sınırlanmaktadır. Tarlabası Bulvarı, Beyoğlu'nun ana yaya aksının yer aldığı, kültürel ve ticari hareketliliğinin merkezi olan İstiklal Caddesi'ne paralel uzanmakta, Cumhuriyet Caddesi ve Taksim Meydanı'nın kesişim noktasından başlayarak Refik Saydam Caddesi'nde son bulmaktadır. Kurtuluş, Beyoğlu-Tepebaşı, Taksim-Ayazpaşa ve Kasımpaşa semtleri Tarlabası'nın komşu semtleridir. Tarlabası semti batıdan doğuya doğru; Sururi, Kamer Hatun, Kalyoncu Kulluğu, Hüseyin Ağa, Bostan, Çukur, Bülbül ve Şehit Muhtar mahallelerinden oluşmaktadır.

Tarlabası bölgesinin gelişimi Beyoğlu ve Galata'nın gelişimi ile paralel ilerlemiş 19. Yüzyılda fiziksel olarak hızlı bir değişim yaşamıştır. Gayrimüslim nüfusunun yoğun olduğu Beyoğlu'nun yapısal ve kentsel düzeni, 1856 Islahat Fermanı ile yabancılara tanınan ayrıcalıklar sonucu daha sistemli bir hal almış, 1870 tarihli Pera yangını sonrasında Tarlabası'nı da kapsayan, caddelerin, geniş meydanların, tiyatroların ve otellerin yer aldığı "Yeni Şehir" projesi hazırlanmıştır [68]. Proje sonrası Tarlabası

Caddesi boyunca çoğunluğu azınlıklara ait ticaret fonksiyonları yer almıştır. 1900'lerin başında arazi fiyatlarının yükselmesi ile bitişik nizam konutların kat sayısı artırılarak 4-5 katlı yapılara dönüşmüş, Pera bölgesi üst sınıfın yerleşim bölgesi iken Tarlabası çoğunlukla orta sınıf gayrimüslim nüfusun yerleştiği konut alanı olarak gelişmiştir [69].

1942 yılında yürürlüğe giren ve azınlıklara uygulanana Varlık Vergisi sonucu Tarlabası'nda işyeri sahipliği el değiştirmiş, 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olayları sonucu azınlıklar gayrimenkullerini terk etmiş devam eden süreçte hızla elden çıkarmışlardır. 1950'lerde izlenen politikalar sonucu kırdan kentte göçün hız kazanması ile artan nüfusun bir kısmı terk edilmiş tarihi bölgelere yerleşmişlerdir. Tarlabası da bu dönemde Anadolu'dan göçle gelen dar gelirliler tarafından yerleşim alanı olarak seçilmiştir. Bölgenin gayrimüslim olan eski nüfusu hızla çevreyi terk ederken yeni nüfus da Tarlabası'nın terkedilmiş konutlarına kiracı ya da işgalci olarak yerleşmiş, bu durum bölgedeki fiziksel çöküntüyü hızlandırmıştır [70].

1980'li yıllara kadar Tarlabası aynı anda mekânsal ve sosyal bir köhneme ve çöküş dönemi yaşamıştır. Bu dönemde bölge genelinde boş olan tarihi konut alanları bakımsızlığa terk edilerek yoğun ve yanlış müdahalelerle kullanılmış, mevcut konutlar imalat ve depolama alanlarına dönüşmüş, giderek daha yoksul nüfusa ev sahipliği yapmıştır [71].

1980'lerde Tarlabası, en önemli mekânsal değişimi İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın döneminde yapılan yıkım çalışmaları ile yaşamıştır. İstanbul'u küresel kente dönüştürme amacı ile Dalan, kentte yeniden yapılanma çalışması başlatmıştır. Beyoğlu'nu yeniden canlandırmak ve kent içi ulaşım ağında bulunan mevcut tıkanıkların çözümünü sağlamak amacı ile ortaya konan ve 1986 yılında başlayan operasyon ile Tarlabası Caddesi'nin her iki yanında bulunan 167 si tescilli 370 bina istimlak edilerek, yıktırılmıştır. Taksim ile Tepebaşı'nı birbirine bağlayan Tarlabası Bulvarı ortaya çıkartılmıştır. Bu durum sonucunda Tarlabası Taksimden koparak kapalı bir bölge haline gelmiş bölgedeki sosyo-ekonomik ayrışmanın artmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Tarlabası'nın Beyoğlu ile olan tarihsel ilişkisi ve mevcut dokusu bozulmuştur [72].

1990'lara kadar göçmenler için geçiş alanı ve merkezi konumu nedeniyle bekarların oda kiralayarak geçici olarak yerleştiği bölge olma durumundayken 1990'lardan sonra çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göçen yeni göçmenlerin kalıcı yaşam alanı haline gelmiştir. Bununla birlikte kent içinde dışlanan topluluklar için de barınma alanı haline dönüşmüştür [70]. Devam eden süreçte Tarlabası'nda yoksulluk genel bir yapı haline gelmiş sosyo-ekonomik ve fiziksel çöküntü hızlanmıştır.

2000'li yıllarla birlikte dünyada kentsel miras alanlarına olan ilginin artması ve kent çeperlerinde oluşan uydu kentlerin maliyetli olması, tarihi kent merkezlerinde mevcut tarihi alanlara yönelimi arttırmıştır. Bu bağlamda özellikle İstanbul'u bir dünya kenti haline getirmek hedefi ile yerel yönetimler için bu alanların yeniden değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Tarihi kent merkezlerini dönüştürmeye ve değiştirmeye yönelik projeler geliştirilmeye başlanmıştır. Beyoğlu'nun bu dönemde kültür, turizm ve hizmet merkezi olarak dönüşmesi ile bölge yeniden canlanmış, beyaz yakalılar, orta sınıf yöneticiler için çekici hale gelmiştir. Beyoğlu sınırları içinde olan Tarlabası'nın bu kapsamda rant değeri artmış, 2003 yılı yerel seçimlerin ardından hazırlıklarına başlanan yasal altyapı süreci 2005 yılında tamamlanarak 5366 sayılı yenileme yasası çıkartılmış ve 2006 yılında Tarlabası yenileme alanı ilan edilmiştir [71].

Tarlabası Yenileme Alanı; 16.06.2005 tarih ve 5366 sayılı kanuna dayanarak 20.02.2006 tarih ve 10172 sayılı bakanlar kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilmiştir. Tarlabası 1. Etap yenileme projesi Tarlabası caddesinin kuzeyinde 20.000 m²'lik bir alanda Şehit Muhtar, Bülbül ve Çukur Mahallelerinde yer alan 360-361-362-363-385-386-387-593 ve 594 numaralı adaları kapsamaktadır (Şekil 4.10).

Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi kapsamında 07.06.2006 tarih ve 10573 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 360,361, 362, 363, 385, 386, 387, 593, 594 adalar için acele kamulaştırma kararı çıkarılmıştır. 16.03.2007 tarihinde Beyoğlu Belediyesi, yenileme projelerini hazırlatmak ve uygulamayı gerçekleştirmek amacıyla ihaleye çıkmış ve ihale şartnamesine en uygun teklifi veren GAP İnşaat ile Nisan 2007 tarihinde sözleşme imzalanmıştır. İhale şartnamesine göre alana ilişkin yenileme

projesi ile yenileme alanında, tarihi ve kültürel değerleri öne çıkaran farklı fonksiyonların bir arada olduğu bir alan yaratarak uluslararası düzeyde bir kent etkisi ortaya konması amaçlanmıştır. Bununla birlikte kültürel yapı ve mimari dokunun korunup yaşatıldığı, sürdürülebilir yüksek kaliteli kentsel doku oluşturulması hedeflenmiştir.

Tablo 4.1 5366 Sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilen Tarlabası Bölgesinin proje bilgileri

Proje adı	Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi
Proje ilan tarihi	20.02.2006
Konum	Beyoğlu
Proje alanı	360-361-362-363-385-386-387-593 ve 594 numaralı adalar
Proje alan büyüklüğü	20.000 m ²
İlgili kurumlar	Çalık Gayrimenkul Beyoğlu Belediyesi
İnşaat şirketi	GAP İnşaat
Müellif	Kerem Erginoğlu, Hasan Çalışlar, Nuran Karakaş Mehmet Alper, Han Tümertekin Hasan Kıvırcık, Yavuz Selim Sepin

Proje dokuz yapı adası içinde, %70i tescilli, 278 binayı kapsamaktadır. Hazırlanan projede bütün yapıların tarihi değerlerinin tahrip olduğu kabul edilmiş, yalnızca sokak cepheleri tutularak kalan kısımlarının yeniden inşa edilmesi esas alınmış, yapıların derinliklerinin azaltılarak kaybedilen alanların ilave kat olarak eklenmesi tasarlanmıştır [38]. Öneri arazi kullanımında yenileme projesinin %52'si konut alanı, %12'si ticaret, %17'si turizm yapısı ve %14'ü ofis yapısından oluşmaktadır.

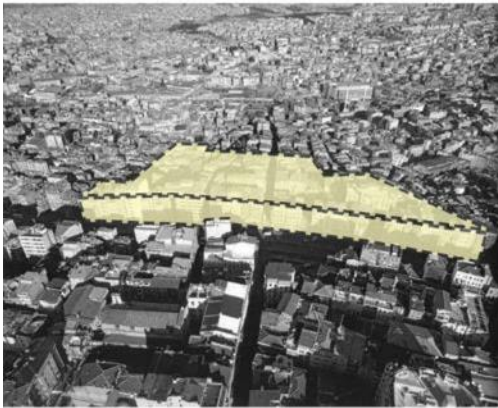
Proje Alanının Konumu

Proje Alanının Sınırları

Proje Alanının Mevcut Dokusu

Proje Alanının Sınırları

Proje Alanının Fotoğrafları

Şekil 4.10 Tarlabası proje alanı ve tarihi doku

Tarlabaşı 1.Etap yenileme alanı projeleri Mimarlar Odası tarafından alanda kentsel dokunun değişimine neden olacağı gerekçesiyle eleştirilmiş, 2008 yılında dava konusu olmuştur. Dava dilekçesinde genel olarak projelerin planlama ilkelerine, koruma ilkelerine, ilgili kanunlara, Anayasa'ya ve uluslararası sözleşmelere aykırı olduğunu belirtilmiştir. Tarlabaşı'nda halk evlerinden çıkmamakta dirense de 2010 yılında yıkım ve inşaat başlatılmış; semtte yaşayanlar proje nedeniyle mahallelerini terk etmek zorunda bırakılmıştır.

Bu kapsamda fizik mekânda yapılan değişiklikler ile sit alanındaki silüet etkisinin ve kentsel dokunun değiştirilmesi, bununla birlikte tescilli yapıların yalnızca cephelerinin korunması öngörülmüştür. Projede her yapı adası için tüm parseller birleştirilmiş, tek bir kütle olarak tasarlanmıştır, yapıların ışık ve yeşil alan ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla adalar iç avlulu şekilde oluşturularak mevcut dokudan farklılaşmıştır. Aynı zamanda güvenlik sorununu en aza indirmek amacı ile mevcutta ayrı girişli apartmanlardan oluşan adalar tek bir yapı olarak ele alınmış ve girişler kaldırılarak her ada için merkezi birkaç giriş tasarlanmıştır. Bununla birlikte alanda mevcut dokuda kat adedi 4-5 katlı iken projede otoparklarla birlikte 10-12 katlı yapılar ortaya konmuştur. Sonuç olarak mevcut kentsel dokunun sürekliliği devam ettirilmemiş, tersine mevcut kentsel doku hem yatay hem dikey düzlemde farklılaşmıştır (Şekil 4.11).

Projenin fiziksel kapsamı Şekil 4.11'de irdelenmiş, mevcut doku ve öneri doku ile Tarlabaşı bulvarına cephe olan bölgenin silüet değişimi gösterilmiştir.

Tarlabaşı Yenileme Projesi tezde belirlenen tarihi çevrede tasarım ölçütleri kapsamında incelendiğinde mevcut dokunun sürekliliğinin tahrip edildiği, farklı fonksiyonlar ve sosyal dokunun yaşantısına uygun olmayan tasarımlar ile yer ile bağ kuramadığı görülmektedir (Şekil 4.12). Tasarım çalışmalarında çağdaş bir tasarım anlayışı belirlense de yer ve süreklilik kavramlarını karşılamayan çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir.

Anket çalışmasının ikinci bölümünde özel çalışma alanı olarak belirlenen, İstanbul'da yenileme alanı ilan edilmiş Tarlabaşı, kentsel yenileme alanlarında hazırlanmış projeler, tarihi çevrelerde bütünlük koruma ve mimari tasarım ölçütleri kapsamında irdelenmiş katılımcılara bu başlıklar altında yöneltilmiş soruları değerlendirmeleri istenmiştir. Bu kapsamda Tarlabaşı yenileme projesi için kentsel koruma, anıt eserleri koruma ve mimari tasarımın etkinliği konuları katılımcılar tarafından değerlendirilmiştir.

Proje Alanının Mevcut Dokusu

Proje Alanının Öneri Dokusu

360 - 361 Ada Silüet

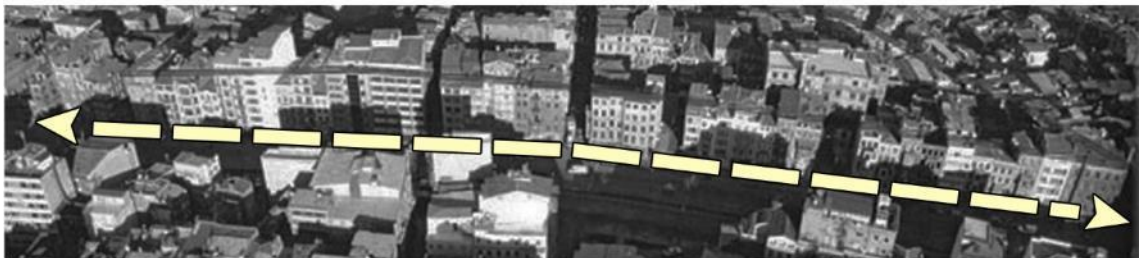
360 - 365 Ada Silüet

385 - 386 Ada Silüet

385- 360 Ada Silüet

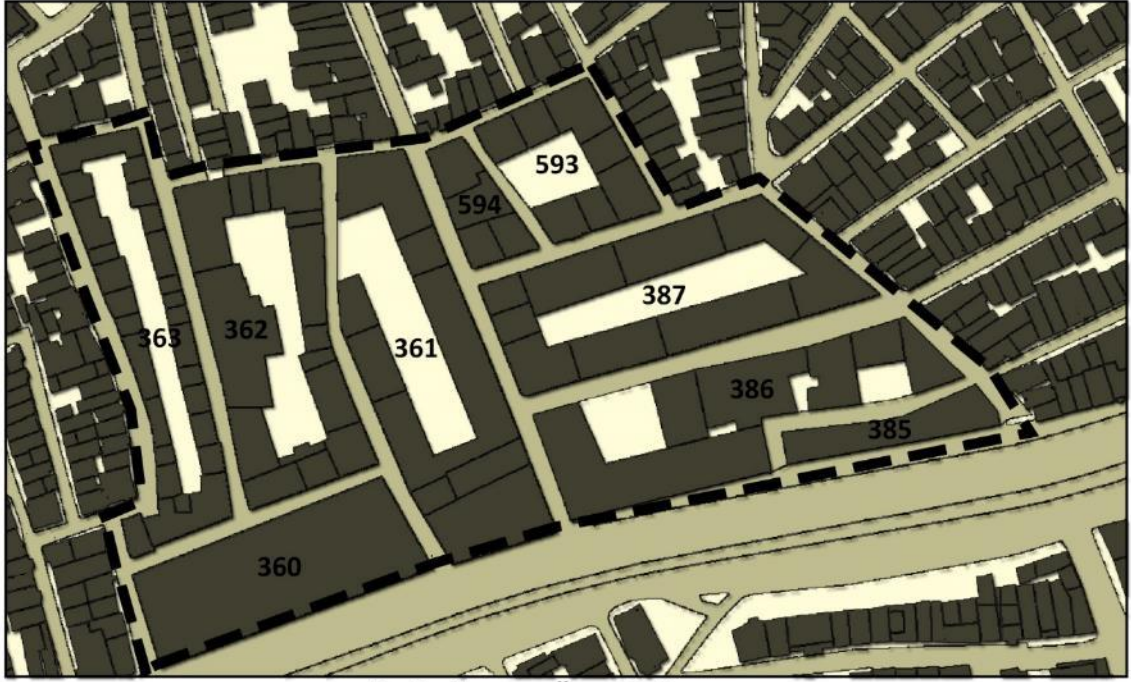
Şekil 4.11 Tarlabası proje alanı mevcut doku –proje alanı öneri doku

362 Ada

387 Ada

593 - 594 Ada

360 Ada

Proje Alanının Öneri Dokusu

386 Ada

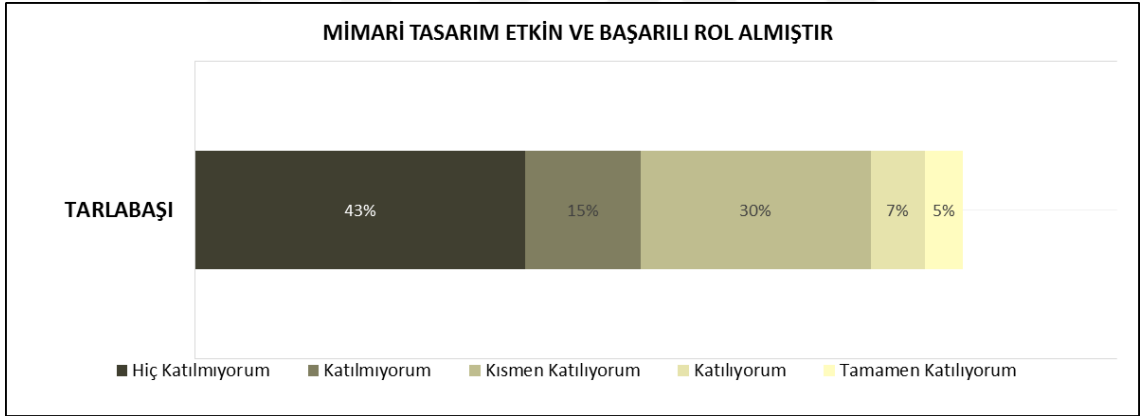
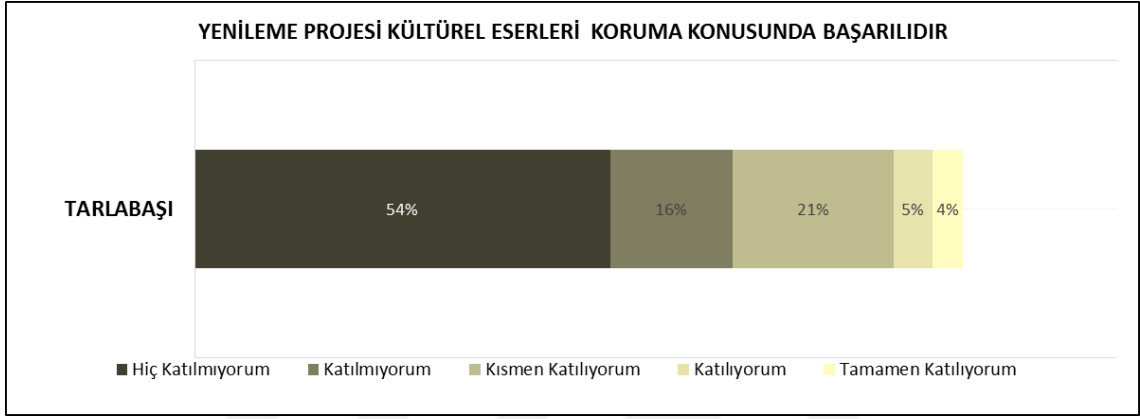
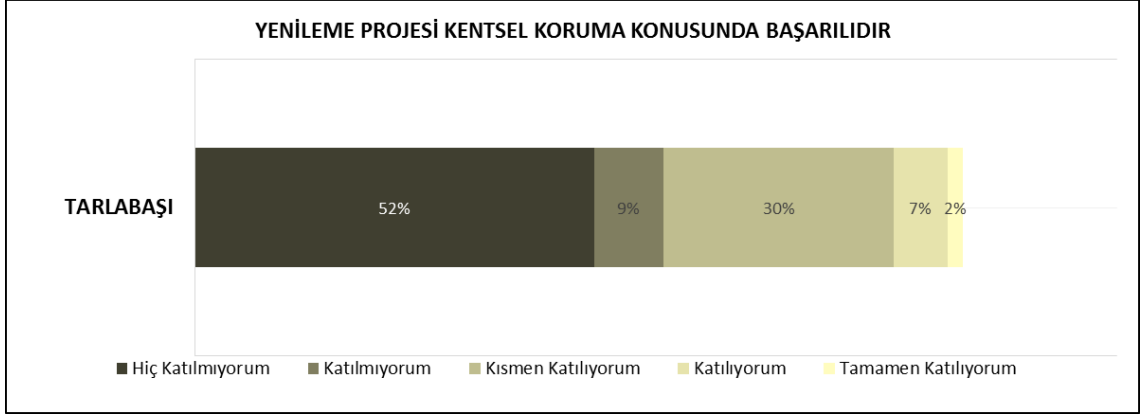

363 Ada

361 Ada

385 Ada

Şekil 4.12 Tarlabası kentsel yenileme projesi

Şekil 4.13 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin koruma ve mimari tasarım etkinliği açısından değerlendirilmesi

Tarlabası Yenileme Projesi koruma konusunda ele alındığında katılımcılar tarafından kentsel koruma ve anıt eser koruma konusunda başarılı bulunmamıştır. Ancak kentsel koruma konusunda %61 oranla başarısız bulunurken anıt korumada bu oran daha da yükselmiş katılımcıların %80'i Tarlabası Yenileme Projesi'ni anıt koruma konusunda başarısız bulmuştur. Konuya çekimser kalanların oranı ise her iki proje içinde %20 den fazladır. İki tablo içinde koruma konusunda başarılı bulma oranı %9 u geçmediği görülmektedir. Bununla birlikte mimari tasarımın etkisi proje

için yeterli görülmemiş yalnızca %12 si mimari tasarım çalışmalarını başarılı bulmuştur. Katılımcıların %30 konu ile ilgili çekimser kaldığı %58 i ise başarısız bulduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak üç tablo için bakıldığında Tarlabası kentsel yenileme projesi tasarımcı mimarin rolü ve koruma konusunda çoğunluk yetersiz bulmuştur (Şekil 4.13).

Anket çalışmasının ilk bölümünde “tarihi çevrede mimari tasarım nasıl olmalıdır?” sorusu ile ilgili değerlendirmelerden sonra bu bölümde tez çalışmasında irdelenen ve 3. Bölümde ortaya konan kavramlar kapsamında Tarlabası Yenileme Projesinin mimari tasarım yaklaşımlarının ortaya konması amacı ile katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Bu amaç doğrultusunda zaman, yer ve süreklilik başlıkları altında ele alınan dönemsel ayırt edilebilirlik, yer özgü olma ve mevcut dokunun sürekliliği ölçütleri konusunda projenin başarısı sorgulanmıştır.

Şekil 4.14 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesinin mimari tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Katılımcıların %48'i projede dönemsel ayırt edilebilirliğin sağlandığını %39'u ise döneminin ayırt edilmediğini belirtmiştir. Konu ile ilgili uzmanlarından net bir görüşe sahip olamadığı görülmektedir. Yere özgü olma konusunda değerlendirildiğinde ise %62 oranla projelerin yere özgü olmadığı belirtilmiş yalnızca %15 i bu konuda olumlu yanıt vermiştir. Bu doğrultuda yer ile ilgili daha belirgin bir fikir olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda projenin kentsel mekânın sürekliliğini olumsuz etkilediği %54 oranla yaygın görüş olarak belirtilmiş yalnızca %15 i süreklilik sağlama konusunda projeyi olumlu bulmuştur.

Tarihi çevrede mimari tasarım ölçütleri içinde değerlendirildiğinde dönemsel ayırt edilebilirlik olumlu ve olumsuz yanıtlar birbirine çok yakın olmakla beraber dönemsel ayırt edilebilirliğin sağlandığı çoğunluğun görüşü olarak belirtilmiş ancak yere özgü olma ve süreklilik konusunda başarısız bulunmuştur. Belirgin bir farkla projenin yere özgü ortaya konmadığı görüşü hakim olmuş bunu projenin kentsel mekânda süreklilik sağlayamadığı görüşü takip etmiştir (Şekil 4.14).

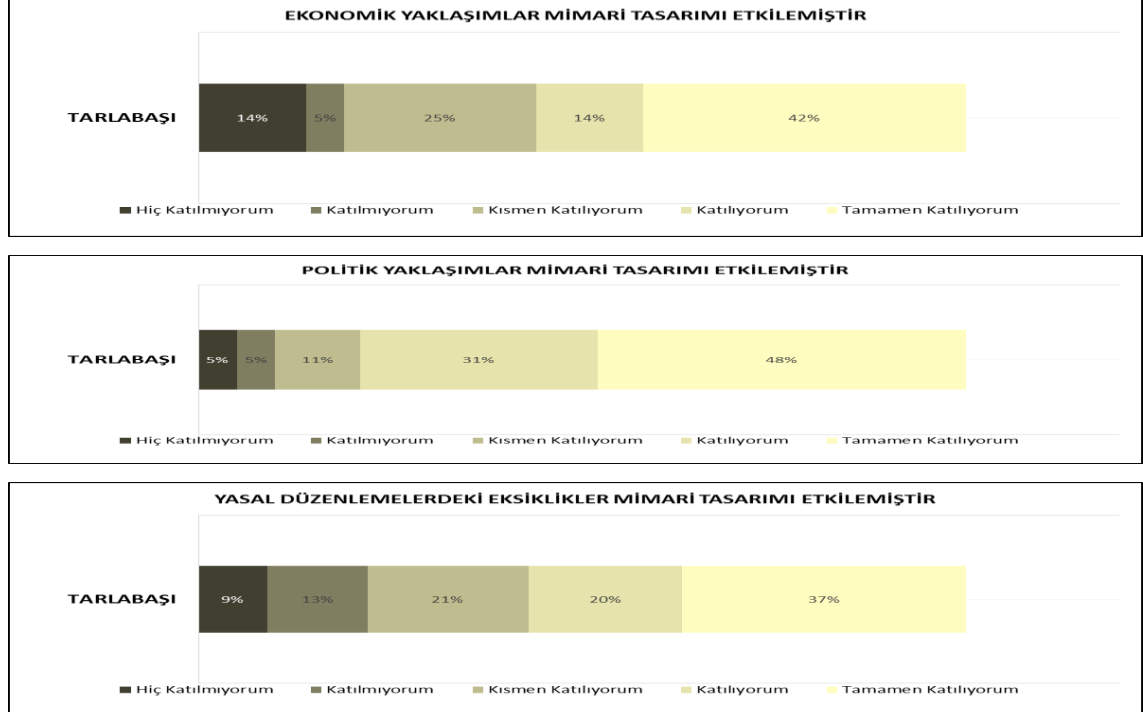
Ülkemizde tarihi çevrelerde yapılan çalışmaları etkileyen faktörler Tarlabası yenileme projesi özelinde sorgulanmış daha önce Türkiye geneli için öne çıkan cevaplar doğrultusunda katılımcılardan sırasıyla ekonomik, politik ve yasal etkenlerin tasarım çalışmalarına etkilerinin değerlendirilmesi istenmiştir.

Değerlendirmelerin sonucuna bakıldığında her üç etken arasında siyasi yaklaşımların etkisinin yoğun olduğu görülmektedir. Katılımcıların %79'u politik yaklaşımların projedeki mimari tasarımı etkilediği görüşünü savunmuşlardır. Politik yaklaşımları Tarlabası özelinde %57 oranla yasal düzenlemelerdeki eksikler, %56 oranla ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik durumun etkisi takip etmiştir (Şekil 4.15).

Tarlabası Yenileme Projesi mimari tasarım çalışmaları açısından değerlendirildiğinde; proje kapsamında önerilen yeni dokuda, eski mevcut sokak dokusu aynen korunsa da kentsel doku içerisinde bina büyüklükleri, kat yükseklikleri, fonksiyonlar ve cephe özellikleri farklılık göstermektedir. Bu kapsamda ada ölçeğinde kentsel mekânda sürekliliğin sağlanamadığı

görülmektedir. Bu doğrultuda anket çalışması sonuçlarında da sürekliliğin sağlanamadığı yaygın görüş olarak belirtilmiştir. Çalışmada zaman kavramı içinde dönemsel ayırt edilebilirlik incelendiğinde oluşturulan yeni tasarımların günümüz mimari tasarım anlayışının yansıttığı görülmüştür. Ancak projede lüks konut ve işyeri tasarımı ile mevcut sosyal dokuyu ve mevcut fonksiyonları göz önüne almayan, yerin ruhuna uygun olmayan tasarımlar ile projenin yere özgü olmadığı belirtilmiştir. Katılımcılar tarafından üç tasarım ölçütü arasında en çok bu kapsamda başarısız bulunmuştur. Bu bağlamda projede yerin ruhunu yansıtmayan tasarım kararları, fiziksel ve sosyal dokunun devamlılığının sağlanamaması sonucu koruma ve değerlendirme çalışmalarında belirlenen ölçütleri büyük oranda karşılayamadığı görülmüştür.

Ülkemizde koruma konusunda yasal düzenlemeler günümüzde uluslararası düzeyde geliştirilmiş olsa da politik ve ekonomik nedenler sonucu tarihi çevrelerin tahribatı devam etmektedir. Anket çalışmaları ile desteklenerek irdelenen Tarlabası yenileme projesi bu kapsamda tarihi çevrelerin korunması ve değerlendirilmesi konusunda olumlu bir örnek olarak görülmemektedir.

Şekil 4.15 Tarlabası Kentsel Yenileme Projesindeki mimari tasarım çalışmalarını etkileyen faktörler

4.2.2 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi ve Mimari Tasarım Yaklaşımı

Süleymaniye bölgesi İstanbul'un Fatih İlçesinde bulunmaktadır. Bölge, Ragıp Gümüşpala Caddesi ve Atatürk Caddesi, Ordu Caddesi, Fuat Paşa Caddesi ile çevrelenmektedir.

Süleymaniye bölgesi ismini 1557 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan Süleymaniye Külliyesi'nden almaktadır. Bölgede İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüsünü de içeren bölgede birçok anıt eser ve tescilli yapı bulunmaktadır.

Bölge, 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar Süleymaniye külliyesinin çevresinde varlıklı kesime ait konut alanı olarak gelişmiştir. Prost Planı (1936-1950) ile 1950'li yıllardan itibaren Haliç ve çevresinin sanayi alanlarına dönüşümü Süleymaniye bölgesinde de görülmüş konut alanları yerini imalat sektörüne bırakmaya başlamıştır. İstanbul'da artan sanayileşme sonucu ortaya çıkan yoğun göç Haliç kıyılarının değişimine neden olmuştur. Cumhuriyet sonrası bölgede yaşayan üst gelir grubunun yeni apartmanlaşan alanları tercih etmesi ve 1950'lerde Anadolu kırsalından göç edenlerin bölgeye yerleşmesi Süleymaniye'nin fiziksel ve sosyal dokusunun değişmesine neden olmuştur Bununla birlikte İstanbul'da Menderes döneminde Tarihi Yarımada'da açılan yeni yollar (1957) Süleymaniye Bölgesi'nin gelişimini de etkilemiş, eski kent dokusu tahribata uğramıştır.

Hazırlanan 1964 tarihli Sur İçi Nazım İmar Planında mevcut onaylı imar planlarının birleştirilmesi amaçlanmış, Süleymaniye Külliyesi ve İstanbul Üniversitesi'nin yer aldığı alanla birlikte Süleymaniye bölgesi konut işlevli olarak yer almıştır. Planda eski eserlerin aynen korunması gerektiği belirtilmiş fakat yeni bir fonksiyon önerisi yapılmamıştır (Balcan, 2012 s.146).

1950'li yıllarda başlayan sanayileşme süreci ile değişmeye başlayan bölgede 1980'lere kadar mevcut dokudaki yapılar bakımsız kalmış, yanlış müdahaleler sonucu özgünlüğünü kaybetmiş, bununla birlikte konut kullanımı yerini depo ve imalat kullanımına bırakmıştır. Tüm bu süreçler bölgedeki tarihi dokunun hızlı bir şekilde tahrip olmasına yol açmıştır. (Erzene 2013 s.97)

1983 yılında, UNESCO'nun 1972 yılı sözleşmesinin ülkemiz tarafından kabul edilmesinin ardından 1985 yılında Tarihi Yarımada'da Süleymaniye'nin de içinde bulunduğu dört bölge İstanbul Dünya Kültür Miras Listesi'ne alınmıştır. Bu gelişmeler sonucunda 1995 yılında tarihi yarımada sit alanı ilan edilmiş ve 2011 yılında 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, 2012 yılında ise 1/1000 ölçekli Koruma amaçlı Uygulama İmar Planı yürürlüğe girmiştir. (Balcan, 2014 s.3)

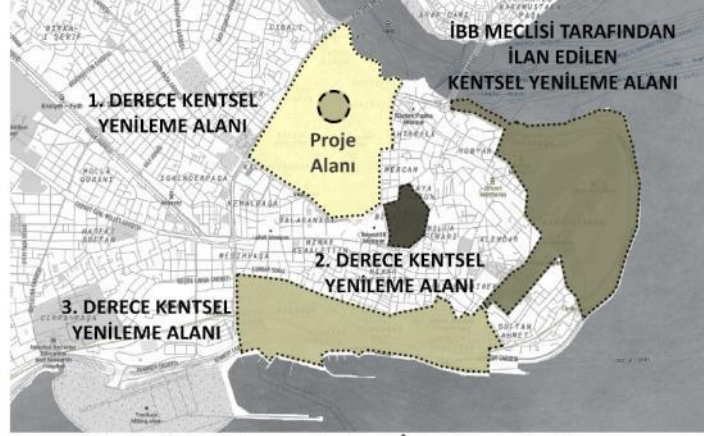
Süleymaniye Yenileme Alanı, 24.05.2006 tarih 10501 sayılı Bakanlar Kurulu Kararınca Yenileme Alanı olarak ilan edilmiştir. 2008 yılında onaylanan projede yok olan tarihi konut dokusunun yeniden canlandırılması ve bir Osmanlı Mahallesi yaratma fikri esas alınmıştır. Bu kapsamda proje mevcut tarihi yapıların restorasyonu, kaybolmuş tarihi yapıların rekonstrüksiyonu ve boş parseller için yeni yapı tasarımı şeklinde hazırlanmıştır.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi ve KİPTAŞ ortaklığıyla yürütülen proje Süleymaniye bölgesi içinde Yenileme Alanı olarak belirlenen Yavuz Sinan, Sarıdemir, Hacı Kadın, Demirtaş, Hoca Gıyasettin, Molla Hüsrev, Süleymaniye ve Kalenderhane mahalleleri ile 900 yapıyı kapsayarak 5 etap olarak tasarlanmıştır. Proje maliyetinin %60'ı İl Özel İdare, kalan % 40'ı ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bütçesinden karşılanmıştır. Süleymaniye için geliştirilen vizyon, yanarak, yıkılarak, apartmanlaşarak, depo ve imalathaneye dönüşerek adeta yok olan Dünya Miras Alanı Süleymaniye'nin özgün ahşap konut dokusunun, yeniden yaratılması olarak özetlenmektedir [4].

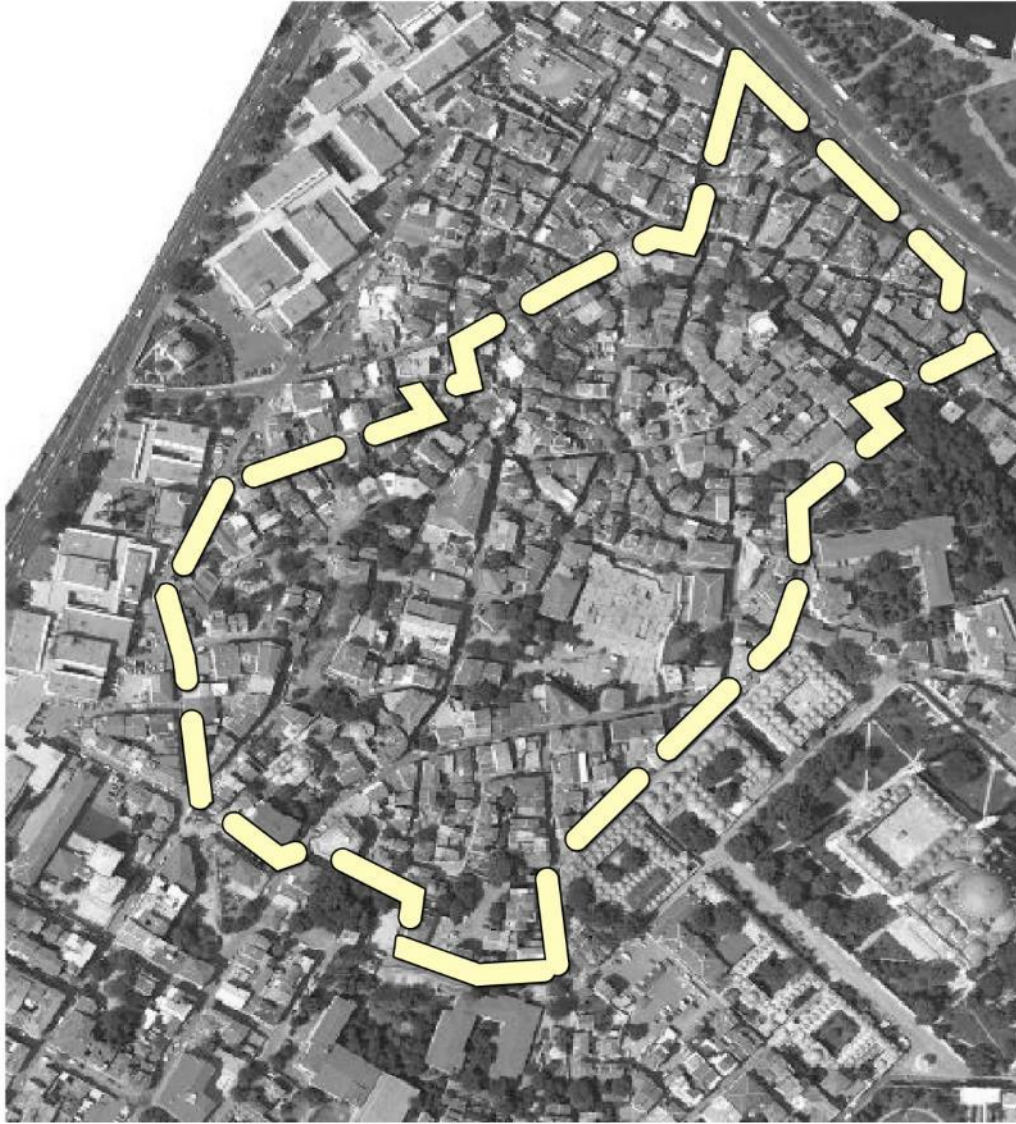
2008 yılında Süleymaniye 1. Etap Yenileme Alanı'nda bulunan ve KİPTAŞ tarafından yaptırılan ada avan projeleri İstanbul Yenileme Alanları KTVKKBK Müdürlüğü tarafından onaylanmaya başlanmıştır. 2005 yılındaki Tarihi Yarımada 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı'nı esas alarak hazırlanan avan projeler, tescilli yapılarda, kullanıma ve fonksiyon değişikliğine bağlı bozulma yaşayan ahşap yapıların yıkılmadan hazırlanan restorasyonu ve yıllar içerisinde apartmanlaşmaya başlayan bazı parsellerin arşiv fotoğrafları ve eski haritalardaki konumu dikkate alınarak rekonstrüksiyonunu içermektedir. Proje 4 mahalle içinde 39 yapı adası için 707 yapıyı kapsamaktadır. Mevcut yapıların 330'u tescilli olup 26 adet anıt yapı bulunmaktadır (Şekil 4.16).

Proje Alanının Konumu

Kentsel Yenileme Alanları İçinde Proje Alanı

Şekil 4.16 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi çalışma alanı genel bilgileri

Öneri Yol Sistemi

Öneri Bina Dokusu

Şekil 4.17 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi çalışma alanı öneri yol ve bina dokusu

510 Ada Geçmiş

510 Ada Bugün

510 Ada Gelecek

505 Ada Geçmiş

505 Ada Bugün

505 Ada Gelecek

565 Ada Geçmiş

565 Ada Bugün

565 Ada Gelecek

565 Ada Geçmiş

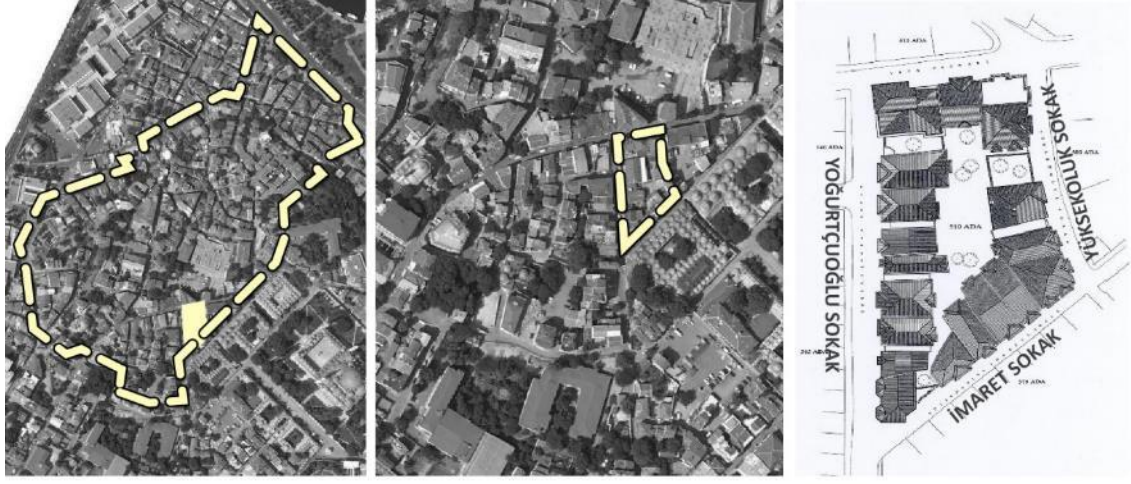

565 Ada Bugün

565 Ada Gelecek

Şekil 4.18 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi örnek tasarım çalışmaları

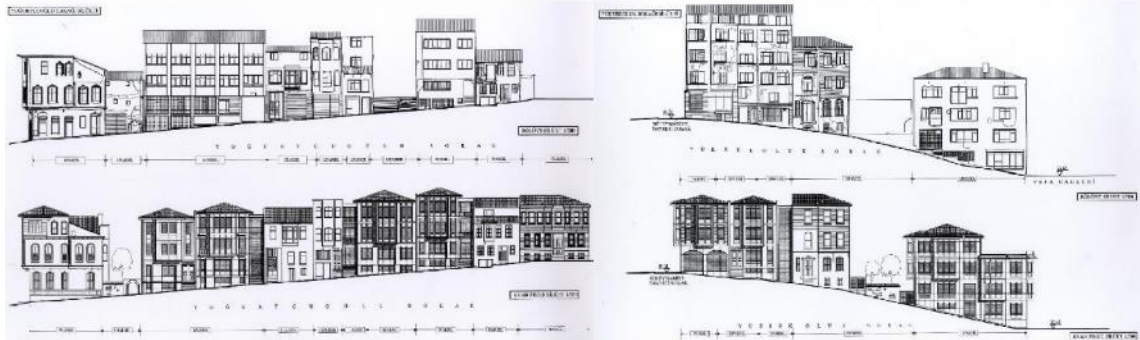

510 Ada Konumu

Vaziyet Planı

Yoğurtçuoğlu Sokak - Eski - Yeni Silüet

İmaret Sokak - Eski - Yeni Silüet

Yüksekokuluk Sokak - Eski - Yeni Silüet

Şekil 4.19 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi 510 ada tasarım çalışmaları

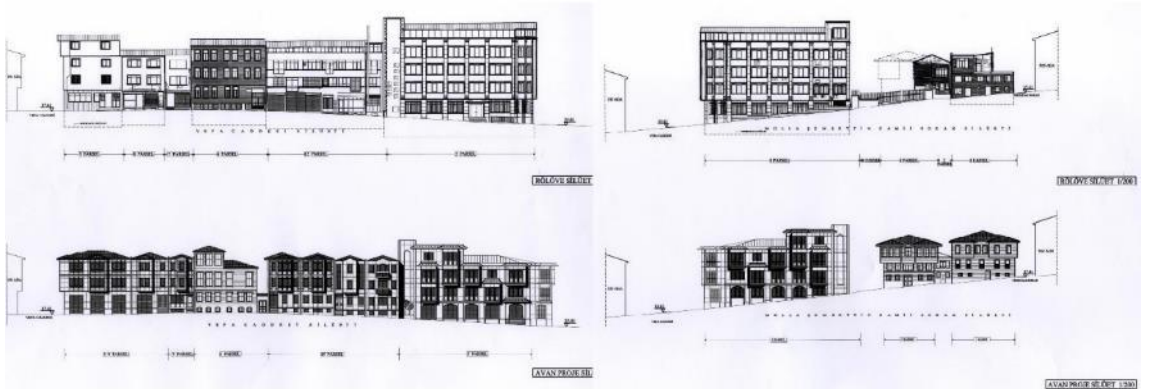

536 Ada Konumu

Vaziyet Planı

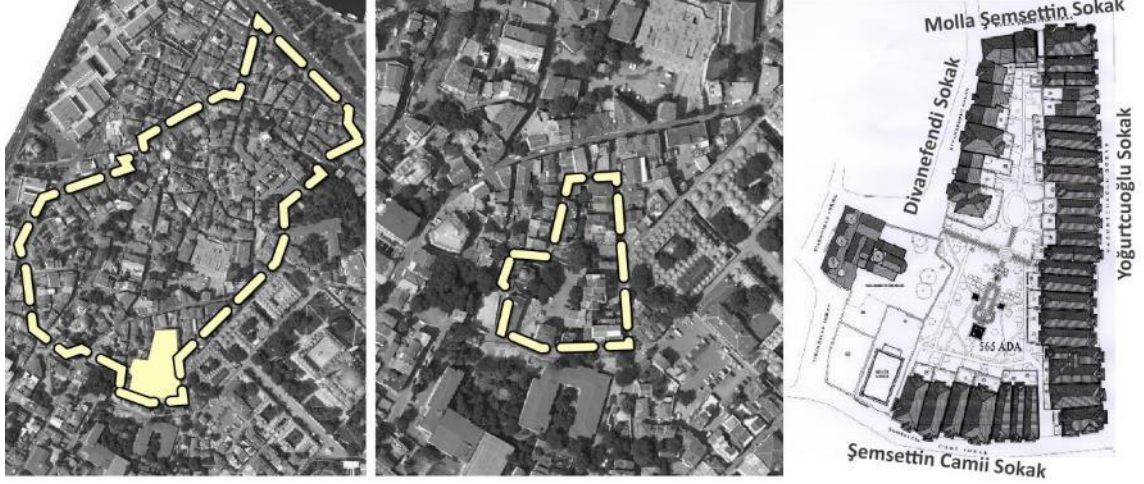
Tirenaz Sokak Eski - Yeni Silüet

Vefa Caddesi Eski - Yeni Silüet

Molla Şemsettin Camii Sokak Eski - Yeni Silüet

Şekil 4.20 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi 536 ada tasarım çalışmaları

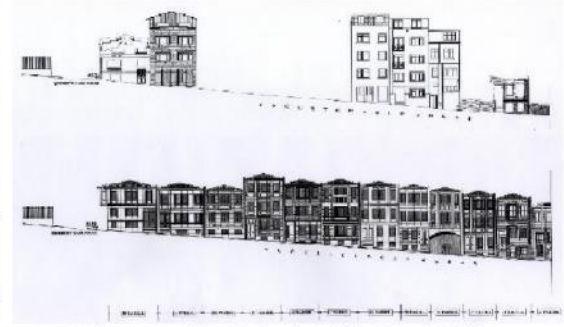

565 Ada Konumu

Vaziyet Planı

Yoğurtcuoğlu Sokak Eski - Yeni Silüet

Yoğurtcuoğlu Sokak Eski - Yeni Silüet

Şemsettin Camii Sokak Eski - Yeni Silüet

Molla Şemsettin Sokak Eski - Yeni Silüet

Diyanefendi Sokak Eski - Yeni Silüet

Şekil 4.21 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi 565 ada tasarım çalışmaları

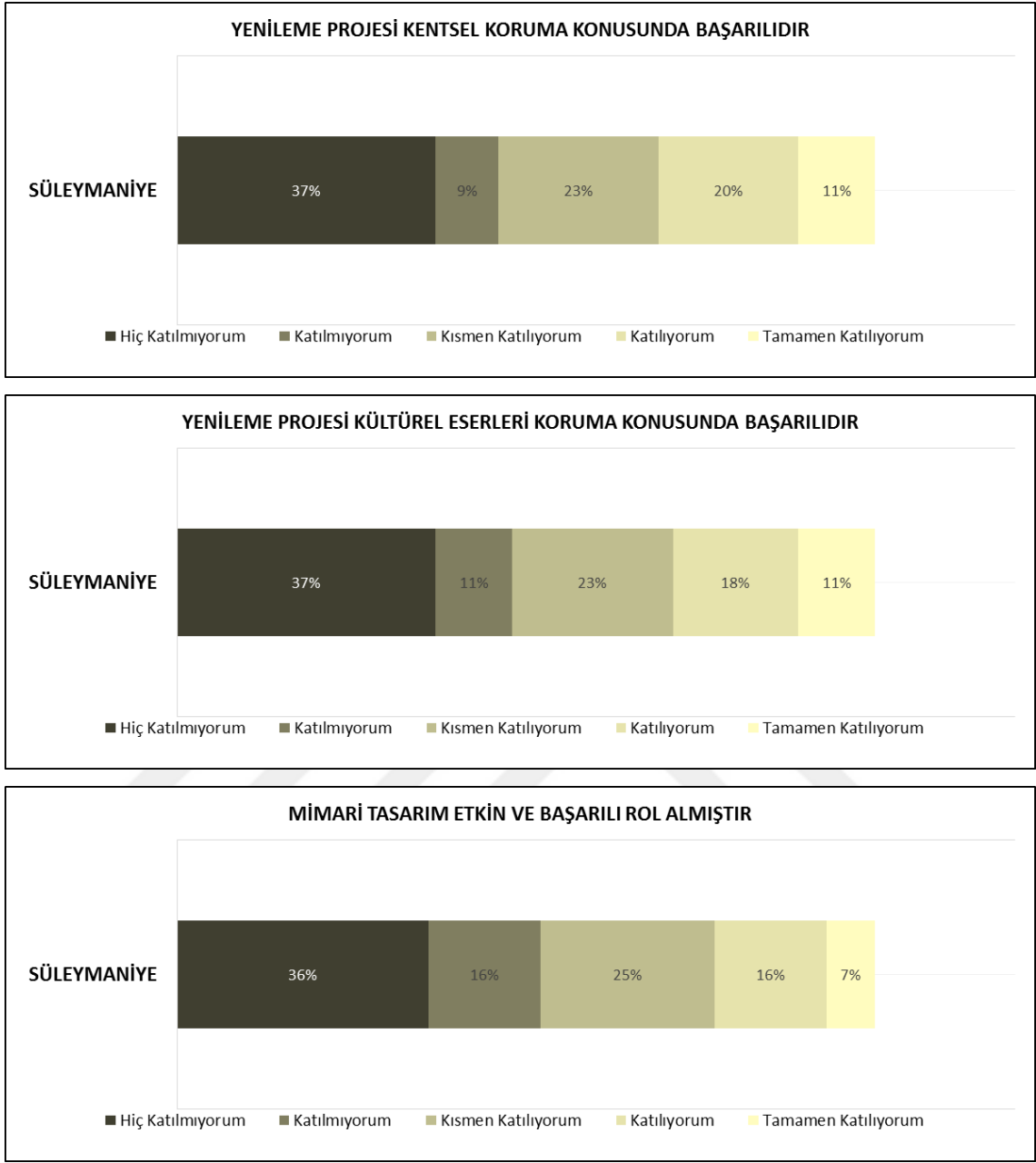
Tablo 4.2 5366 Sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilen Süleymaniye Bölgesinin proje bilgileri

Proje adı	Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesi
Proje ilan tarihi	24.05.2006
KONUM	Fatih
Proje alanı	39 adet yapı adası
Proje alan büyüklüğü	939.000 m ²
İlgili kurumlar	Kiptaş Fatih Belediyesi
İnşaat şirketi	Kuzu İnşaat Diar Süleymaniye Gayrimenkul A.Ş
Müellif	Arima Mimarlık Hanart Mimarlık Halil Onur

Süleymaniye Yenileme Projesi tezde belirlenen tarihi çevrede tasarım ölçütleri kapsamında incelendiğinde dönemsel ayırt edilebilirliğin zayıf olduğu görülmektedir. Projede mevcut dokuda yok olmuş yapıların rekonstrüksiyon çalışmaları ile yeniden yapılması ile kentsel dokuda farklılaşma öngörülmüştür. Yer kavramı yalnızca fizik mekânda ele alınmış tasarım çalışmalarında eski dokunun canlandırılması kapsamında yeni yapı tasarımları yalnızca cephe elemanlarında benzerlikler kullanılarak ortaya konmuştur (Şekil 4.18). Yenileme projesi kapsamında irdelenen 510, 536 ve 565 no'lu adalarda mevcut kent dokusunun farklılaştığı, cephe çalışmalarında ise mevcut yapıların yıkılıp yerine cephe özellikleri bölgedeki tarihi yapılara benzeyen yapılar ortaya konduğu görülmektedir. (Şekil 4.19, 4.20, 4.21)

Anket çalışmasının ikinci bölümünde özel çalışma alanı olarak belirlenen, İstanbul'da yenileme alanı ilan edilmiş Süleymaniye bölgesi için hazırlanmış projeler, tarihi çevrelerde çalışmada belirlenen mimari tasarım ölçütleri kapsamında irdelenmiş katılımcılara koruma yeni yapı ve ülkemizdeki sorunlar başlıklar altında soruları yöneltilmiştir.

İlk olarak projenin kentsel koruma ve kültürel eserleri koruma ve mimari tasarımın etkinliği konusundaki başarısı ile ilgili görüşleri sorulmuştur.

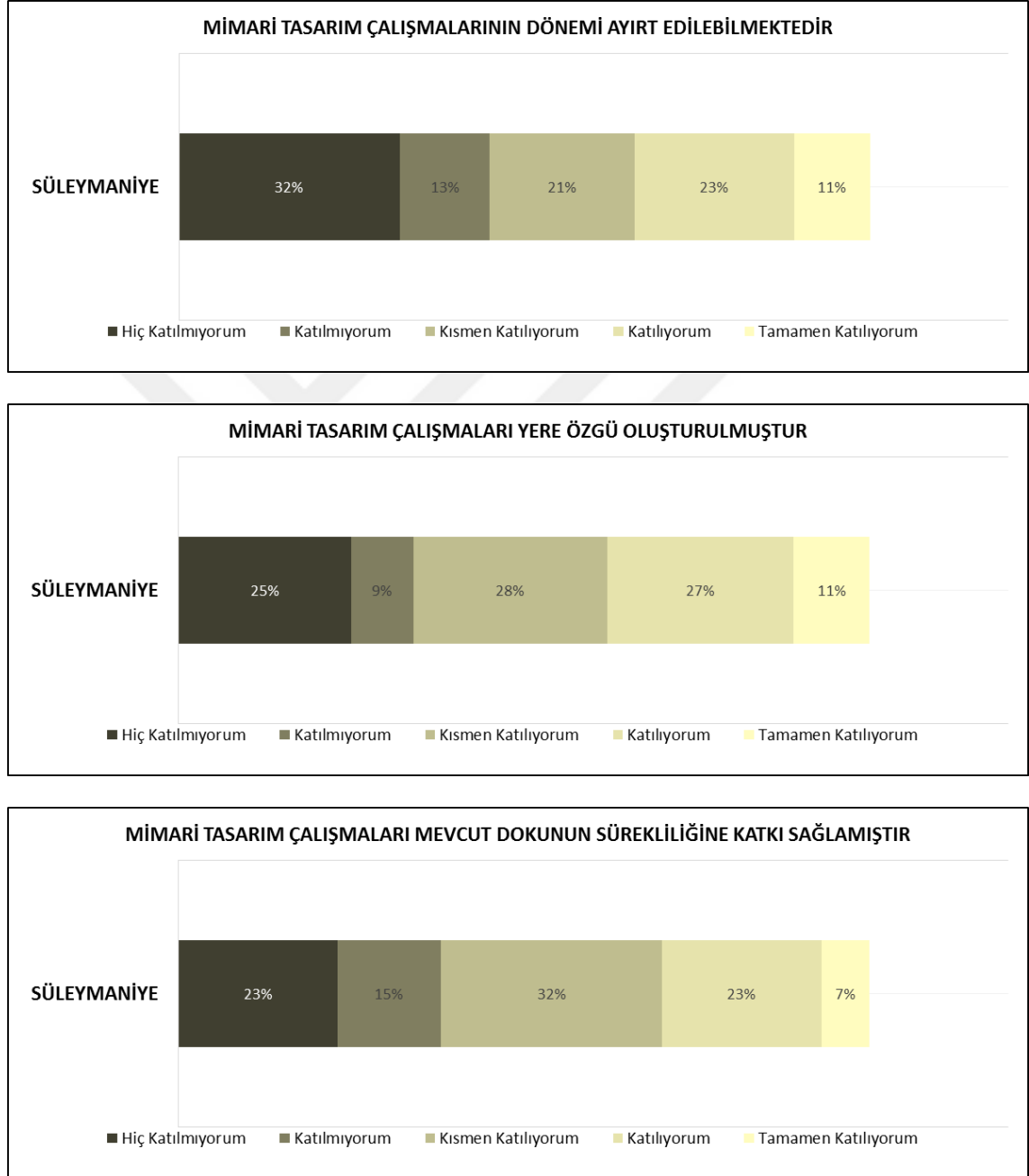

Şekil 4.22 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesinin koruma ve mimari tasarım etkinliği açısından değerlendirilmesi

Katılımcıların %46'sı kentsel koruma konusunda, %48'i de kültürel eserleri koruma konusunda başarılı bulmamıştır. Mimari tasarımın etkinliği ise %52 oranla yetersiz bulunduğu görülmektedir. Projenin kentsel koruma ve anıt eser koruma konusunda başarısının değerlendirilmesinde katılımcılar %23 oranında çekimser kalmıştır.

Mimari tasarımın etkinliğinin değerlendirilmesi konusunda ise katılımcıların %25i kararsız kalmıştır (Şekil 4.22).

Süleymaniye yenileme projesi çalışmada belirlene tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ölçütleri kapsamında katılımcılar tarafından değerlendirilmesi istenmiş, zaman, yer ve mekân başlıkları altında sorular yöneltilmiştir.

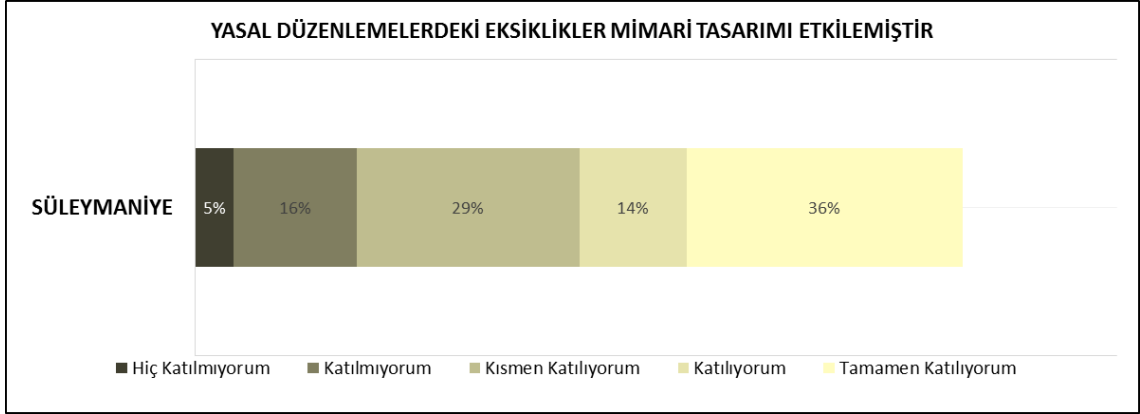
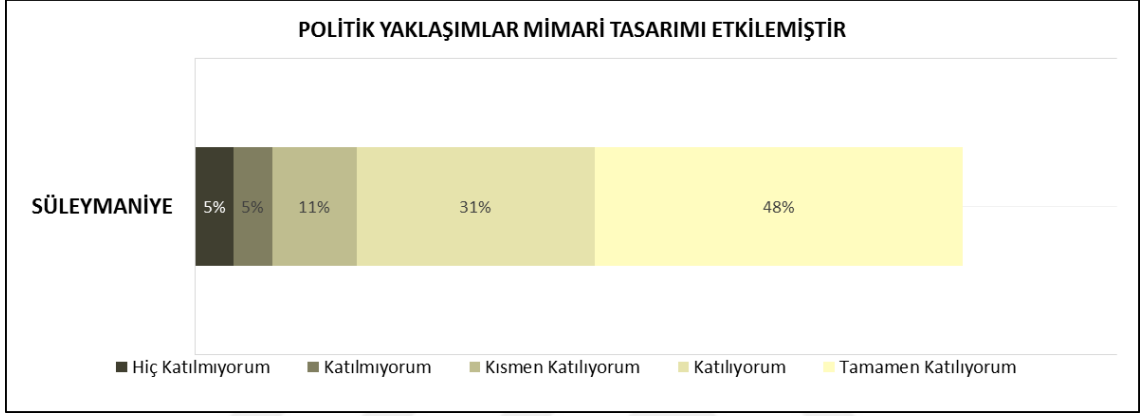
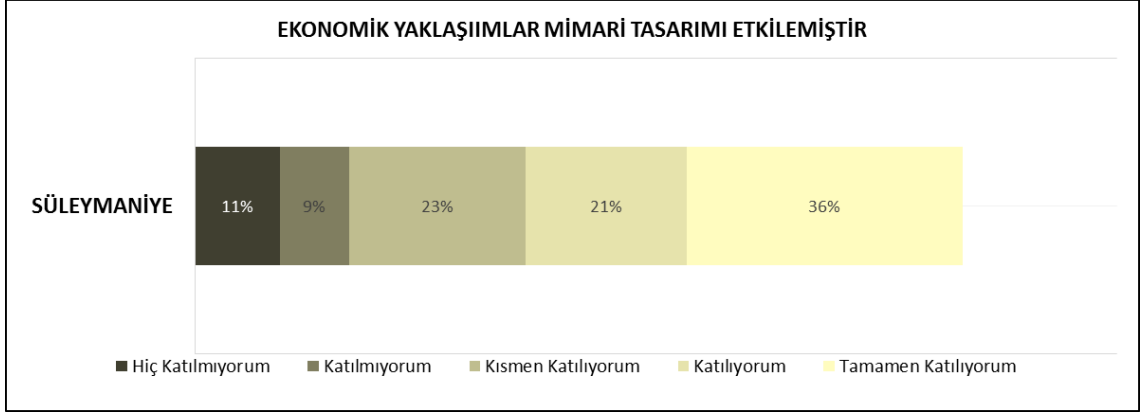
Şekil 4.23 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesinin mimari tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Süleymaniye yenileme projesi tarihi çevrede yeni yapı tasarımı ölçütleri kapsamında değerlendirildiğinde katılımcıların %45'i tarafından projenin günümüz mimari tasarım anlayışını yansıtmadığı %34'ü tarafından ise yeni yapıların döneminin ayırt edilebildiği görüşü ortaya konmuştur. Projede Süleymaniye bölgesine uygun tasarımlar geliştirildiği konusunda katılımcılar arasında olumlu ve olumsuz görüşlerin birbirine yakın olduğu, katılımcıların %38'i yere özgü tasarımlar ortaya konmuştur yanıtını verirken %34'ü olumsuz yanıt verdiği görülmektedir. Süreklilik konusunda ise katılımcıların %32 si kararsız kalmış yalnızca %30'u projenin mevcut dokunun sürekliliğine katkı sağladığını söylemiştir. Tasarım ölçütleri konusunda değerlendirmelere bakıldığında olumlu ve olumsuz yanıtların özellikle yere özgü olma ve süreklilik konusunda birbirine yakın olduğu görülmektedir. Ancak projenin dönemsel ayırt edilebilirliği katılımcılar tarafından daha belirgin bir oranla olumsuz bulunmuştur (Şekil 4.23).

Projede ortaya konan mimari tasarım yaklaşımını etkileyen faktörlerin ortaya konması amacı ile Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik, politik ve yasal durumu ile ilişkisi sorgulanmıştır.

Anket sonuçlarına göre Süleymaniye Yenileme Projesi için %89 oranla politik yaklaşımların tasarımları etkilediği görüşü hakim olmuştur. Katılımcılar politik yaklaşımların ardından sırasıyla %57 oranla ekonomik yaklaşımların, %50 oranında da yasal düzenlemelerin mimari tasarım çalışmalarını etkilediğini belirtmiştir (Şekil 4.24).

Süleymaniye yenileme projesi koruma ve değerlendirme çalışmaları anket sonuçlarına göre incelendiğinde uzmanlar tarafından kentsel koruma ve anıt eser koruma konusunda başarılı bulunmamıştır. Projede özellikle yeni yapı tasarımlarında çağdaş mimari anlayışının ortaya konmadığı yapılan tasarımların döneminin ayırt edilemediği görüşü baskındır. Sorgulanan ölçütler arasında projenin yere özgü ortaya konduğu fikrine uzmanlar tarafından diğerlerine oranla en çok katılım sağlanmıştır. Bununla birlikte Süleymaniye Yenileme Projesinin en çok mevcut siyasi durum etkisinde şekil aldığı sonrasında sırasıyla ülkemizdeki ekonomik anlayışın ve yasal düzenlemelerin projede etkisinin olduğu belirtilmiştir.

Şekil 4.24 Süleymaniye Kentsel Yenileme Projesindeki mimari tasarım çalışmalarını etkileyen faktörler

4.2.3 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi ve Mimari Tasarım Yaklaşımı

Tarihi yarımadanın kuzeydoğusunda Cibali ve Balat arasında yer alan Fener semti bölgedeki Rum Patrikliği nedeniyle Rumların yoğun olarak yerleştikleri bir bölgedir.17. yüzyılda fener seçkin ve burjuva Rumların konut alanı olarak gelişmiştir. Ayvansaray ve Fener arasında kalan Balat semti ise genel olarak bir Yahudi yerleşimi olmuştur. Fener-Balat bölgesinin yerleşim yapısı, 19. yy. 'la birlikte değişmeye başlamıştır. 1894'teki yangın ve izleyen yıllardaki pek çok deprem nedeniyle Fener ve Balat aileleri burayı terk etmeye başlamışlardır. Bölgede 19. yüzyılda yangınlar sonrası ızgara planlı sokak dokusunun hakim olduğu yığma yapıli konutlardan oluşan kentsel doku günümüze kadar ulaşmıştır [70].

20. yüzyılın başlarında Henri Prost'un planı ile Haliç çevresinin endüstri alanı olarak belirlenmesi Fener-Balat kıyı şeridinin de bozulmaya başlamasına sebep olmuştur. Anadolu'nun kırsal bölgelerinden endüstrilerde iş bulmak amacıyla göç edenler Fener ve Balat'taki gayri Müslüm azınlıkların terk ettiği konutlara yerleşmeye başlamışlardır. 1980'li yıllara kadar çöküntü süreci devam etmiştir.

Neoliberal politikaların hakim olduğu 1980'li yıllara gelindiğinde İstanbul küresel bir yatırım merkezi olarak pazarlanmıştır. Bu kapsamda 1984 ile 1989 yılları arasında Haliç Kıyı Düzenlemesi Projesi ile Haliç çevresindeki sanayi fonksiyonu kentin dışına taşınmıştır [73]. Fener ve Balat bölgesi Dünya Miras Listesine alınan İstanbul kara surlarının bitişiğinde yer almaktadır, ancak proje kapsamında veya 1984 İmar Planı'nda bölgenin korunması ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Sonuç olarak Fener-Balat bölgesinde HKDP'nin uygulandığı kısımda proje öncesi 331 yapı mevcutken proje sonrası 41 tanesi ayakta kalmıştır [74].

1996 yılında İstanbul'da düzenlenen Habitat II konferansı sonucu UNESCO, kentin tarihi bölgeleri ile ilgili bir proje gerçekleştirmek istemiş, Fatih Belediyesi işbirliği ile fizibilite çalışmalarının yapılmasına karar vermiştir. 1998 yılında UNESCO'ya sunulan "Balat ve Fener Semtlerinin Rehabilitasyonu" raporu, Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği, UNESCO Dünya Mirası Merkezi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Merkezi tarafından ortaklaşa hazırlanmıştır.

Hazırlanan raporda barınma sorunlarına, sağlık hizmetlerinin yetersizliğine, eğitim altyapısı ve işsizliğe bununla birlikte düşük kamusal alan kalitesi sorunlarına dikkat çekilmiştir. Bu sorunları çözmek için konutların rehabilitasyonu, kentsel donatıların iyileştirilmesi, mesleki eğitim faaliyetlerinin geliştirilmesi ve kamusal hizmetlerin ve kentsel altyapının iyileştirilmesi ile kentsel çevrenin rehabilitasyonu, ticaret ve

zanaatın yeniden canlandırılması önerilmiştir. Siyasi ve ekonomik nedenler sonucu projeye katılım sağlanamamış ve durdurulmuştur.

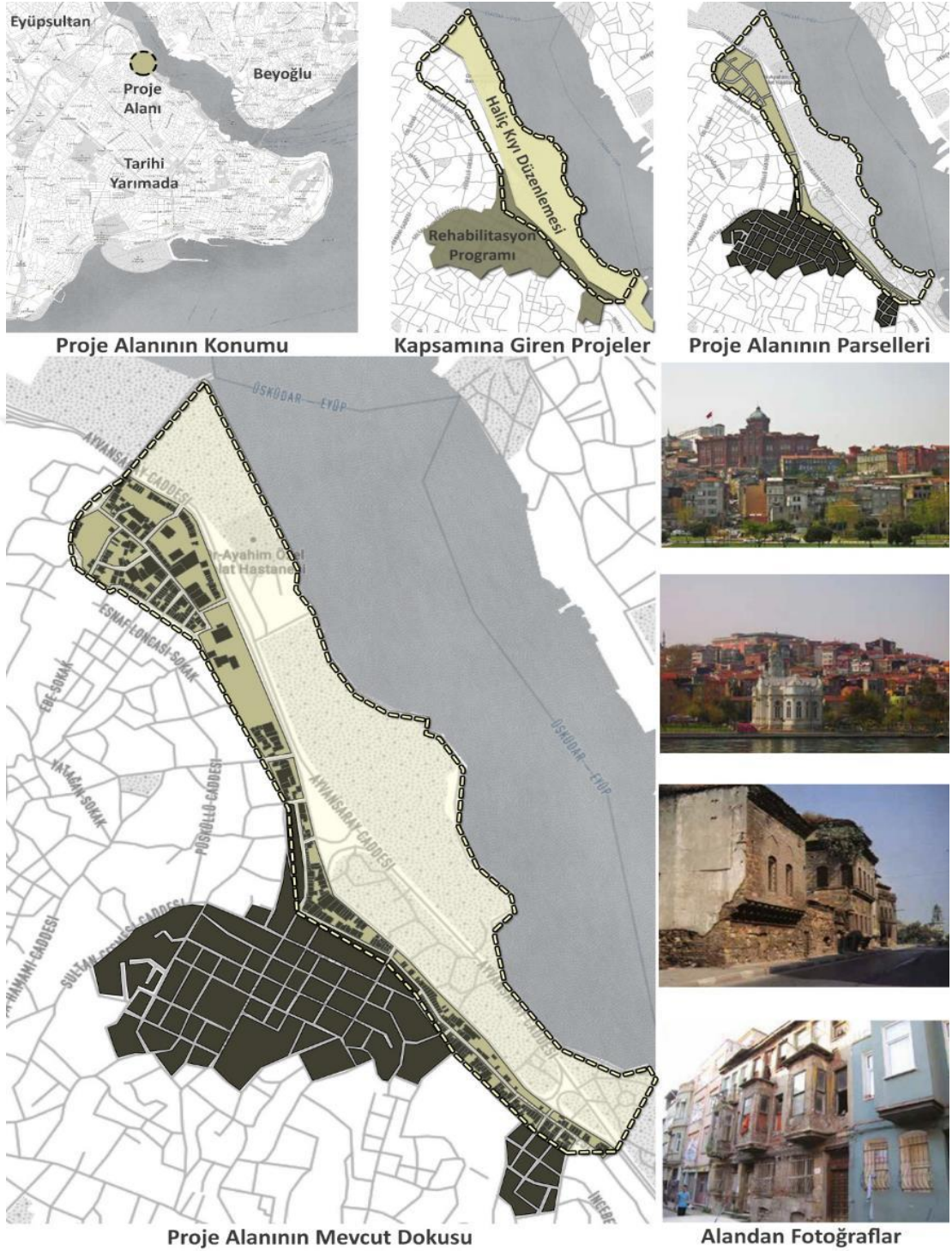
22.04.2006 tarih, 26417 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Fener-Balat Yenileme Alanı ilan edilmiş ardından Fener-Balat Yenileme Projesi 2010 yılında onaylanmıştır. Devam eden süreçte Fatih Belediyesi 2942 sayılı kanununun 27. maddesi uyarınca 2012 yılında yenileme alanı ilan edilen alan için acele kamulaştırma kararı almıştır.

Tablo 4.3 5366 Sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilen Fener-Balat bölgesinin proje bilgileri

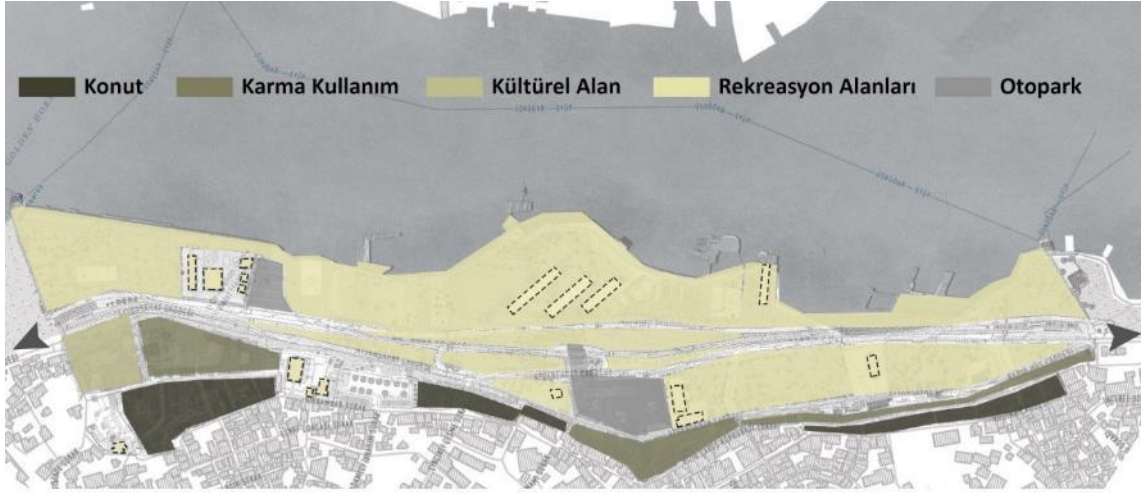
Proje adı	Fener Balat Kentsel Yenileme Projesi
Proje ilan tarihi	22.04.2006
KONUM	Fatih
Proje alanı	59 adet yapı adası ve 909 adet parsel
Proje alan büyüklüğü	279.345 m ²
İlgili kurumlar	Fatih Belediyesi
İnşaat şirketi	GAP İnşaat
Müellif	Çinici Mimarlık Yakup Hazan Mimarlık Sepin Mimarlık Ütopya Mimarlık HF Mimarlık

Fener-Balat Yenileme Projesi 279.345 m² alanda 59 ada ve 909 parseli kapsamaktadır (Şekil 4.25). Proje konut ve işyeri kültür fonksiyonları ile Haliç kıyısı rekreasyon alanı tasarımını içermektedir. Proje yaklaşımında tüm binaların yıkılıp tescilli olan yapıların cephelerinin yeniden yapılması gerekliliği savunulmuştur. Yeni tasarımlarda mevcut cephe genişlikleri yerine birden fazla yapının birleştirmesiyle oluşturulmuş yeni yapılar yapılması düşünülmüştür [38]. Alanda 'yapı adası' ölçek olarak belirlenmiş, oluşturulan yeni 19 adet yapı adasını Türkiye'nin ünlü mimarlık firmaları paylaşarak tasarımlarını ortaya koymuştur

(Şekil 4.26). Her mimarlık firması kendi özel tasarımını belirlenen ada için yapmıştır
(Şekil 4.27) [74].

Şekil 4.25 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi çalışma alanı genel bilgileri ve mevcut durum

Öneri Arazi Kullanımı

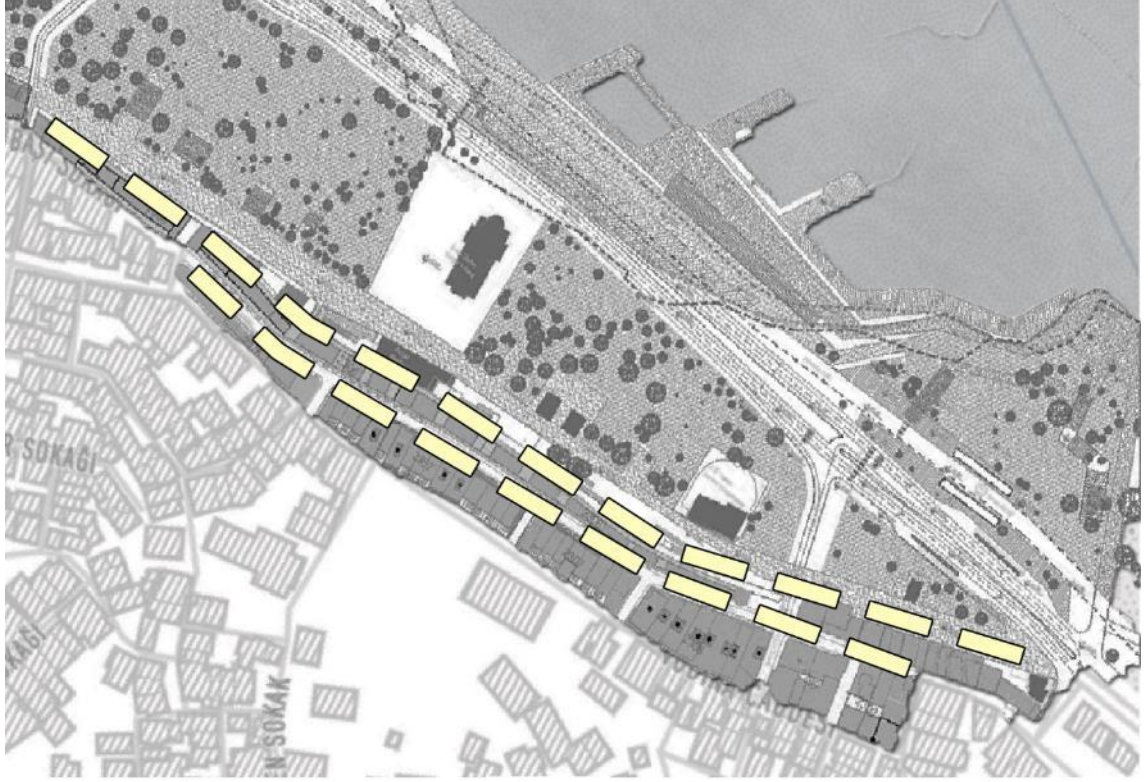

Avan Proje

Görünüşler

Şekil 4.26 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi bilgileri

Yıldırım Caddesi Mevcut Durum Kesiti

Yıldırım Caddesi Öneri Kesiti

Vodina Caddesi Mevcut Durum Kesiti

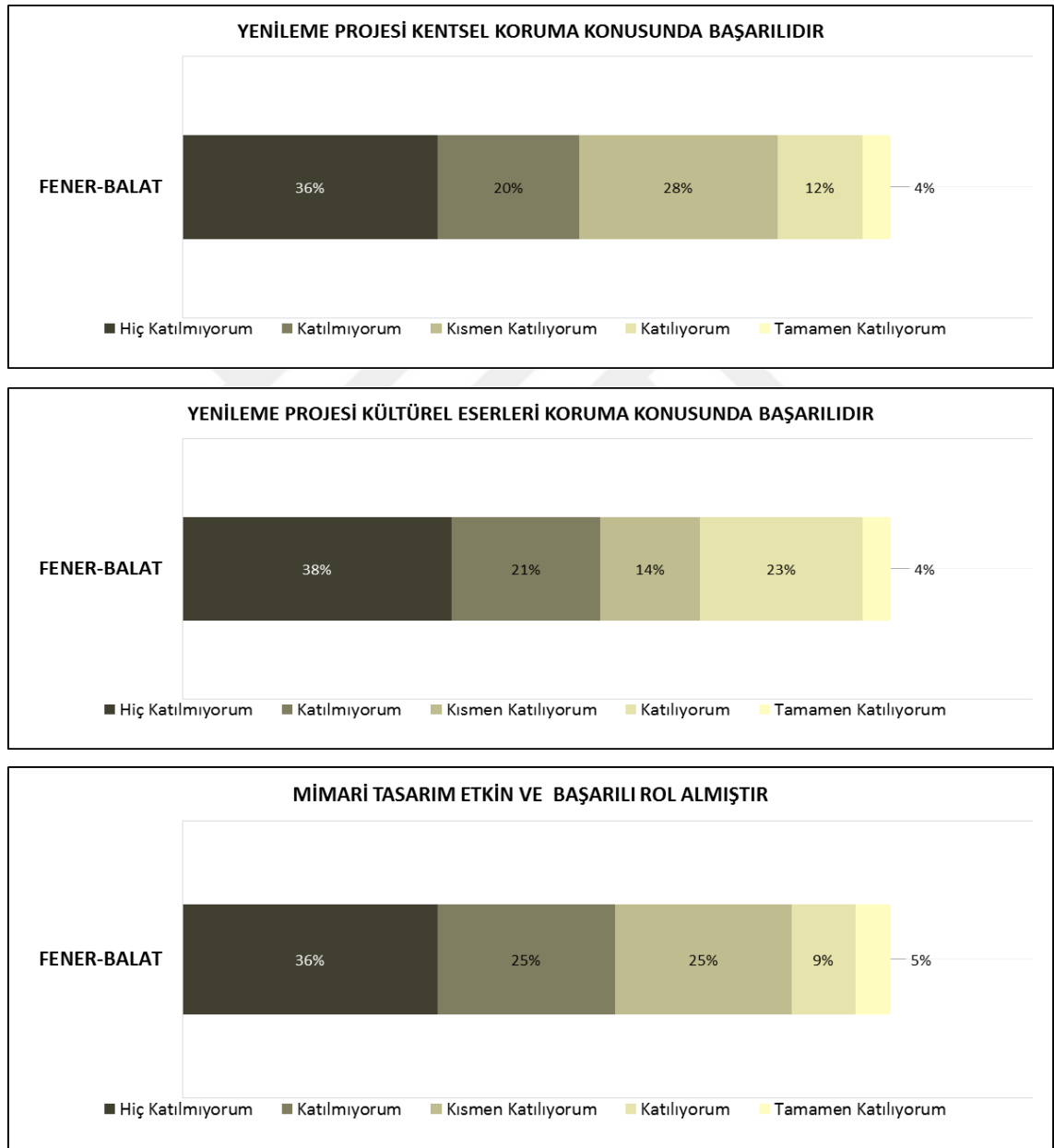

Vodina Caddesi Öneri Kesiti

Şekil 4.27 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi mevcut siluet ve öneri siluet

Anket çalışmasının ikinci bölümünde özel çalışma alanı olarak belirlenen, İstanbul'da yenileme alanı ilan edilmiş fener balat yenileme projesi koruma mimari tasarım mimarın rolü ve Türkiye'deki dış etkenler kapsamında katılımcılara sorular yöneltilmiştir.

Öncelikle yenileme projesinin koruma ve tasarımcı mimar ilişkisini ortaya koymak amacı ile katılımcılardan kentsel koruma, anıt eser koruma ve mimari tasarımın etkinliği konusundaki başarısının değerlendirilmesi istenmiştir.

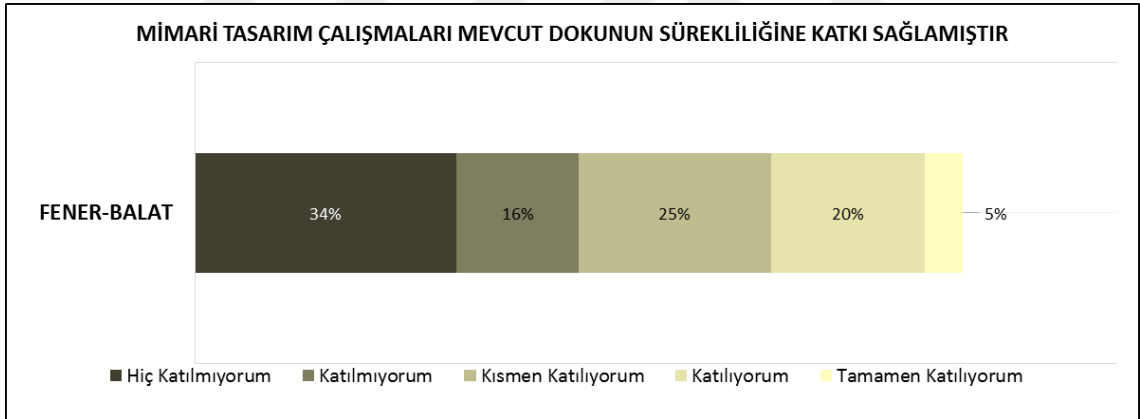
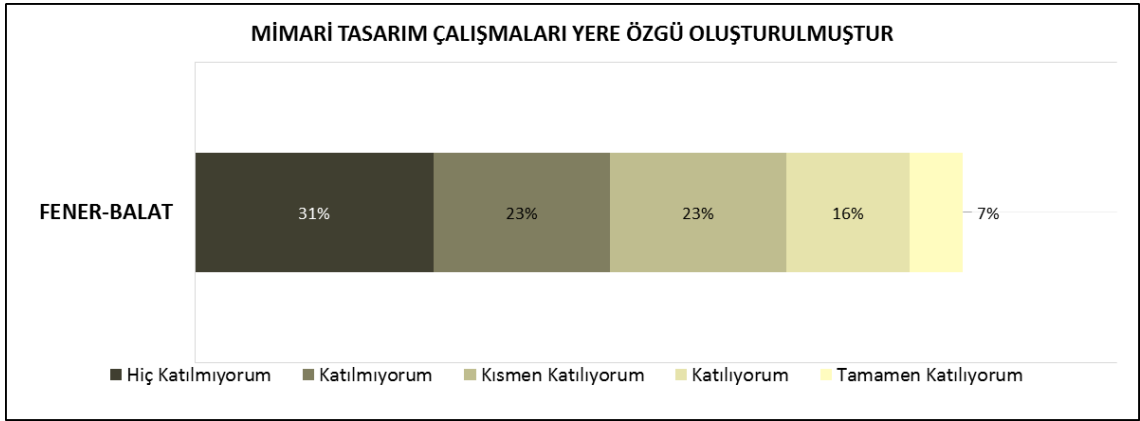
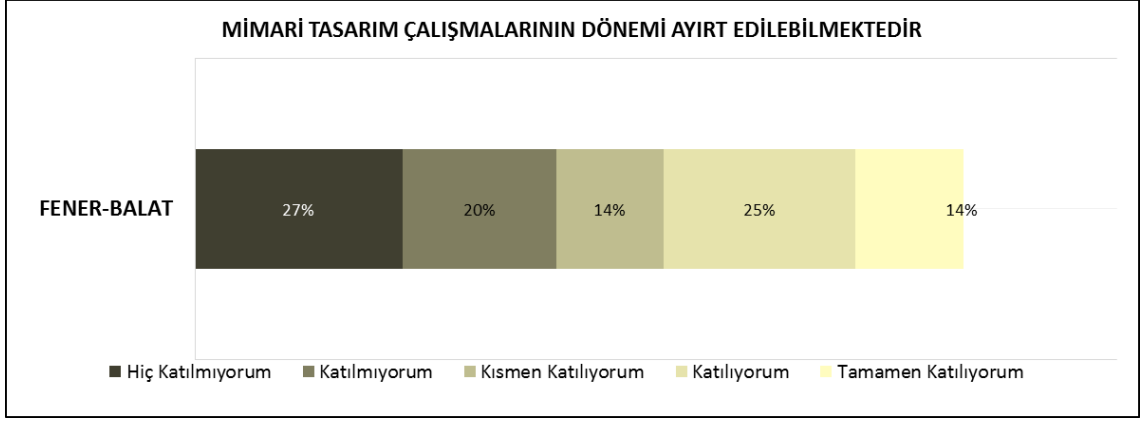
Şekil 4.28 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesinin koruma ve mimari tasarım etkinliği açısından değerlendirilmesi

Verilen yanıtlar incelendiğinde Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesi için katılımcıların %56'sı projeyi kentsel koruma konusunda başarısız olarak değerlendirirken yalnızca %16'sı başarılı bulmuştur. Benzer şekilde anıt eser koruma konusunda da %59 oranında başarısız bulunmuştur. Ancak kentsel koruma konusunda yalnızca %16 sı başarılı bulurken tek yapı ölçeğinde koruma konusunda %27 oranla daha başarılı bulunmuştur. En düşük başarı oranı ise mimari tasarım çalışmaları olarak değerlendirmiş katılımcıların yalnızca %14'ü olumlu olarak değerlendirirken %61'i mimari tasarım çalışmalarının başarısız olarak ele almıştır (Şekil 4.28).

Koruma konusunda genel fikirleri alındıktan sonra belirlenen tasarım ölçütleri kapsamında projenin değerlendirilmesi amacı ile tasarım çalışmalarındaki zaman, yer ve süreklilik kavramlarını değerlendirmeleri istenmiştir.

Anket çalışmasına göre projede dönemsel ayırt edilebilirlik değerlendirilmiş katılımcılar %39'u zamanının ayırt edilebildiğini %47'si ise döneminin ayırt edilemediğini düşünmektedir. Tasarım çalışmalarında %54'ü yere özgü olmadığını yalnızca %23'ü bölgeye özgü tasarımlar geliştirildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %25'i mevcut dokunun bütünlüğünü korunduğunu %50'si ise sürekliliğini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bölgede her üç ölçüt içinde olumsuz görüş hakim olması ile birlikte mimari tasarım ölçütleri kapsamında bakıldığında mevcut alana özgü tasarımların ortaya konmadığı fikri diğerlerine oranla öne çıkmıştır (Şekil 4.29).

Fener balat yenileme projesinin tasarım çalışmaları değerlendirilmesinin ardından katılımcılara tasarımı etkileyen siyasi ve ekonomik yaklaşımların projeye etkileri ile yasal düzenlemelerin yeterliliği ile ilgili görüşleri sorulmuştur.

Şekil 4.29 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesinin mimari tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

Sonuçlar incelendiğinde politik yaklaşımların mimari tasarım çalışmalarını etkilediği katılımcıların %69'u tarafından onaylanmıştır. Ekonomik yaklaşımların mimari tasarımı çalışmalarını etkilediği görüşüne uzmanların %54'ü katılmış, %46'sı ise yasal düzenlemelerdeki eksikliklerin tasarım çalışmalarını etkilediğini belirtmiştir. Bu kapsamda Fener Balat Yenileme Projesindeki mimari tasarım

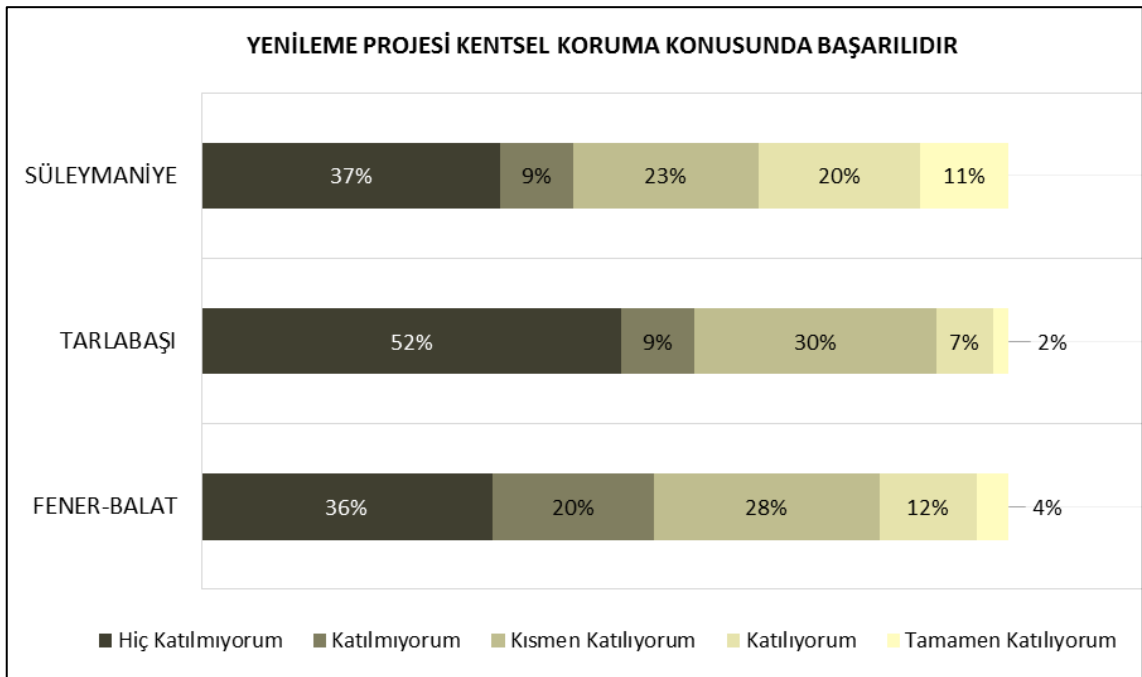
çalışmalarının en çok mevcut siyasi yaklaşımın doğrultusunda şekil aldığı düşünülüyor (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 Fener-Balat Kentsel Yenileme Projesindeki mimari tasarım çalışmalarını etkileyen faktörler

4.3 Yenileme Projelerinin Değerlendirilmesi

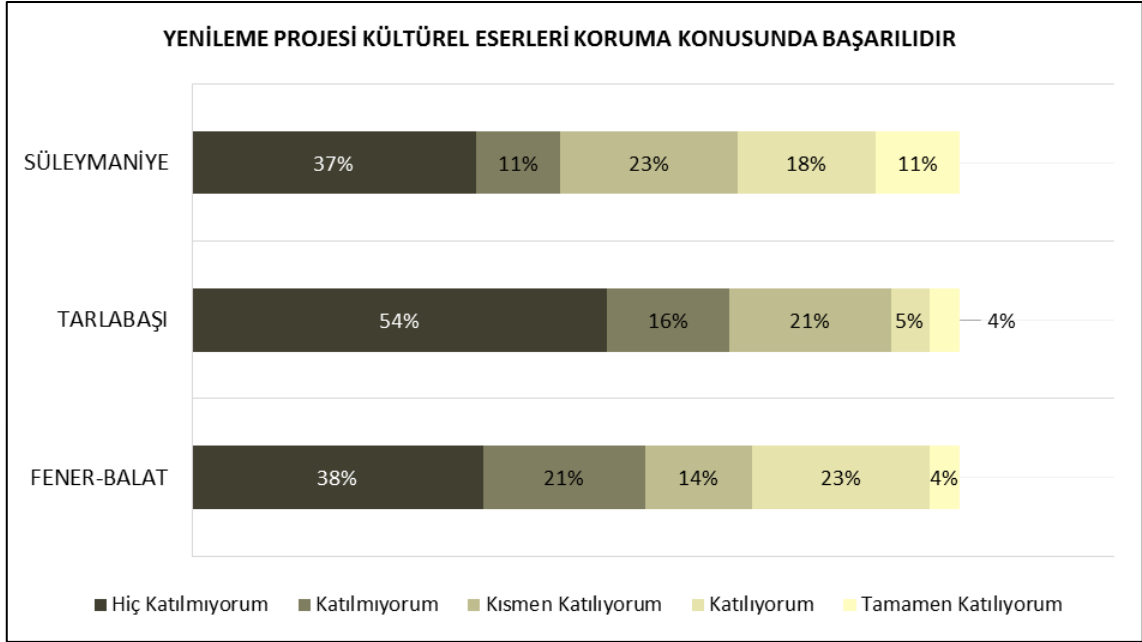
Bu bölümde, anket çalışması kapsamında irdelenen, ülkemizde akademik alanda da ciddi tartışma konusu olan, İstanbul'da yenileme alanı ilan edilmiş Tarlabası, Süleymaniye ve Fener-Balat kentsel yenileme alanlarında hazırlanmış projelerin karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılması hedeflenmiştir. İlk olarak tarihi çevrelerin yeniden değerlendirilmesinde, yenileme ve kentsel koruma kavramlarının birlikte ele alınıp alınmadığını ortaya koymak amacı ile kentsel yenileme projelerinin kentsel koruma konusunda başarılı bulup bulmadıkları çalışmada seçilmiş yenileme alanları üzerinden sorgulanmıştır.

Şekil 4.31 Yenileme projelerinin koruma konusundaki başarısının değerlendirilmesi

Ele alınan üç bölgede de baskın olarak olumsuz görüş bildirildiği özellikle Tarlabası Yenileme Projesi %61 oranla en olumsuz proje olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların yalnızca %9 u projenin kentsel koruma konusunda başarılı olduğunu savunmuştur. Katılımcılar fener-balat için %16'sı Süleymaniye %31'i kentsel koruma konusunda başarılı bulmuştur. Her üç proje içinde katılımcıların kararsızlık oranının yüksek olduğu özellikle Tarlabası bölgesi için katılımcıların %30'unun kararsız kaldığı görülmektedir (Şekil 4.31).

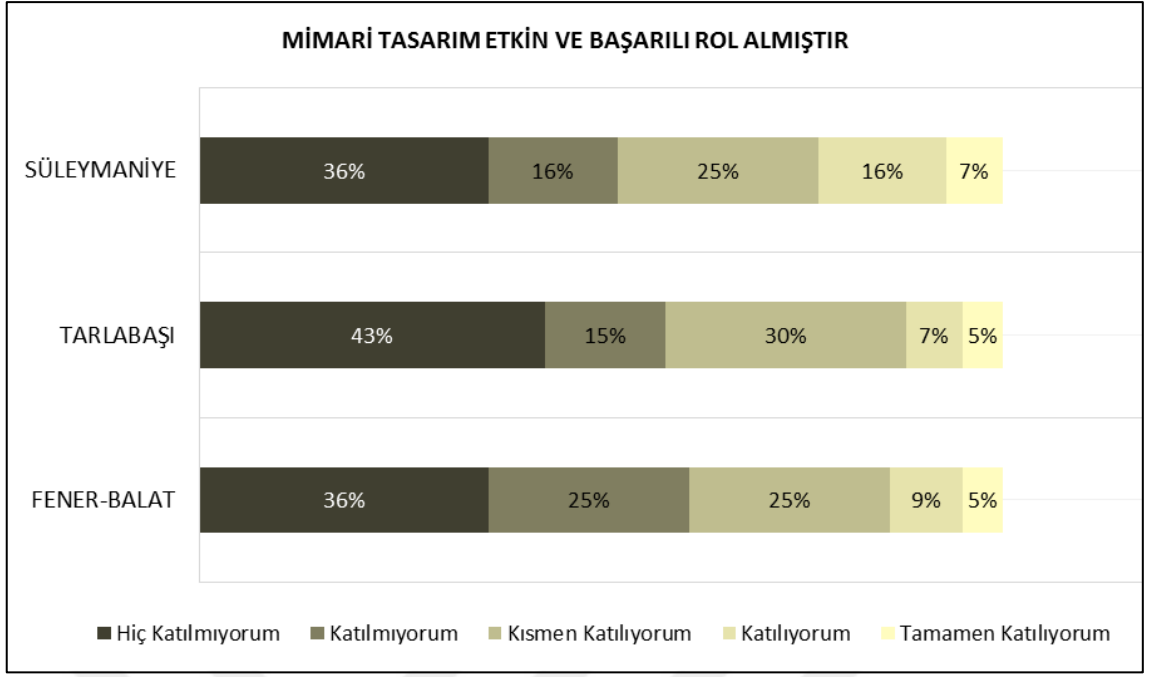
Kentsel koruma ile birlikte kültürel eserleri koruma konusunda projelerin değerlendirilmesi istenmiş. Her üç proje için karşılaştırmalı bir grafik oluşturulmuştur.

Şekil 4.32 Yenileme projelerinin kültürel eserleri koruma konusundaki başarısının değerlendirilmesi

Grafikten de okunabileceği gibi üç projenin de kültürel eserleri koruma konusunda başarılı olmadığı yaygın görüş olarak belirtilmiştir. Bu başlık altında Tarlabası Yenileme Projesi %70 oranda en başarısız proje olarak görülmektedir. Süleymaniye Yenileme Projesi ise diğer projeler içinde başarısız bulunma oranı en düşük olmaktadır. Ancak kültürel eserleri koruma konusunda başarılı olduğunu savunan görüş katılımcıların yalnızca %29'udur, %23 oranla en fazla çekimser kalınan proje Süleymaniye Yenileme Projesi olmuştur. Belirlenen projeler arasında kültürel eserleri korunmasında Fener-Balat Yenileme Projesi %27 oranla en çok olumlu yanıtı almıştır (Şekil 4.32).

Katılımcıların söz konusu bölgelerde mimari tasarım uygulamalarını nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymak amacı ile sorular yöneltilirken, ilk olarak mimari tasarım projelerini genel olarak ele alıp, değerlendirme yapmaları istenmiş, bu kapsamda yenileme alanlarında mimari tasarımın etkin ve başarılı rol alıp alınmadığı sorulmuştur.

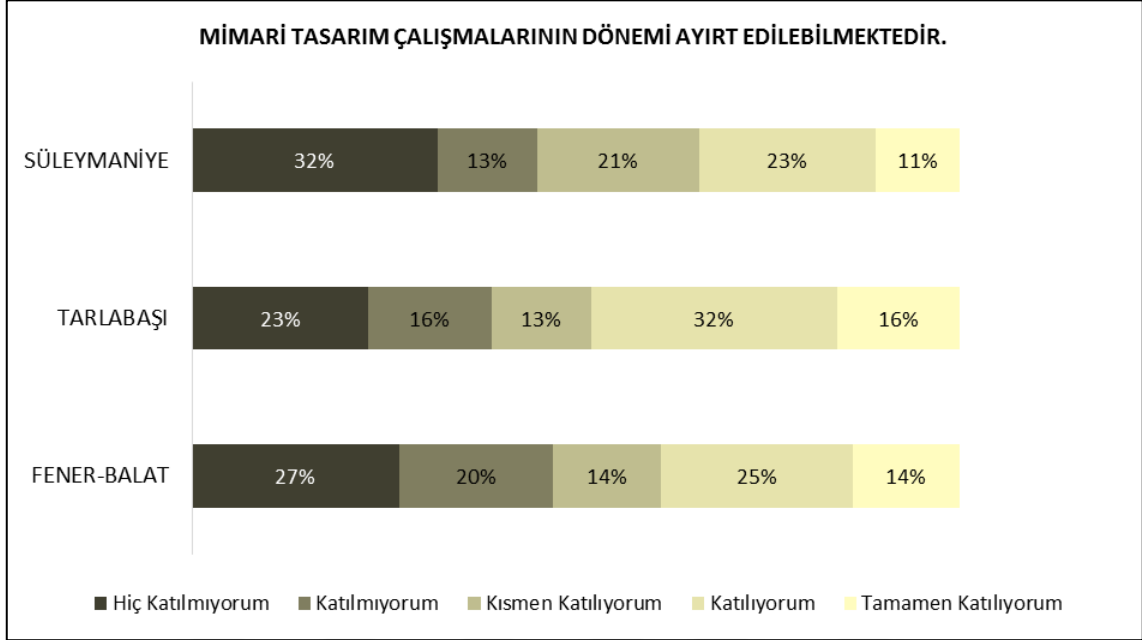
Şekil 4.33 Yenileme alanlarında mimari tasarımın etkinliği

Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde yine her üç projede de mimari tasarımın etkin bir rol oynamadığı görüşü öne çıkmaktadır. Tüm projelerde olumsuz görüş ortalamasının üzerinde kalırken bunların arasında Tarlabası projesinin mimari tasarımın etkinliği ve başarısı konusunda en olumsuz proje olarak değerlendirilmiştir. Tarlabası bölgesinde tasarımın etkinliği %58 oranında olumsuz, %9 oranında ise olumlu bulunmuştur. Katılımcılar diğer projelere göre en yüksek oranda Tarlabası bölgesi için tasarım etkinliği ve başarısı konusunda kararsız kalmıştır. Her üç proje içinde %23 oranla en fazla Süleymaniye bölgesinde mimari tasarımın başarılı rol aldığı fikri belirtilmiştir (Şekil 4.33).

Süleymaniye projesi belirlenen alanlar arasında diğer projelere oranla hem kentsel koruma hem de kültürel eserleri koruma konusunda başarılı bulunurken mimari tasarım çalışmalarının da diğerlerine oranla başarılı bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda tarihi çevrede yeniden değerlendirme projelerinin koruma konusunda başarılı olması için tasarımcı mimarinin etkin bir biçimde rol alması gerektiği görüşü ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada ortaya konmuş üç ana başlık olarak belirlenen tarihi çevrede mimari tasarım ölçütleri kapsamında, seçilen kentsel yenileme projelerinin

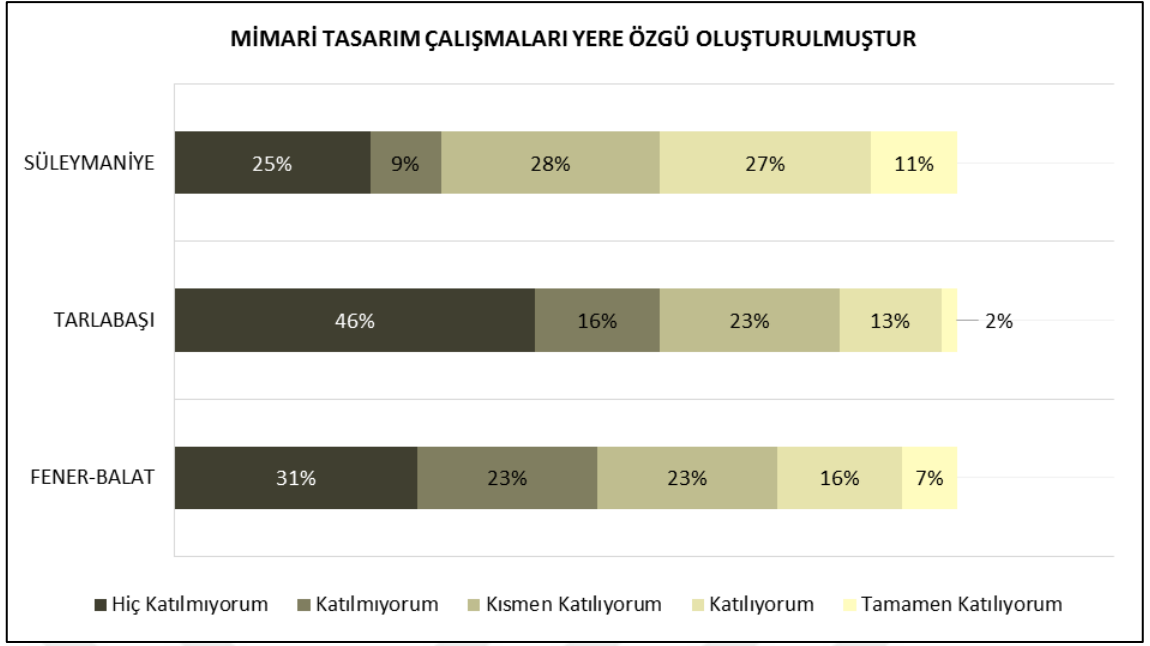
değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Katılımcılardan Tarlabası, Süleymaniye ve Fener-Balat kentsel yenileme projelerinde ortaya konan mimari tasarım çalışmalarının zaman, yer ve süreklilik kavramları kapsamında irdellemeleri ve değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Şekil 4.34 Yenileme alanlarında mimari tasarımın dönemsel değerlendirilmesi

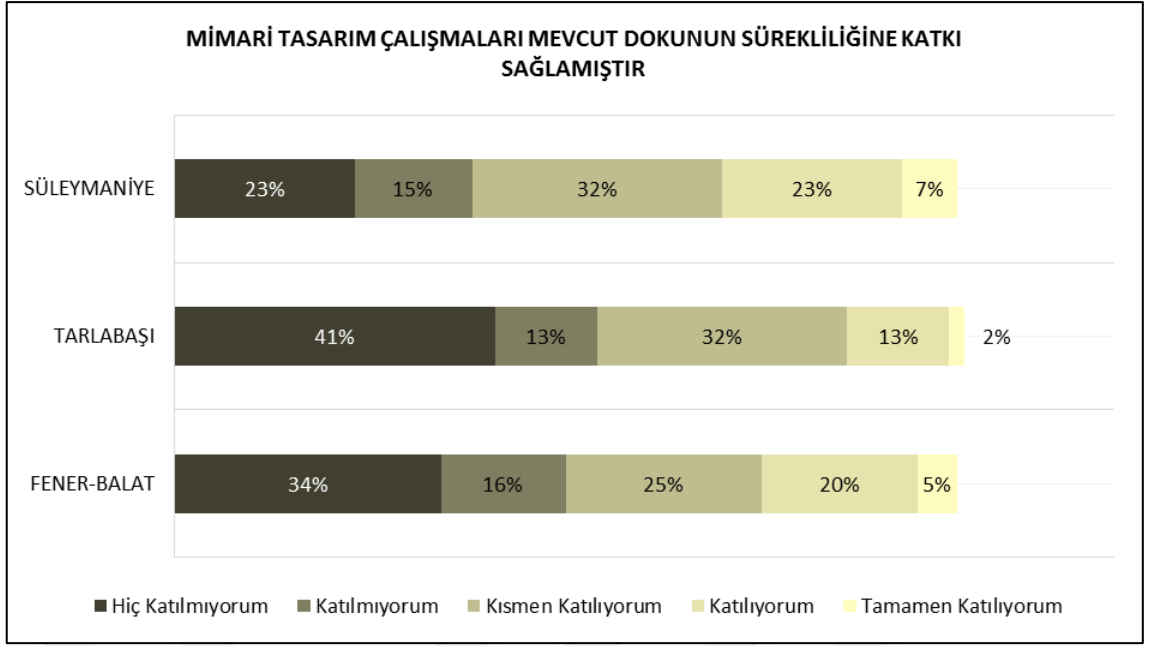
Sonuçlar irdelendiğinde katılımcıların toplamda %48'si Tarlabası'nda yapılan mimari tasarım çalışmalarının döneminin ayırt edildiğini belirtmiş bu oran Fener-Balat'ta %39, Süleymaniye'de ise %32'de kalmıştır. Kentsel koruma ve mimari tasarımın etkinliği kapsamında en başarısız bulunan Tarlabası bölgesi için hazırlanan projede dönem ayırımının yapılabildiği görüşünün diğer projeler göre daha çok öne çıktığı gözlemlenmektedir. Buna karşın Süleymaniye Projesi, koruma konusunda karşılaştırma yapıldığında başarı oranı en yüksek iken dönemsel ayırt edilebilirliğin %34 oranla en düşük oran olduğu görülmektedir (Şekil 4.34).

Yer ölçütü başlığı altında mimari tasarım çalışmalarının yere özgü olması ile ilgili görüşleri sorulmuş. Alan çalışması kapsamında üç projenin karşılaştırmalı grafiği verilmiştir.

Şekil 4.35 Yenileme alanlarında mimari tasarımın yere özgülüğünün değerlendirilmesi

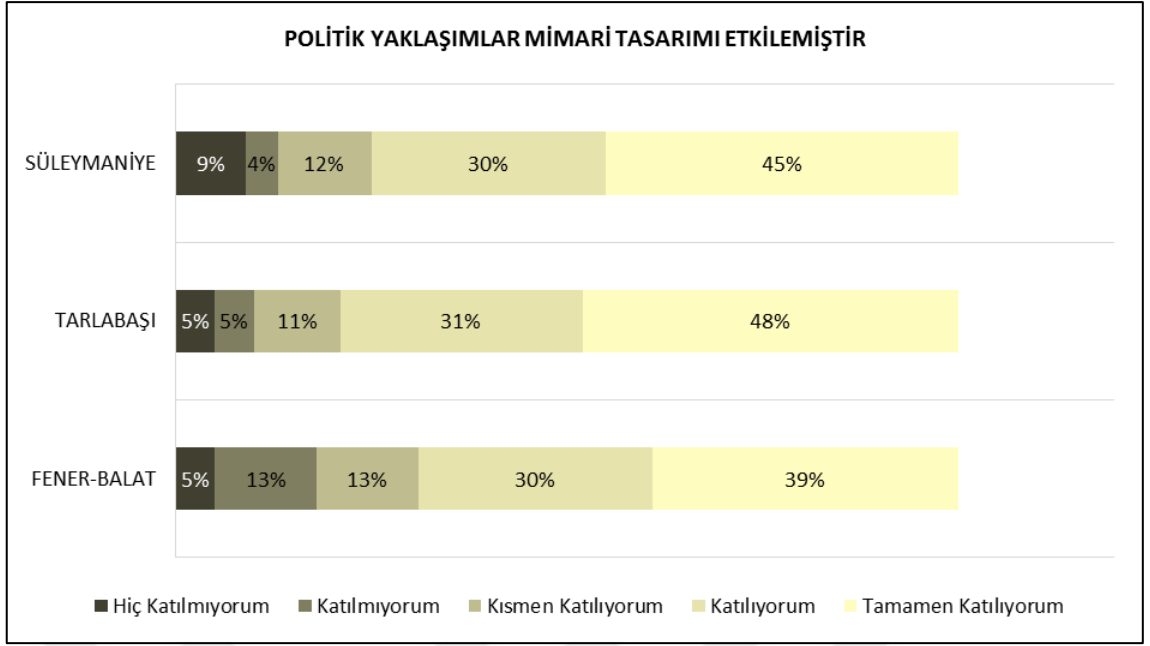
Üç proje arasında yere özgülük kavramı kapsamında kıyaslama yapıldığında Tarlabası bölgesi için katılımcıların yalnızca %15'i projeyi bu kapsamda olumlu olarak değerlendirdiği görülmektedir. Fener-Balat bölgesi için olumlu görüş bildirenler %23 Süleymaniye için ise bu oranın %38 olduğu görülmektedir. Tarlabası Kentsel Yenileme Projesi dönemsel ayırt edilebilirlik ölçütünde olduğu gibi yere özgü tasarımlar geliştirilmesi ölçütünde de en olumsuz proje olarak değerlendirilmiştir. Süleymaniye projesi bu kapsamda olumlu görüşlerin olumsuz görüşlerden fazla olduğu tek proje olmuştur. Ancak her üç proje içinde konuyla ilgili kararsızlar en çok Süleymaniye bölgesinde görülmektedir (Şekil 4.35).

Şekil 4.36 Yenileme alanlarında mimari tasarımın mevcut doku sürekliliğine katkısı

“Mimari tasarım mevcut dokunun sürekliliğine katkı sağlamış mıdır?” sorusuna bakıldığında ise irdelenen projelerin tamamı için verilen yanıtların çoğunluğu olumsuz olup, katılımcıların yalnızca %12’si Tarlabası, %25’i Fener-Balat ve %30’u Süleymaniye kentsel yenileme projesinin kentsel dokunun sürekliliğine katkı sağladığını savunmuştur. Süreklilik ölçütünün değerlendirilmesinde üç proje içinde Süleymaniye Bölgesi için ifade edilen olumsuz görüşün diğer iki bölgeden daha düşük oranda kaldığı gözlemlenmiştir. Tarlabası projesi katılımcılar tarafından mevcut dokunun devamlılığı konusunda %55 oranla olumsuz olarak değerlendirilmiş, bu kapsamda üç proje içinde süreklilik konusunda en başarısız proje bulunmuştur (Şekil 4.36).

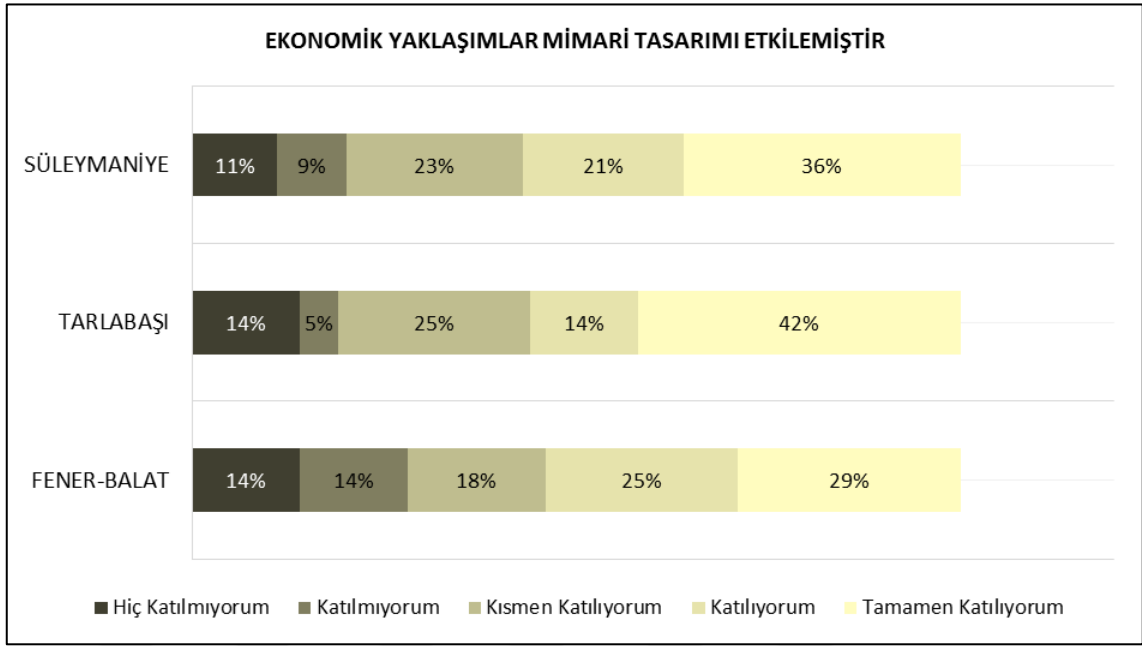
Anket çalışmasında, belirlenen projelerde ortaya konmuş mimari tasarım çalışmalarında tasarımcı mimarin yaratım sürecini etkileyen dış faktörlerin sorgulanmasına dair üç ana başlık altında katılımcılara sorular yönlendirilmiş, ülkemizde mevcut ekonomik anlayışın, siyasi anlayışın ve yasal düzenlemelerdeki eksikliklerin mimari tasarıma etkisi değerlendirilmiştir.

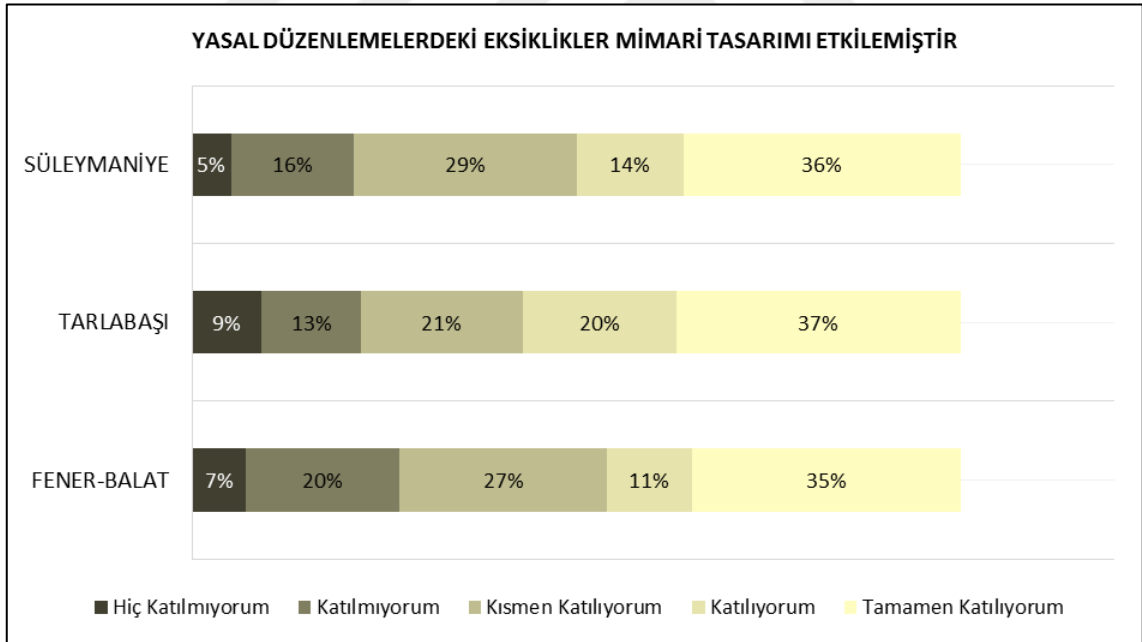
Şekil 4.37 Yenileme alanlarında politik yaklaşımların mimari tasarım üzerinde etkisi

“Politik yaklaşımlar mimari tasarım çalışmalarını etkilemiş midir?” sorusuna katılımcılar her üç proje içinde %65 üstü oranla olumlu yanıt vermiş, projelerin tamamında siyasi anlayışın güncel değerlendirme çalışmalarında etkili olduğunu savunmuşlardır. Burada yine Tarlabası projesi için politik yaklaşımların mimari tasarımı etkilediği görüşü %79 oranla öne çıkmıştır. Tarlabası’nı Süleymaniye projesi %75 oranla takip etmiş, Fener-Balat’ta ise bu oran %69 ile en düşük olduğu görülmektedir (Şekil 4.37).

Ülkemizde “Ekonomik yaklaşımlar projelerde ortaya konan mimari tasarım çalışmalarını etkilemiş midir” sorusunda ise her üç proje için %50 üzeri oranla, olumlu yanıt vermiş, genel ortalamada %53 oranla ekonomik yaklaşımlar yeniden değerlendirme çalışmalarında ortaya konan mimari tasarım çalışmalarını etkilemiştir ifadesine katılmışlardır. Dağılımların politik yaklaşımlar başlığında olduğu kadar dramatik olmadığı gözlemlenmektedir (Şekil 4.38).

Şekil 4.38 Yenileme alanlarında ekonomik yaklaşımların mimari tasarım üzerinde etkisi

Şekil 4.39 Yenileme alanlarında yasal düzenlemelerin mimari tasarım üzerinde etkisi

“Yasal düzenlemelerdeki eksiklikler mimari tasarımı etkilemiştir” ifadesine ise diğer dış faktörlere göre katılım en düşük oranda kalmıştır. Üç proje arasında Tarlabası %57 oranıyla öne çıkmıştır.

Tasarımı etkileyen faktörler karşılaştırıldığında Fener-Balat ve Süleymaniye için politik yaklaşımların en etkili faktör olduğu bunu ekonomik yaklaşımların ve yasal düzenlemelerin takip ettiği görülmektedir. Tarlabası’nda ise politik yaklaşımlarının etkilerini yasal düzenlemelerdeki eksikliğin izlediği son olarak ekonomik yaklaşımların proje üstünde etkili olduğu fikri öne çıkmıştır. Alanlar arasında karşılaştırma yapıldığında tasarımı etkileyen faktörlerde özellikle politik yaklaşımların Tarlabası’nda çok etkili olduğu görüşü hâkim olduğu, bununla birlikte Tarlabası projesinde her üç faktörün de diğer projelere nazaran daha etkili olduğu görülmektedir (Şekil 4.39).

19. yüzyıl öncesi dönemlerde koruma eylemi dini, siyasi ve estetik öneme sahip yapılarda bir disiplin çerçevesi olmaksızın içgüdüsel olarak gerçekleştirilirken, 19. Yüzyılda özellikle Avrupa'da toplumsal kimlik, kültür kavramının toplumlar için gelişmesi korumaya olan ilgiyi arttırmış, tek yapı ölçeğinde koruma ile ilgili uygulamaların bilimsel bir yöntemle yapılan eylem haline dönüşmesi de bu dönemde başlamıştır.

20. yüzyılda modern mimarlık düşüncesinin güçlenmesi ile kent fonksiyonel bir öge olarak ele alınmış, işlevsel yapı ön plana çıkarken insan boyutu göz ardı edilmiştir. 2. Dünya Savaşı mimari anlayışta hâkim olan rasyonalizm akımı, sadeliği ve toplu üretime uygunluğu nedeniyle savaş sonrası fiziksel olarak büyük ölçüde tahribata uğramış, kentsel doku göz ardı edilerek bağlamdan uzak yapılar mevcut tarihi dokunun bütünlüğünün hızlı bir şekilde bozulmasına yol açmış, tarihi kent merkezlerinde yaşanan tahribat, koruma konusunda çalışmaların kapsamını değiştirmiştir. Tüm bu olumsuzlukların birikimi kentsel koruma anlayışının ortaya çıkışını hızlandırmıştır.

Avrupa'da 1960'lı yılların başlarında ulusal bilincin ve kültürün oluşturulması fikri ile anıtların tek başlarına değil, doğal ve yapı çevreleriyle birlikte ve yapı grupları olarak korunmaları gerektiği görüşü ağırlık kazanmaya başlamış, kentsel koruma ile ilgili yasal düzenlemeler ve uluslararası belgeler oluşturulmuştur.

Modern mimarinin gelişmesi ile tarihi çevrede yeni yapı konusu kavramsal olarak tartışılmaya başlanmış, bu kapsamda uygulama yöntemleri ile ilgili farklı yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Kentsel dokunun yalnızca korunması değil sürekliliğinin de sağlanması gerektiği fikri ile tarihi çevrede yeni tasarım konusu uluslararası düzeyde ilk olarak Amsterdam bildirgesinde vurgulanmıştır. Bu bildirmede tarihi çevre koruma ile ilgili belgelerde tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili ölçütler belirlenmiştir.

Tarihi çevrede mimari tasarım çalışmalarının nasıl olması gerektiği, içinde bulunduğu çevresel, sosyal, politik ve ekonomik faktörler ile değişen tasarım ve kentleşme anlayışı sonucu uygulamalarının biçim açısından nasıl olması gerektiği günümüzde de devam eden bir tartışma konusu olmuştur.

Tarih çevrede mimari tasarım konusunda hazırlanan uluslararası belgeler, kavramsal tartışmalar, uygulama yöntemleri ve uygulama ile ilgili düzenlemeler, hem dünya hem ülkemizde bu konudaki kavramların **yer, zaman ve süreklilik** başlıklarına odaklandığı görülmektedir. Tarihi çevrenin son katmanını oluşturan yeni mimari tasarım çalışmalarının yere özgü yapılması, yapılan tasarımların döneminin ayırt edilmesi ve kentsel mekânda bütünlüğü bozmaması ortak endişeler ve ölçütler olarak ortaya konmaktadır.

Zaman ayrımı, dönemsel ayırt edilebilirlik, özgünden farklılaşma gibi ölçütlerinin özgün yapıyı koruma adına her dönemde dikkat çekilmiş, mevcut dokuya yapılacak her müdahalenin içinde bulunduğu zamanı yansıtmaya gerektiği fikri kabul görmüştür. Zaman kavramı kapsamında “özgünlük”, “yaratıcı yorum” “çağdaşlık” ilkeleri öne çıkmıştır. Günümüzde içinde bulunduğu zamanın sanat, tasarım anlayışını ve teknolojisini yansıtan yapıların tarihi dokunun korunmasında engel teşkil etmediği aksine farklı zamanları yansıtan yapı gruplarının zenginlik ve çeşitlilik sağlayarak tarihi dokunun kimliğine katkı sağladığı fikri hakim olmuştur. Bu kapsamda ortaya konan evrensel koruma belgelerinde de “dönemsel okunabilirlik” önemli hale gelmiş, geçmiş dönemlerden ayırt edilemeyen yapılar kopya olarak ele alınmıştır ve eleştirilmiştir.

Yer kavramı modernizm sonrası dönemde tartışılmaya başlanmış, tarihi çevre içinde yeni yapı eyleminde yerin ruhuna uygun, yer ile ilgili verilerin iyi analiz edildiği, tasarımcının yere özgü fiziksel, sosyal ve kültürel, tarihi özellikleri bir bütün olarak ele aldığı ve yorumladığı tasarımların bu çevrelerin korunmasına katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Aynı çağın ürünü olmak yerine birçok çağın ürünü olan bir çevre kültür zenginliği ve sürekliliği sağlayacaktır.

Süreklilik kavramı değişimden ayrı düşünülemez. Tarihi çevreleri yalnızca korumak değil canlılığının da devam ettirilmesi gerekliliği ile süreklilik kavramı ortaya çıkmış tarihi çevrede çağdaş yapı eyleminde süreklilik başlığı altında ölçütler

tartışılmaya başlanmıştır. Kentsel kimlik kent mekânı içerisinde süreklilik gösteren fiziksel ve sosyal doku ile birlikte kültürel öğeleri kapsayan bir bütündür. Tarihi çevrede mimari tasarım konusu ile ilgili uluslararası belgeler ve kuramsal tartışmalara bakıldığında tarihi çevrelerde ortaya konacak yeni yapının;

- Çevresi ile kütle hacim olarak uyumlu olması;
- Kentsel dokuyu kesintiye uğratmaması;
- Mekânsal bütünlüğün korunması tarihi çevrede sürekliliğinin sağlanmasına yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Yapıların oran, ölçek, kütle, yükseklik gibi bileşenlerinde uyum olması kentsel mekânın sürekliliğinin sağlanmasına destek olmaktadır. Bununla birlikte korumanın bütüncül olarak ele alınması gerekliliği içinde sosyal yaşamın devam etmesi de kent hafızası ve kültüründe süreklilik sağlayacaktır. Uyumlu bir çeşitlilik tarihi çevrede kültürel bir zenginlik sağlarken, tarihi çevrelerin yaşayan alanlar olarak sürmesine destek olacaktır.

Türkiye’de tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede yeni yapı ile ilgili belirlenen uluslararası belgeler, tarihsel olarak çok da farklı olmayan zaman dilimlerinde kabul görmüş, uluslararası gelişmeler ışığında yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak ülkenin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve politik atmosfere ve dünyadaki genel eğilime bağlı olarak oluşan neoliberal kent politikaları, tarihi kent merkezleri üzerindeki baskıları arttırmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde tarihi çevrelerdeki tahribat “gelişme politikaları”na paralel olarak devam etmiştir.

21. Yüzyılda sosyal, siyasal, teknik ve ekonomik nedenler ile kent merkezlerinin yeniden değerlendirilmesi sonucunda tarihi merkezlerin birer rant kaynağı haline dönüşmesine, sonuç olarak da hızla tahrip edilmesine neden olmuştur. Tarihi kent merkezlerinde anıtsal tarihi eserlerin korunmasına ağırlık verilmesi dışında bu alanlardaki sivil mimari örneklerinin ve yapılacak yeni yapılarla ilgili yasal düzenlemeye gidilmemiş olması tarihi dokuya uyumsuz, kentsel sürekliliği bozan yapılaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Özellikle 2000’li yıllarda gündeme gelen kentsel dönüşüm kavramı kapsamında, kentsel dönüşümüne konu edilmesi hem yasal, hem de teknik olarak mümkün

olmayan tarihi alanların da bu kapsamda ele alınmasına yönelik, 2005 yılında 5366 sayılı Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun çıkarılmıştır. Bu kanun ile sit alanı sınırlarında “yenileme alanları” belirlenmiş ve bu alanlarda yasal olarak “koruma-yenileme projeleri” hazırlanmaya başlanmıştır.

Bu doğrultuda tezde tarihi çevre koruma ve mimari tasarım konusunda ortaya konan evrensel ilkelerin, bu ilkelere konu olan yakın dönem yenileme projelerindeki etkinliğinin sağlanmasını yapmak, güncel tarihi çevre değerlendirme çalışmalarında mimari tasarımın rolünü sorgulamak ve tarihi çevrede mimari tasarım sorunlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Son 15 yılda İstanbul’da 5366 sayılı Kanun ile yenileme alanı ilan edilmiş ve projeleri onaylanmış Süleymaniye, Fener-Balat ve Tarlabası sit alanlarındaki projeler, tarihsel çevrede yeni yapılaşmadaki evrensel tasarım ölçütleri kapsamında irdelenmiştir.

Bu kapsamda öncelikle tarihi çevre koruma, mimari tasarım ve kentsel tasarım konularının uzmanları, çalıştığı kurumlar ve kuruluşlar belirlenerek; İstanbul’daki kamu üniversitelerinin mimarlık fakültelerinin şehir planlama, mimari tasarım, restorasyon anabilim dallarında görevli akademisyenler, ilgili belediyelerde ve koruma kurullarında çalışan mimarlar ve diğer uzmanlar ile özel sektörde çalışan ve konuyla ilgili mimarlarla görüşülmüştür. Hazırlanmış olan “yenileme projeleri”nin zaman, yer ve süreklilik ana kavramları üzerinden sorgulanmış, uygunluğu tartışılmıştır. Yapılan alan çalışmasında katılımcıların dünyada kabul edilen evrensel ilkelere ve tasarım ölçütlerine büyük oranda katıldığı, tarihi çevrelerde oluşturulacak yeni yapıların yere özgü, kentsel mekânda sürekliliğe katkı sağlayan ve dönemi ayırt edilebilen tasarımlar olması gerektiğini belirttiği dolayısı ile çalışma için görüşülen katılımcıların bu konuda bilgi, beceri ve bilinç düzeylerinin yüksek olduğu kabul edilmektedir.

Projeler özelinde ilk olarak koruma ve mimari tasarımın etkinliği değerlendirildiğinde Tarlabası ve Fener-Balat Yenileme Projelerinin kentsel koruma ve anıt yapı koruma da başarısız bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte koruma çalışmaları değerlendirilirken her üç proje içinde kararsız kalanların oranının büyüklüğü dikkat çekmektedir. Özellikle Tarlabası kentsel yenileme

projesi koruma konusunda en başarısız proje olarak değerlendirilmiştir. Süleymaniye Yenileme Projesi belirlenen alanlar arasında diğer projelere oranla hem kentsel koruma hem de kültürel eserleri koruma konusunda başarılı bulunurken, mimari tasarım çalışmalarının da diğerlerine oranla başarılı bulunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda tarihi çevrede yeniden değerlendirme projelerinin koruma konusunda başarılı olması için tasarımcı mimarin etkin bir biçimde rol alması gerektiği görüşü ortaya çıkmaktadır.

Kentsel koruma ve mimari tasarımın etkinliği kapsamında en başarısız bulunan Tarlabası bölgesi için hazırlanan projede dönem ayırımının yapılabildiği görüşünün diğer projeler göre daha çok öne çıktığı gözlemlenmektedir. Süleymaniye Projesi, koruma konusunda karşılaştırma yapıldığında başarı oranı en yüksek iken dönemsel ayırt edilebilirliğin en düşük oranda kaldığı görülmektedir.

Buna karşın Tarlabası Yenileme Projesi, yere özgü tasarım ve kentsel mekânda süreklilik sağlama konusunda en olumsuz proje olarak değerlendirilmiştir. Koruma amaçlı imar planlarına uygun olarak ortaya konan Süleymaniye Yenileme Projesi yer ve süreklilik başlıkları altında diğer iki projeye göre daha başarılı bulunmuş olmasına karşın ortaya konan mimari tasarım çalışmalarının dönemini yansıtmadığı belirtilmiştir.

Bu sonuçlar ışığında dönemsel ayırt edilebilirliğin olmadığı Süleymaniye yenileme projesinin diğer projelere nazaran süreklilik sağlama ve yere uygunluk konusunda daha başarılı bulunduğu görülmektedir.

Bununla birlikte tasarım ölçütleri ile ilgili yanıtlarda dönemsel okunabilirlik konusunda daha net değerlendirmeler yapılırken özellikle süreklilik ve yer kavramının değerlendirilmesinde kararsızların oranının belirgin olduğu görülmüştür.

Projelerde ortaya konmuş mimari tasarım çalışmalarında tasarımcı mimarin yaratım sürecini etkileyen faktörler karşılaştırıldığında Fener-Balat ve Süleymaniye için politik yaklaşımların en etkili faktör olduğu bunu ekonomik yaklaşımların ve yasal düzenlemelerin takip ettiği görülmektedir. Tarlabası'nda ise politik yaklaşımlarının etkilerini yasal düzenlemelerdeki eksikliğin izlediği son olarak

ekonomik yaklaşımların proje üstünde etkili olduğu öne çıkmıştır. Sonuç olarak her üç faktöründe etkisi olduğu, tasarım projelerinin en çok güncel siyasi anlayış çerçevesinde şekillendiği savunulmuş, sorunların ana kaynağı olarak ele alınmıştır.

Tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede tasarım konusu ile ilgili irdelenen tüm kavramlar bağlamında temel ölçütler olarak belirlendiği “zaman”, “yer” ve “süreklilik” kavramları kapsamında bahsi geçen üç proje değerlendirildiğinde;

- Tarlabası Yenileme Projesi, **zaman** kavramı ile ilgili olarak; tasarım çalışmalarının güncel malzeme ve güncel mimari anlayış ile ortaya konmuş, çağdaşlık ölçütünü sağlamış olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda projede ortaya konan cephe çalışmalarında dönemsel mimari elemanların kopyalanmaması, üslup olarak farklılaşması sonucu ile dönemsel ayırt edilebilirliği de sağlamaktadır.
- Ancak **yer** kavramı başlığı altında irdelendiğinde uluslararası tasarım ölçütleri ve kavramlar da yer alan yere özgü olma ve yerin ruhunu yansıtan yeni projeler ortaya koyma anlamında eksik kaldığı görülmektedir. Kullanıcılar geçmişten günümüze değişmiş olsa da ilk olarak orta sınıf konut alanı olarak gelişen bölgede, lüks ticaret ve işyeri kullanımı ile mevcut sosyal dokuyu bütünüyle değiştiren tasarım kararları alınmıştır. Bu kararlar bağlamsal uygunluk ölçütü ile çelişmektedir.
- Süreklilik başlığı altında irdelendiğinde projede mevcut tasarım alanı içindeki dokuz ada sınırları ve şekli korunmuş ancak adaların dokusu kendi içinde değiştirilmiştir. Mevcut dokuda adalarda bulunan tüm parseller birleştirilerek tek bir yapı oluşturulması ile kentsel doku değişmiş bunun sonucunda kentsel mekanın sürekliliği olumsuz etkilenmiştir. Mevcut yapı yoğunluğu, kat yüksekliği, bina cephe oranları, giriş çıkışlar değiştirilerek çalışmada belirlenen süreklilik ölçütleri sağlanamamıştır. Tescilli yapıların yok sayılarak yıkılıp yerine yeni yapıların yapılması ile hem koruma hemde süreklilik ilkelerine ayrıklı bir tasarım yaklaşımı izlenmiştir.
- Süleymaniye Yenileme Projesinde tasarım konsepti olarak Osmanlı Mahallesi yaratma esas alınması ve bu kapsamda mevcut tarihi yapıların restorasyonu, kaybolmuş tarihi yapıların rekonstrüksiyonu ve boş parseller

için yeni yapı tasarımı projenin ana temasını oluşturmaktadır. Ancak yapılan rekonstrüksiyon çalışmaları dışında yeni yapı tasarımında Osmanlı mahallesi hedefi doğrultusunda cephe elemanlarında 19. Yüzyıl Osmanlı mimarisinin kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu da projede dönemsellik konusunda net bir ayırım yapılamamasına neden olmuştur. Malzeme ve taşıyıcı olarak çağdaş malzeme kullanılmış ancak cephe özellikleri kapsamında çağdaş bir tasarım yaklaşımı ele alınmamıştır. Bu kapsamda Zaman başlığı altında belirlenen tasarım ölçütleri olarak çağdaşlık ölçütünü de karşılayamamaktadır.

- Koruma amaçlı imar planlarına uygun hazırlanan projede fiziksel dokuda kat yüksekliğinde artışı olmamış, mevcut dokudaki boşluklara yeni yapılar eklenmiştir. Kütle ve ölçek olarak mekânsal bütünlük korunmaya çalışılmış bu kapsamda süreklilik ölçütleri dikkate alınarak tasarım kararları alınmıştır.
- Fener-Balat yenileme projesinde ise eski yapıların yıkılıp yerine yenilerinin yapılması ve mevcutta bulunan adaların birleştirilerek yeni adalar içinde kütle ve hacim olarak farklılaşan yapıların tasarlanması anlayışı ile mevcut kentsel dokunun tamamen değiştirilmesi öngörülmüştür. Bu bağlamda süreklilik başlığı altında ele alınan kentsel dokunun ve mekansal bütünlüğünün korunması, yeni yapıların kütle hacim olarak uyumlu olması ölçütlerine aykırı bir yaklaşım sergilenmiştir.
- Bununla birlikte sahil şeridinde mevcutta bulunan birkaç yapının cephesi korunarak yeni doku ile birleştirilmiş ve mevcut dokuda var olan cephe elemanlarından birkaçı yeni cephelerde kullanılmıştır. Bunun sonucunda bağlama uygun olmayan yapılar içinde eski yapılar dekor niteliğinde kalmıştır. Bu kapsamda yeni yapılar yere özgü olma ve bağlama uygunluk ölçütünü de sağlayamamıştır. Aynı zamanda bölgenin mevcut profilinin dışında kullanıcı çekme amacı ile otopark ve ilave üst katlar bulunan lüks işyeri konut fonksiyonu ile mevcut sosyal dokuya uygun olamayan yerin ruhunu yansıtmayan tasarım kararları alınmıştır.
- Tarlabası yenileme projesi örneğinde olduğu gibi Fener-Balat yenileme projesi de, tarihi çevrede yeni yapı tasarımı için çalışmada belirlenen yer ve

süreklilik başlığı altında bulunan tasarım ölçütlerini karşılayamamaktadır. Çağdaşlık ve dönemsel ayırt edilebilirlik konusunda başarılı olması koruma kriterlerini karşılama konusunda yeterli olmadığı süreklilik ve yer kavramları ile birlikte ele alınarak başarı sağlanabileceği görülmektedir.

Tablo.5.1. Kentsel yenileme projelerinin tasarım ölçütleri kapsamında değerlendirilmesi

	ZAMAN			YER			SÜREKLİLİK		
	Çağdaş olma	Yaratıcı Yorum	Dönemsel Okunabilirlik	Yerin Ruhunu	Bağlam	Yere Özgü	Kütle/ Hacim	Kentsel Doku	Mekânsal Bütünlük
TARLABAŞI	+	+	+	-	-	-	-	-	-
SÜLEYMANİYE	-	-	-	-	+	+	+	+	-
FENER-BALAT	+	+	+	-	-	-	-	-	-

Türkiye’de tarihi çevre koruma konusunda uluslararası gelişmeler her dönem takip edilmiş, koruma ile ilgili yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılmış olduğu ve yasaların yenileme projelerinin hazırlanmasında mimari tasarım ilkelerinin uygulanması önünde engel olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak geçmişten günümüze her dönemde güncel siyasi ve ekonomik anlayışın, ülkemizde yeniden ele alınan tüm tarihi çevreler gibi, bu çalışmaya konu olan alanlar ve projeler üzerinde de etkili olmuştur. Söz konusu etkenler tarihi çevre koruma ve tarihi çevrede mimari tasarım ilkelerinin önüne geçmektedir. Üstelik benzer dönemlerde gerçekleştirilen projelerde farklı olumsuzlukların tespit edilmesi, evrensel olarak kabul gören ilkelerin benimsenmediği savını da güçlendirmektedir. Günümüzde tarihi çevrede tasarım bağlamında ortaya konan evrensel eğilimler, mimari tasarımı - her ne kadar somut bir reçeteye oturtamıyor olsa da tarihi çevrelerdeki yeni yapı uygulamalarının Tablo 5.1 deki kavramlar çerçevesinde ele alınması tarihi çevrelerin yaşayarak korunmasına katkıda bulunacaktır.

- [1] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi].
Erişim:http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf [Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018].
- [2] M. Zeren, Tarihi Çevrede Yeni Ek Ve Yeni Yapı Olgusu, İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2010.
- [3] D. Kuban, Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, İstanbul: Yem Yayınları, İstanbul, 2000.
- [4] İ. Dinçer, «Türkiye'de 1980 Sonrası Yapısal Dönüşümün Mekânsal İzlerine Bir Örnek: Yenileme Alanları,» *Mimarlık Dergisi*, no. 352, 2010.
- [5] Z. Ahunbay, Tarihi Çevre Koruma Ve Restorasyon, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi, 1996.
- [6] A. Riegl, Modern Anıt Kültü, İstanbul: Daimon, 2015, pp. 21-26.
- [7] C. Erder, Tarihi Çevre Kaygısı, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 1971.
- [8] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi].
Erişim:http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf [Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018].
- [9] Z. Akkar, Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı'daki Kavramlar Tanımlar Süreçler ve Türkiye Planlama, 2006,2,S.30-38,» *Planlama*, no. 2, pp. 30-38, 2006.
- [10] Z. Görgülü, Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz, *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu*, İzmir, 2008.
- [11] M. Lampugnani, Architecture and City Planning in the Twentieth Century, Van Nostrand Reinhold Company, 1985.

- [12] Ç. Baytın, *Tarihi Çevrelerde Yeni Yapı Olgusuna Bir Yaklaşım İstanbul Örneğinde Uygulama Modeli*, İstanbul: İTÜ, 1994.
- [13] İ. Dinçer, Kentleri Dönüştürürken Korumayı ve Yenilemeyi Birlikte Düşünmek: Tarihi Kentsel Peyzaj Kavramının Sunduğu Olanaklar, *International Journal Of Architecture And Planning*, cilt 1, no. 1, pp. 22-40, (2013).
- [14] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi].
Erişim:http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf [Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018].
- [15] N. Özgönül, E. Madran, Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, 2011.
- [16] N. Carmon, Three Generations Of Urban Renewal Policies: Analysis And Policy İmplications, *Geoforum* , cilt 2, no. 30, pp. 145-158, 1999.
- [17] L. Kaderli, Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel Gelişimi, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, no. 12, pp. 29-41, 2014.
- [18] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi].
Erişim:http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0458320001536681780.pdf [Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018].
- [19] UNESCO [Çevrimiçi]. Erişim:
http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=13133&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [Erişim Tarihi: 8 Ekim 2018].
- [20] E. Hacıoğlu, *Tarihi Çevrede Yasal Düzenlemelerin Mimari Tasarım Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi (İstanbul Tarihi Yarımada Örneği)*, İstanbul: İTÜ, 2010.

- [21] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi].
Erişim:http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2018].
- [22] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi].
Erişim:http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2018].
- [23] Z. Enlil, Yeniden İşlevlendirme Ve Soylulaştırma: Bir Sınıfsal Proje Olarak Eski Kent MerkezlerininVe Tarihî Konut Dokusunun Yeniden Ele Geçirilmesi, *Domus M*, no. 8, pp. 46-49, " Domus M, Sayı:8, Ss.46-49 2000.
- [24] Icomos, [Çevrimiçi].
Erişim:https://www.icomos.org/quebec2008/results/pdf/GA16_ICOMOS_results_EN.pdf [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2018].
- [25] Icomos,Türkiye, [Çevrimiçi]. Erişim:
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf [Erişim Tarihi: 3 Ocak 2019].
- [26] M.Özdemir, Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını* , 2005.
- [27] İ. Tekeli, Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi İlhan Tekeli Toplu Eserler 8, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- [28] E. Madran, Tarihi Çevrenin Tarihi Osmanlıdan Günümüze Tarihi Çevre: Tavırlar-Düzenlemeler Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar Uygulamalar, *TMMOB Ankara*, cilt 1, no. 14, pp. 6-15, 2009.
- [29] H. Çal, Osmanlı Devleti’nde Âsâr-ı Atîka Nizamnâmeleri, *Vakıflar Dergisi* , no. 26, pp. 391-400, 1997.

- [30] N. Akçura, Türkiye ve Eski Eserler, *Mimarlık Dergisi*, no. 8, pp. 39-41, 1972.
- [31] P. P. Özden, *Kentsel Yenileme Yasal Yönetmelik Boyut Planlama ve Uygulama*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2016.
- [32] D. T. Kejanlı ve Diğerleri, «Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme», *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 6, no. 19, pp. 179-196, 2007.
- [33] Y. Levent, Tarihi Çevre Koruma Mevzuatına Genel Bir Bakış, Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar Uygulamalar,» *DOSYA TMMOB Ankara*, cilt 1, no. 14, pp. 62-69, 2009.
- [34] T.C. Resmi Gazete, [Çevrimiçi]. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14527.pdf> [Erişim Tarihi: 3 Şubat 2019].
- [35] P.P. Özden, A. S. Kubat, Türkiye’de Şehir Yenilemenin Uygulanabilirliği Üzerinde Düşünceler, *İTÜ Dergisi*, cilt 2, no. 1, pp. 77-88, 2003.
- [36] ÇEKÜL, Yerelden Ulusala /Ulusaldan Evrensel- Koruma Bilincinin Gelişim Süreci, İstanbul: ÇEKÜL Vakfı yayınları, 2010.
- [37] P. P. Özden, *Kentsel Yenileme Yasal Yönetmelik Boyut Planlama ve Uygulama*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınlar, 2016.
- [38] İ. Dinçer, Tarihi Mekanların Yenileme Yasası ve Yenileme Projeleriyle İmtihani, *Neolibarek Kent Politikaları ve FENER-BALAT-AYVANSARAY Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, pp. 183-221.
- [39] E. Madran, *Korumada 50 Yıl, İstanbul*, M.S.G.S.Ü. Basımevi, 2005, pp. 245-253.

- [40] Ö. Karakul, Değişim, Süreklilik, Uyum Üçgeninde Tarihi Çevrede Yeni Yapı, Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar Uygulamalar, *Dosya Dergisi*, cilt 1, no. 14, pp. -58., 2009.
- [41] G. Birol, Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, *Megaron, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Yayını*, no. Ekim 2006, pp. 3-16, 2006.
- [42] F. Özer, Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi, İstanbul: İTÜ, 1982.
- [43] S. W. Semes, "Differentiated" and "Compatible": Four Strategies for Additions to Historic Settings, *Sense Of Place: Design Guidelines for New Construction in Historic Districts*, Philadelphia, A Publication of the Preservation Alliance for Greater Philadelphia, 2007, pp. 4-12.
- [44] K. Theunissen, Flows From Early Modernism into the Interior Streets of Venturi, Rauch and Scott Brown, *Architectural Research Quarterly*, cilt 1, no. 14, pp. 53-62, 2010.
- [45] S. Aydın, *Mekânsal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model*, İstanbul : İstanbul Teknik Üniversitesi, 1986.
- [46] E. K. Dağlıoğlu, The Context Debate: An Archaeology,» *Architectural Theory Review*, no. 20, pp. 266-279, 2015.
- [47] A. Rossi, Şehrin Mimarisi (Çev.Nurdan Gürbilek), İstanbul: Kanat Kitap, 2006.
- [48] B. Brolin, Architecture in Context: Fitting New Buildings with Old, the United States of America: Van Nostrand Reinhold Company, 1980.
- [49] C. Norberg-Schulz, Genius Loci-Towards a Phenomenology of Architecture, New York: Rizzoli, 1980.

- [50] A. Velioglu, *Tarihi Çevre İçinde Mimari Tasarım Ve Süreci Üzerine Bir Araştırma*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1992.
- [51] G. Altınöz, Tarihi Dokuda 'Yeni'nin İnşası, *Ege Mimarlık*, cilt 4, no. 75, pp. 18-26, 2010.
- [52] A. Freiherr Von Branca, Tarihsel Çevrede Yapı Eylemi (Çeviren: Özgür Ecevit), *Mimarlık*, cilt 1, no. 158, pp. 45-46, 1979.
- [53] F. Kurrent, «Eski Bir Çevrede Yeni Yapılaşma,» *Mimarlık*, no. 297, pp. 39-41, 2001.
- [54] CABE, *Building in Context New Development in Historic Areas*, London: English Heritage, 2001.
- [55] Government of Ireland , *Architectural Heritage Protection Guidelines For Planning Authorities*, Dublin: Stationery Office , 2011.
- [56] Preservation Alliance for Greater, *SENSE OF PLACE: Design Guidelines for New Construction in Historic Districts*, Philadelphia: Preservation Alliance for Greater Philadelphia, 2007.
- [57] Region of Waterloo, *Practical Conservation Guide for Heritage Properties, Infill New Construction in Heritage Neighbourhoods*, Waterloo: Region of Waterloo, 2010.
- [58] Helen Lardner Conservation & Design Pty, *Guidelines for Infill Development in Heritage Areas in Hobsons Bay*, Melbourne: Hobsons Bay City Council, 2006.
- [59] Historic Scotland, *New Design in Historic Settings*, Glasgow: Historic Scotland, 2010.

- [60] S. Giedion, *Space, Time and Architecture*, MA Harvard University Press, 1971.
- [61] M. İnceoğlu, N. İnceoğlu, *Mimarlıkta Söylem, Kuram ve Uygulama*, İstanbul : Tasarım Yayın Grubu , 2004.
- [62] C. Norberg-Schulz, *Yer Kavramı Bağlamında Eski Çevrelerde Yapılaşma* (çev. İdil Üçer), *Mimarlık Dergisi*, no. 297, pp. 42-43, 2001.
- [63] Arkitera, [Çevrimiçi]. Erişim: <https://www.arkitera.com/haber/ugur-tanyeli-mimarlikta-yer-kavramini-tartisti/> [Erişim Tarihi: 2020].
- [64] D. S. Capon, *Architectural Theory*, New York : John Wiley & Sons, 1999.
- [65] Ü. Özten, H. Anay, *Bağlamsalcılığın İki Yüzü: Tepeleri ve Vadileri Pahlanmış Bir, Megaron*, cilt 1, no. 12, pp. 57-66, 2017.
- [66] C. A. Güzer, *Mimarlık Dergisi*, Ocak-Şubat 2007. [Çevrimiçi]. Erişim: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=51&RecID=1254> [Erişim Tarihi: 5 Ocak 2020].
- [67] İ. Dinçer, *The Impact Of Neoliberal Policies On Historic Urban Space: Areas Of Urban Renewal İn Istanbul*, *International Planning Studies*, cilt 1, no. 16, pp. 43-60, 2011.
- [68] P. Kotas, *Beyoğlu – Tarlabası Kalyoncu Kulluğu Caddesi ve Cadde Üzerinde Yer Alan 97 Nolu Yapı (Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul : İstanbul Teknik Üniversitesi, 2000.
- [69] B. Üsdiken, *Tarlabası, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1994.
- [70] A. Türkün, *İstanbulun Tarihi Konut Bölgelerinde Kentsel Dönüşüm: Tarlabası ve Fener-Balat-Ayvansayar, Neolibarel Kent Politikaları ve FENER-BALAT-*

AYVANSARAY Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, pp. 133-183.

- [71] İ. Dinçer, Kentsel Koruma ve Yenileme Sorunlarını Örnekler Üzerinden Tartışmak: Süleymaniye ve Tarlabası, *Planlama.org*, 2009.
- [72] Z. Enlil, İ. Dinçer, Eski Kent Merkezinde Yeni Yoksullar: Tarlabası-İstanbul, *Yoksulluk Kent Yoksulluğu Ve Planlama Konulu Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası Ve Gazi Üniversitesi.*, Ankara, 2002.
- [73] D. Bezmez, The Politics of Urban Waterfront Regeneration: The Case of Haliç (the Golden Horn), İstanbul, *International Journal of Urban and Regional Research*, cilt 4, no. 32, pp. 815-840, 2008.
- [74] N. M. Dinler, Fener ve Balat'ın Dönüşümü Üzerine: Üç Vizyon / Üç Dönem / Üç Ayrı "Koruma" Anlayışı, *TÜBA-KED*, no. 14, pp. 223-244, 2016.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

İletişim Bilgisi: burcutan2010@gmail.com

Makale

1. B. Tan, F. P. Arabacıoğlu "Tarihi Çevrede Mimari Tasarım: İstanbul Yenileme Alanları", Megaron, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi, Haziran 2020 (Doi: 10.14744/megaron.2020.05935)

